

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
(Tefsir Bilim Dalı)

137160

İSLÂM ÖNCESİ EVLİLİK KURUMUNA
KUR'AN'IN YAKLAŞIMI

137160
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

DANISMAN

Doç.Dr. H.Mehmet SOYSALDI

HAZIRLAYAN

Enes ERDİM

TC. YÜKSEK LİSANS KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

ELAZIĞ-2003

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
(TEFSİR BİLİM DALI)

İSLÂM ÖNCESİ EVLİLİK KURUMUNA KUR'AN'IN
YAKLAŞIMI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Bu tez 25/06/2003 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği / ~~oy çokluğu~~ ile kabul edilmiştir.

DANIŞMAN

Doç.Dr. H.Mehmet

SOYSALDI

ÜYE

Yrd.Doç.Dr.Gıyasettin

ARSLAN

ÜYE

Yrd.Doç.Dr.İsmail

KÖKSAL

Tasdik Olunur.

...../06/2003

TE. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMAN TALEP MERKEZİ

ÖZET**Yüksek Lisans Tezi****İSLÂM ÖNCESİ EVLİLİK KURUMUNA KUR'AN'IN YAKLAŞIMI****Enes ERDİM****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı****Tefsir Bilim Dalı**

2003, Sayfa: 110.

Kur'an-ı Kerim Arap Cahiliye toplumunda görülen yüz kızartıcı evlilik çeşitlerini ortadan kaldırarak, sadece kadına değer veren tam manasıyla gerçek bir evlilik olan baule nikahını kabul etmiştir. Kur'an evlilik engellerinde üvey anneyi gerçek anne gibi kabul etmiş, süttten kaynaklanan yakınlığı da nesep yakınlığıyla eşdeğer tutmuştur. İki veya daha fazla kız kardeşi bir nikah altında toplamayı yasaklamıştır. Kur'an'a göre Müslüman bir kimsenin müşrik bir kimseyle evlenmesi haramdır. Ancak Müslüman bir erkeğin ehli kitap bir kadınla evlenmesine izin verilmiştir.

Kur'an'a göre mehir kadının hakkıdır. Cahiliye'deki gibi baba veya diğer veliler, kendi isteği olmadan bu hakkı gasp edemezler. Çok evliliğe gelince adalet şartıyla birlikte zaruri haller oluştuğunda bir erkek dört kadınla evlenebilir. Cahiliye'deki sınırsız kadınla evlenme hürriyeti ortadan kalkmıştır. Cahiliye'de cima konusunda erkeğe tanınan serbestlik sınırlandırılmıştır. Kadın hayızlı iken ona yaklaşmak haram olduğu gibi normal hallerde arkadan birleşmek de yasaklanmıştır.

Cahiliye'de geçerli olan hitbe geleneği İslamiyet'te devam ettirilmiştir. Cahiliye'deki evlatlık müessesesi de tamamen ortadan kaldırılmıştır. Evlatlığın boşadığı kadını evlat edinen kişinin nikahlamasında herhangi bir sakınca görülmemiştir.

ANAHTAR KELİMELER: Kur'an, evlilik, cahiliye, mehir.

ABSTRACT**Master Thesis****THE QUR'AN APPROACH TO THE MARRIAGE PREISLAMIC PERIOD****Enes ERDİM****The University of Firat****Social Sciences Institute****Basic Islamic Sciences****Interpretation Mainscience Branch**

2003, Page: 110.

The Qur'an removed the variety of censured marriage in that common uneducated Arabic society and accepted only the "marriage of baule" that woman is valuable. According to the Qur'an father's second wife is considered as one's mother. In addition kinship for sucking milk, in prohibition to marriage, is like kinship genealogy.

Qur'an gave permission of the Polygomy of having four women, but refused to gather two sisters under one marriage contract. In this way unlimited marriage among the uneducated Arabic community was restricted by the Qur'an. The Qur'an forbade of the marriage with polytheist, but muslim can marry a woman of the scripture.

A woman has got the night of dowry. Father and other ancestors can not take it from woman without her permission as the uneducated Arabic society. The man's liberty about sexual relations was restricted. The sexual relation has been forbidden to anal intercourse by the Qur'an in all situations.

Islam agreed about marriage festival with uneducated Arabic but removed adopted child instution. The person who would like to adopt a child could marry the woman whose adopted child divorced.

Key words: Qur'an, uneducated Arabic society, marriage, dowry.

İÇİNDEKİLER

TÜRKÇE ÖZET.....	III
İNGİLİZCE ÖZET.....	IV
ÖNSÖZ.....	IX
KISALTMALAR.....	XI
GİRİŞ.....	1
I-ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ.....	1
II-ARAŞTIRMANIN AMACI.....	1
III-ARAŞTIRMANIN METODU.....	1
IV-KONUYA IŞIK TUTACAK BAZI ÖNEMLİ BİLGİLER.....	1
A-EVLİLİK.....	1
B-EVLİLİK ÇEŞİTLERİ.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM

CAHİLİYE ARAPLARINDA EVLİLİK

I-Evliliğin Yeri ve Önemi.....	7
II-Cahiliyede Evlilik Çeşitleri.....	8
A. Akit Yaparak Evlenme(Nikahu'l-Baule).....	8
B. Nikahu'l-Bedel.....	8
C. Muhadene.....	9
D. Şiğar Nikahı.....	10
E. Ücret Karşılığı Nikah.....	11
F. Makt Evliliği (Nikah-ı Dayzen, Varisatu'n-Nikah).....	12
G. Hizmet Evliliği.....	14
H. Evlatlık (Errebu) Evliliği.....	14
I. Deneme Evliliği.....	15
İ. Mut'a Evliliği.....	15
j. İstibda Evliliği.....	24

VI

K. El-Muhademe.....	25
L. Biğa Nikahı.....	26
M. Nikahu'l-Müsebbiyat ve'l-Mahtufat (Cariye Sistemi).....	26
N. Zina.....	28
III.Cahiliye'de Evlilik Engelleri.....	28
A.Sürekli Engeller.....	29
1.Soydan Kaynaklanan Engeller.....	29
2.Sihriyet Yoluyla Oluşan Engeller.....	29
3.Sütten Kaynaklanan Engel.....	29
B.Geçici Evlilik Engelleri.....	29
1.Hanımın kız kardeşi.....	29
2.Başkasıyla evli olan kadın.....	30
IV-Cahiliye Döneminde Nikah.....	31
A.Hıtbe.....	31
B.Düğün Nikahı.....	32
C.Cihaz.....	32
D.Aras.....	33
V-Cima.....	33
VI-Mehir.....	34
VII-Çok Kadınla Evlilik.....	35
VIII-Mürdifat.....	33
IX.Evlatlıkların Hanımlarıyla Evlenmek.....	36

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'AN-I KERİM'DE EVLİLİK

I-Evliliğin Yeri ve Önemi.....	38
II-Evlilik Engelleri.....	41
A.Sürekli Olan Engeller.....	42
1.Soydan Kaynaklanan Engeller.....	42

VII

2.Sihriyetten Yoluyla Oluşan Engeller.....	43
3.Süt Akrabalığından Kaynaklanan Engel.....	46
B.Sürekli Olmayan Engeller.....	46
1.Yabancı Din Mensubuyla Evlenmek.....	49
a.Müslüman bir erkeğin yabancı din mensubu bir kadınla evlenmesi....	49
b.Müslüman bir kadının yabancı din mensubu bir erkekle evlenmesi....	54
2.Dört Kadını Nikahı Altında Bulundurma Engeli.....	57
3.İki Kız Kardeşi Bir Nikah Altında Bulundurma Engeli.....	57
4.Üç Talakla Boşanmış Olma Engeli.....	57
5.Kadının Nikahlı Olması Engeli.....	58
6.Kadının İddet Bekliyor Olması Engeli.....	58
7.Kölelik Engeli.....	59
8.İhramda Olma Engeli.....	59
9.Hastalık Engeli.....	60
C.Maniliği İhtilafı Olan Engeller.....	60
1.Zina.....	60
2.Lian.....	61
III-Vefat İddeti Bekleyen Kadını Nikahlama İsteği.....	65
IV-Talaktan Sonra Nikah.....	65
V-Üçüncü Talaktan Sonra Nikah.....	67
VI-Nikahta Veli Şartı.....	68
VII-Nikah Öncesi Hazırlıklar.....	70
A.Görüşme.....	70
B.Nişanlanmak.....	72
VIII-Düğün Yemeği.....	73
IX-Nikah Töreni.....	74
X-Zifaf.....	74
XI-Cima.....	75

VIII

XII-Mehir.....	77
A.Nikah Edilen Kadının Mehrini Vermek.....	80
B.Mehrin Miktarı.....	81
C.Kadının Mehrin Tamamını Almaya Hak Kazanması.....	84
D.Mehrin Yarıya İnmesi.....	86
XIII-Mehirsiz Nikah.....	86
XIV-Tebettül.....	87
XV-Çok Kadınla Evlilik.....	89
XVI-Evlatlıkların Boşanmış Hanımıyla Evlenmek.....	94
SONUÇ.....	96
BİBLİYOGRAFYA.....	97

ÖNSÖZ

Tüm ideoloji ve dinlerin temelinde insan vardır. İnsan en değerli varlık olarak düşünülmüş, tüm imkanlar insan için seferber edilmiştir. İnsan bir çevrede dünyaya gözlerini açar ve bu çevrenin etkisi altında dünyayı tanımaya başlar. İnsanın sosyalleştiği, kişiliği olgunlaştırmaya başladığı en küçük çevre birimi ise ailedir. Aile ne kadar sağlam temeller üzerine oturursa, onun bir bireyi olarak dünyaya gelen insan da o kadar sağlıklı kişiliğe sahip olacaktır. Ailenin kurulması da evlilik müessesisiyle gerçekleşir.

İslam insanı hem dünya hem de ahirette mutlu edebilecek bir reçeteye sahip olduğu iddiasındadır. Bu iddiaya bağlı olarak kadın erkek birlikteliğinin gelişigüzel olamayacağını söylemiş bir takım prensipler ortaya koymuştur. Bu prensipleri şekillendirirken İslam, doğduğu Cahiliye toplumunun da yaşam şartlarını göz önünde bulundurmuş, o gün geçerli olan kurallardan bir kısmını olduğu gibi kabul etmiş bir kısmını ıslah etmiş bir kısmını da tamamen ortadan kaldırmıştır.

Biz de bu çalışmamızda Kur'an'ın evlilik kurumuyla ilgili ortaya koyduğu prensipleri Cahiliye dönemiyle karşılaştırmalı olarak işlemeye çalıştık.

Giriş bölümünde konunun daha iyi anlaşılup kavranması için genel olarak evlilik kavramı üzerinde durduk. Değişik yönlerini göz önünde bulundurarak evlilik çeşitlerini açıkladık.

Birinci bölümde Cahiliye'de evliliğin yeri ve önemine değindikten sonra, o dönemde görülen evlilik çeşitlerini, evlilik engellerini açıklığa kavuşturmaya çalıştık. Cahiliye nikah töreni hakkında bilgi verdikten sonra mehir, cima ve çok kadınla evlilik gibi konuları izah etmeye çalıştık. Bütün bunları yaparken de İslam'ın bu konulardaki duruşunu da tespit etmeye özen gösterdik.

İkinci bölümde ise İslam'ın prensip olarak evliliği teşvik ettiğini ayetler ve hadisler ışığında açıkladıktan sonra olan evlilik engelleri, vefat iddetini bekleyen kadını nikahlama isteği, talaktan sonra nikah, nikahta veli şartı, nikah öncesi hazırlıklar, nikah töreni, zifaf, cima, mehir, tebettül, çok kadınla evlilik, evlatlıkların kadınlarını nikahlama gibi konuları inceledik.

Çalışmamızı sonuç bölümünde kısaca değerlendirdikten sonra bibliyografya ile bitirdik.

Çalışmamız boyunca bize rehberlik eden danışman hocamız sayın Doç.Dr. Mehmet Soysaldı Bey'e ve kütüphanelerinden yararlandığımız Yrd. Doç. Dr. Veli Atmaca ve Yrd. Doç. Dr. İsmail Köksal Beyler'e teşekkür etmeyi bir borç biliriz.

Enes ERDİM

Elazığ - 2003

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen madde
a.s.	: Aleyhisselam
Ank.	: Ankara
bkz.	: Bakınız
Bsm.	: Basım evi
ev.	: Çeviren
D.İ.B.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
H.z.	: Hazret
İst.	: İstanbul
Ktb.	: Kitabevi
mad.	: Maddesi
Neş.	: Neşriyat
s.	: Sayfa
s.a.v	: Sallallahu aleyhi ve's-sellem
T.D.V.	: Türkiye Diyanet Vakfı
Tah.	: Tahkik eden
trs.	: Tarihsiz
Vd.	: Ve diğerleri
Yay.	: Yayınları
yy.	: Yayın yeri yok.

GİRİŞ

I- ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Çalışmamızda Kur'an'ın İslâm Öncesi Evlilik Kurumuna Yaklaşımı'nı inceledik. İslâm öncesi ifadesiyle de cahiliye dönemini esas aldık. Ancak bu çalışmada daha çok Kur'an'da değinilen konulara açıklık getirmeye çalışarak "nikah" konusunu işledik.

Evlilik insan hayatının en önemli devrelerinden biridir. Zira evlilikle insan yeni bir hayata atılmakta, yeni sorumluluklar yüklenmektedir. Bu hayatın uyumlu ve sağlıklı olabilmesi için sağlam temeller üzerine bina edilmesi gerekir. Elbetteki böyle bir kurumla alakalı olarak en başta yapılacak görevlerden biri de bilimsel kaynaklı, hurafelerden uzak bilgilere sahip olmaktır.

II- ARAŞTIRMANIN AMACI

İslâm insanlığın tüm iyilikleri bir tarafa bırakıp cahillik karanlığı içerisinde şaşırılmış ne yapacağını bilmediği bir dönemde gelmiştir. Onun amacı da toplumdaki tüm kurumları ıslah ederek insanlığa kurtuluş reçetesi sunmaktır. Biz de bu çalışmamızda toplumsal kurumlardan biri olan evlilik kurumuna İslâm'ın yaklaşımının nasıl olduğunu, hangi orijinal prensipler getirdiğini, konuyla alakalı olarak eskiden var olan uygulamalara karşı nasıl tavrı takındığını belirlemeye çalıştık.

III- ARAŞTIRMANIN METODU

Çalışmamızda öncelikle tarih, hadis, tefsir, fıkıh kaynaklarına başvurduk. Bunu yaparken de ulaşabildiğimiz kadar temel kaynaklardan yararlanmaya özen gösterdik. Ayrıca günümüzde yapılmış bu konuyla alakalı bilimsel çalışmaları da gözden geçirdik. Konuyla alakalı olarak tüm bilgileri bir araya getirdikten sonra zaman zaman oluşan çelişkileri de en sağlam kabul ettiğimiz kaynaklardaki bilgileri tercih ederek gidermeyi uygun gördük.

IV- KONUYA IŞIK TUTACAK ÖNEMLİ BAZI BİLGİLER

A- EVLİLİK

Evlilik, kadınla erkeğin bir aile kurmak için töreler ve kanunlar doğrultusunda karşılıklı yükümlülükleri üstlenmek suretiyle her türlü hayat şartları içinde sürekli bir

birlik oluşturmak üzere birleşmesidir.¹ Evlenmenin biyolojik ve psikolojik temeli cinsiyet ve üremedir. Ancak insanoğlu beden, ruh ve fikirden meydana gelmiş bir varlık olduğuna göre evlilikte cinsi birleşme yanında arkadaşlık, karşılıklı saygı ve ortak çaba gibi bir çok fikri ve ruhi faktörler de yer alır.²

Evliliğin asıl amacı, bir aile kurup dünyaya çocuk getirmektir.³ Bundan dolayı evlilik toplumun çekirdeği olan ailenin kurulmasında en önemli görevi üstlenmektedir.

Kişinin hayatını tamamen kaplayan bir yaşayış biçimi olması dolayısıyla evlilik töreler yasasına bağlıdır. Buna bağlı olarak evliliğin bekası ve insani muhtevası bütün bir millet hayatının temelini teşkil eden ahlâkî ve dinî esaslara dayanmıştır. Adem ve Havva ilk aile yuvasını kurmuşlardır. İnsanlar günümüze kadar aile yuvasını kesintisiz olarak sürdürmüşlerdir.⁴

Evlenme şekilleri, beşer yaşamında ne kadar çeşitlilik gösterirse gösterecek toplumun iktisadi ve sosyal yapısına göre ne kadar farklılık arz ederse etsin evlilik daima din bağlarıyla pekiştirilmiş ve yüceltilmiştir. Sosyal ve politik önemi dolayısıyla evlilik kurumu her yerde kamu hukukunun, hiç olmazsa törelerin güvencesi altına alınmıştır.⁵

Evlilik geleneği dünyanın her yerinde görülmesiyle birlikte eş sayısı, eş seçimi ve töreler bakımından farklılık gösterir. Bazı ülkelerde yalnız dinsel tören yeterli iken, bazılarında dinsel nikah töreni ya da düğün yapılsa bile evliliğin yasal sayılabilmesi için resmi nikah şarttır.⁶

Her toplum aileye kurumsal bir değer kazandırmak için evlenmeyi kendisine özgü normlarla kuşatmıştır. Bu normlar örf , adet ve törenler aracılığıyla fonksiyonel hale getirilir. Böylelikle evlenme yaşı, evlenmenin yapılaş şekli, ev düzeninin nasıl kurulacağı, armağan miktarı ve türü, oturma yeri, ayrılma koşulları vb. durumlar açıklıkla ortaya konmuş olur.⁷

¹ Parmaksızoğlu, İsmet, "Evlenme ve Evlilik", Türk Ansiklopedisi, Ank., 1968, XVI, 33; Komisyon, "Evlenme mad.", Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, trs, VIII, 3911; Peker, Hüseyin, "Evlilik", Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, İst., 1990, I, 402.

² Parmaksızoğlu, a.g.m., XVI, 33.

³ Komisyon, "Evlilik mad", Temel Britannica, trs, VI, 232.

⁴ Doğru, Halime, XVI-XVII Yüzyıllarda Şer'ıye Sicilleri Ve Kanunnamelere Göre Nişanlanma-Evlenme Ve Boşanma, Anadolu Ün. Edebiyat Fak. Dergisi, Eskişehir, 1999, I, I, 39 vd.

⁵ Parmaksızoğlu, a.g.m., XVI, 33.

⁶ Komisyon, "Evlilik mad", Temel Britannica, VI, 232.

⁷ Barlas, Tolun, Toplum Bilimlerine Giriş, 1996, s.228.

Sosyolog ve antropologların araştırmalarına göre tüm toplum ve topluluk kurumlarında mahremiyet kurumuna rastlandığı görülmüştür. Mahremiyet karşı cinsten olan insanların cinsel ilişkileri konusunda ortaya çıkan yasaklardır. Örneğin birinci dereceden akraba olan kişiler arasındaki evlenme yasağı gibi.⁸

Evlilikle ilgili olarak İşlmi literatürde ise nikah, mnakehe, zevc, zevce, halile, irs, ba'l gibi kavramlar kullanılmaktadır.⁹

B- EVLİLİK ÇEŞİTLERİ

Evlenmeni değişik yönleri göz önünde bulundurularak bir çok taksimatı yapılmıştır. Evlenmenin biçimsel çerçevesine göre eşitleri şunlardır:

1. Monogami: Tek eşle evlenmenin uygulandığı en yaygın evlenme türüdür. Tek evlilik ağdaş toplumlara özgü bir kurum olmayıp ilkel, avcı ve toplayıcı toplumlarda da yaygın olarak görülmüştür.¹⁰

2. Poligami: Birden fazla eşle evlenilir. Bunun da iki kısma ayrıldığını görüyoruz:

a) Polijini: Bir erkeğin birden fazla kadınla evli olmasıdır. Daha çok yoksul toplumlarda görülür. Bir çok fakir kadını koruması altına alan erkek toplumsal prestij ve statüsünü yüceltme imkanını bulur.¹¹

b) Poliandri: Bir kadının birden fazla erkekle evlenmesidir. Anaerkil aile türlerinde bile nadir olarak görülen bir evlenme şeklidir. Bu evlenme biçimi bilhassa doğumları azaltmak amacıyla, kız çocuklarının kısmen öldürüldüğü toplumlarda görülür. Bu durumda evlenilecek kız sayısının azalması bir çok erkeğin aynı kadınla evlenme sonucunu doğurur. Kadının kocalarının kardeş olmaları durumunda, aynı evde, aksi halde ayrı evlerde otururlar. Kadın değişik aralıklarla kocalarının yanına giderek onlarla birlikte olur.¹²

⁸ Sayın, nal, *Sosyolojiye Giriş*, İzmir, 1994, s.184.

⁹ Bu kavramlar hakkında geniş bilgi için bkz. Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuku İşlamiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, trs., İst., II, 5 vd.

¹⁰ Cin, Halil, *İşlam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Ank., 1976, s.16; şahinkaya, Rezan, *Psiko-Sosyal Yönleriyle Aile*, 1979, s.17.

¹¹ Ozankaya, zer, *Toplumbilime Giriş*, Ank., 1977, s.216; Gökçe, Birsen, "Evlilik Kurumu ve Aile Yapısı ile İlişkileri", *Türk Aile Ansk*, Ank., 1991, II, 510; Tezcan, Mahmut, *Sosyolojiye Giriş*, Ank., 1995, s.12; ağatay, Tahir, *Günün Sosyolojisine Giriş*, Ank., 1968, s.127.

¹² Barlas, a.g.e., s.229; Ozankaya, a.g.e., s.216; Tezcan, a.g.e., s.124.

Eş edinme imkanlarına göre evlilik çeşitleri ise şunlardır:

1. Kız Kaçırma Yoluyla Evlenme: Örf ve adetlere göre danışıklı dövüş şeklinde olabileceği gibi, kızla erkeğin anlaşmaları sonucu veya hem kızın hem de ailesinin razı olmamasına rağmen gerçekleştiriliyordu. Kız kaçırmanın asıl sebebi, genellikle örf ve adetlere göre belirlenen başlık ve düğün masraflarının ağır olmasıdır. Bunun sonuçları ağırdır. Bazen ölüme kadar götürebilir.¹³

2. Satın Alma Yoluyla Evlenme: Evlenmek isteyen kişi eşinin değeri ölçüsünde mal veya kıymeti kayın ana-babasına sunar.¹⁴

3. Değişik Tokuş Yoluyla Evlilik: Bir kişi evlenmek istediğinde eğer kendi kız kardeşi varsa kız kardeşi olan birini bularak değiş tokuş yapardı.

Eşin seçildiği koşullara göre evlilik çeşitleri:

1. Dıştan Evlenme (Egzogami): Bireyin kendi grubu dışında biriyle evlenmesidir. Her toplumda orijinal bir biçim alan akrabalık ilişkileri, eş olarak seçilebilecek kimselerin belirlenmesinde ölçüttür. Hem ana hem de baba soyunun bütün akrabalarıyla evlenme yasağı koyan egzogami türü nadir görülür. Egzogami denildiğinde çoğunlukla yalnızca baba soyundan akrabalarla evlenme yasağı kastedilir.¹⁵

2. İçten Evlenme (Endogami): Grup içinde evlenme zorunluluğu vardır. Genellikle kast sistemi gibi çok kesin ve katı bir katmanlaşmanın geçerli olduğu toplumlarda görülür.¹⁶

Eş seçimi ile ilgili olarak levirat ve sororat denilen adetlerden de söz edilmektedir. Levirat bir erkeğin ağabeyinin veya diğer bir yakının dul karısı ile evlenmesi veya evlenme zorunda bırakılmasıdır. Bu adeti oluşturan temel neden genellikle çok ağır olan başlık parasını vermektan erkeği kurtarmak ve dul kadının kocasından kalan malı aile dışına götürmesine engel olmaktır. Böylece üvey anneleri ile evlenen çocuklara bile rastlanabilmektedir. Sororat ise bir erkeğin daha karısı ölmeden veya öldükten sonra karısının kız kardeşlerinden birisi ile evlenmesi veya evlenmek

¹³ Barlas, a.g.e., 229; Ozankaya, a.g.e., s.216; Tezcan, a.g.e., s.124.

¹⁴ Barlas, a.g.e., 229; Ozankaya, a.g.e., s.216; Tezcan, a.g.e., s.124.

¹⁵ Barlas, Tolon, a.g.e., 230; Ozankaya, Özer, a.g.e., s.216; Tezcan, Mahmut, a.g.e., s.124.

¹⁶ Barlas, Tolon, a.g.e., 230; Ozankaya, Özer, a.g.e., s.216; Tezcan, Mahmut, a.g.e., s.124.

zorunda bırakılmasıdır. Sororat adetinin temelinde de ikinci defa başlık vermeme ve malın dağıtılmasının önleme vardır.¹⁷

Nikah akdine dini veya resmi bir temsilcinin katılımının şart olup olmamasına bağlı olarak tarih boyunca üç çeşit evlilik görülmüştür:

1. Hususi Evlilik: Araştırmalar bize en eski ve en yaygın evlenme şeklinin hususi evlenme olduğunu göstermektedir. Bu başlangıçta kız kaçırma, sonra da kızın ailesiyle belirli bir miktar ücret üzerinde anlaşma şeklinde gerçekleşiyordu. Daha sonra da kızın ailesiyle anlaşarak kızı satın alma şekline dönüştü. En sonunda da evlilik, alışveriş akdine dayanma özelliğini de yitirerek özel bir mahiyette ailevi bir akit halini almıştır. Roma hukukunda “karşılıklı rızalar evlenmeyi meydana getirir” cümlesi nikah akdinin kuralı olmuş, ilk zamanlar kilise hukuku da bu kuralı aynen benimsemiştir. Hususi evlenmede dini ve resmi bir temsilcinin akde katılımı şart koşulmadığından dolayı bazı yazarlar İslâm’daki evlenme akdini bu evlenme çeşidi altında incelemişlerdir.¹⁸

2. Dini Evlenme: Bunda evlilik kutsal bir muamele kabul edilerek, dine bağlanmış, ruhani temsilcilerin katılacağı tören ve ruhanilerin evliliği takdis etmesi şart koşulmuştur. Roma’da özellikle asil patrisyen ailelerine ait conferrati denilen bir çeşit dini evlenme vardı. Bu törene en yüksek ruhban katılır, on şahit huzurunda Jüpiter’e kurban verilir, kadın-koca tanrısal ve beşeri hukuka uygun olarak tam bir hayat birliği içinde birbirlerine bağlanırdı.

Hıristiyanlık önceleri Roma hukukundaki karşılıklı rızanın evlilik için yeterli olacağı kuralını benimsemişti. Ancak zamanla özellikle Katolik kilisesinde evlenme akdinin rahip tarafından kutsanması şartı eklendi. Gerçi akit karşılıklı rıza ile oluyordu fakat rahibin kutsaması gerekliydi. Onuncu asırdan, 1563 tarihine kadar durum böyle devam ederken bu tarihte toplanan tranto ruhani kurulu nişanlılardan birinin rahibi ile iki şahid huzurunda karşılıklı rızanın açıklanmasını şart koştu. 1907 tarihli papazlık emirnamesi ile 1917 tarihli kilise kanunu bir düzeltme yaparak “rahibin tehdit altında kalmadan tarafların irade beyanlarını kabul etmesi” prensibini düzenlemiştir.

Protestanlık evlenmenin kutsallığını reddederek devletin kanuni işlerinden saymakla beraber dini nikah ve rahibin kutsaması prensibini terk edilmemiştir.

¹⁷ Barlas, Tolon, a.g.e., 230; Ozankaya, Özer, a.g.e., s.216; Tezcan, Mahmut, a.g.e., s.124.

¹⁸ Karaman, Hayrettin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İst., 1996, I, 292. *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, trs., II, 110.

Yahudilerde ruhani reisin evlenme akdinde bulunması nikahın geçerliliği için şart koşulmamıştır.¹⁹

3. Medeni Evlenme: Buna göre evlenme medeni bir akittir. Devlet, inançlardan bağımsız olarak kendisi onu düzenleyecektir. Batıda bu görüş özellikle Fransız ihtilalinde ve on dokuzuncu yüzyılda yayılmıştır. Devlet ile kilise; dini ve ruhani evlenme ile devletin belirlediği laik evlenme hukuku arasında bir mücadele başlamıştır. Devletçi akımın gayesi evlilik kurumunu ruhani temsilcinin katılımından kurtarmak sadece resmi bir görevlinin katılımına bağlamak idi. Bu yöndeki çekişmeler farklı devletlerde başka başka sonuçlar doğurdu:

a) Zorunlu Medeni Evlenme: Devletin temsilcisi mutlaka nikaha katılacaktır. Onsuz yapılan nikah akitleri geçersizdir. Almanya, Hollanda, Belçika, Romanya ve İsviçre gibi devletlerde zorunlu medeni nikah kuramı vardır.

b) Seçime Bağlı Medeni Evlenme: Dini ve medeni evlenme eşit kabul edilmiş, evleneceklerin kendi arzularına göre bunlardan birini tercih etmeleri istenmiştir. 1836'dan beri Amerika çoğu eyaletlerinde, İskandinav ülkelerinde ve 1929'dan beri İtalya'da bu kuram uygulanmaktadır.

c) İstisnai Evlenme: Bu kuramın uygulandığı yerlerde asıl evlenme dinidir. Ancak devletin hukukunda kabul edilmemiş bir engel nedeniyle dini evlenme akdinin uygulanamadığı bazı özel durumlarda medeni evlenme icra edilirdi. Yunan-Ortodoks kilisesine tabi bazı balkan devletlerinde (Bulgaristan, Yunanistan gibi) bu evlenme şekli uygulanmaktadır.²⁰

¹⁹ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I,292, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, II, 68.

²⁰ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I,293, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, II, 68.

BİRİNCİ BÖLÜM

CAHİLİYE* ARAPLARINDA EVLİLİK

I- Evliliğin Yeri ve Önemi

Arabistan'da evlenme çeşitli bölgeler ve hayat şartları arasındaki farklılığa rağmen pederşahilik sistemine göre gerçekleştiriliyordu. Bu şekil, erkeğe büyük serbestlik tanımakla birlikte eski maderşahi¹ düzenin izlerini taşıyordu. Araplarda nikahın dini bir mahiyeti de yoktu.² İslâm öncesinde evlilik ilişkisi ile alakadar oldukça olgun bir anlayış ortaya çıkmışsa da kadının sosyal durumu iç açıcı değildi. Araplarda evlenmede erkeğin yaşı için herhangi bir sınır yoktu.³ Evlilik sözleşmesi, kızın rızası gözetilmeksizin evlenmek isteyen erkekle kızın velileri arasında gerçekleştiriliyordu.⁴ Evlenme akdi ile birlikte kadın kocasının mutlak hakimiyeti altına giriyordu. Bu hakimiyet, ancak kadının ailesine karşı gösterilmesi mecburi olan saygı dolayısıyla bir derece hafifleyebiliyordu. Evliliğin bozulması yalnız erkeğin isteğine bağlıydı. Hatta erkek öldükten sonra onun yakınları dul kadınları yanlarında alıkoyma hakkına sahiptiler.⁵

Evlenme kararı almak için Hubel putuna yalvarılır, kura çekilirdi. Bir kadın tekrar evlenme kararı almadan önce dul olmanın kendisine nahoş, uygunsuz özellikler kattığını düşünerek kuş salardı. Kuş sağa uçarsa, bunu iyiye yorumlayarak evlenirdi, sola doğru uçarsa, bu işten vazgeçerdi.⁶

Araplar, akrabalık yoluyla düşmanlıkları ortadan kaldırıp nefreti sevgiye dönüştürmeyi amaçlıyorlardı. Evlilikle iki aşiret ve iki kabile arasında ülfet, birlik ve kardeşlik duygularını geliştiriyordu. Her ne kadar evlilikle evin düzen ve tedbiri amaçlanıyor olsa bile bu amaç evliliğin olmazsa olmazlarından sayılmıyordu. Çünkü evin düzeni evlilik olmadan da başka vasıtalarla da gerçekleştirilebiliyordu. Bazen evlilikten maksat salt faydalanmak oluyordu. Bu durum hayvani ahlâka boyun eğmesi, şehvi arzulara uyması nedeniyle sürekli yadırganmıştır. Haris b. Nadr bu hususta şöyle

* Hz. Peygamberin bi'setinden önceki devreye genelde cahiliye devri denilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Uğur, Mücteba, **Hicri Birinci Asırda İslam Toplumu**, İst., 1980, s.1 vd.

¹ Hitti, K.Philip, **İslam Tarihi**, Çev: Salih Tuğ, İst., 1989, I, 150; Sena, Cemil, **Hiz. Muhammed'in Felsefesi**, s. 435.

² Sarıçam, İbrahim, **Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, Ank., 2001, s.22-23.

³ Çağatay, Neşet, **Başlangıçtan Abbasilere Kadar İslam Tarihi**, Ank., 1993, s.110.

⁴ Uğur, Ahmet, **İslam Tarihi**, Kayseri, 1995, s.7.

⁵ Schact, Joseph, "Nikah mad.", **İslam Ansiklopedisi**, 1964, IX, 258.

⁶ Ateş, Ali Osman, **İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitap Örf ve Adetleri**, İst., 1996, s.281.

demidir: “En kötü nikah sırf şehvi arzuları gidermek maksadıyla yapılan nikahtır.” Ancak kötülüğe düşmemek amacıyla yapıldığında bunda herhangi bir sakınca görülmemiş, bu durumda cariyelerin tercih edilmesi daha uygun bulunmuştur.⁷

II- Cahiliyede Evlilik Çeşitleri:

Cahiliye döneminde Arap toplumunda tek tip bir evlilik çeşidi benimsenmemiştir. Coğrafi koşullar, ekonomik ve sosyal şartlarla birlikte çevredeki toplumlarla etkileşim sonucunda erkekle kadının bir araya gelip evlenmesi farklı şekillerde meydana geliyordu.⁸ Normal evlilik şekli görüldüğü gibi iffeti zedeleyici evlilik türleri de görülmekteydi. Cahiliye evlilik şekilleri olarak şunlara tanıklık etmekteyiz:

A. Akit Yaparak Evlenme (Nikahu'l-Baule)

Böyle bir evlilik çeşidinde erkekler kadınlara babaları yahut velileri aracılığıyla evlenme teklifi götürürlerdi. Teklif kabul edilirse, bir mehir tespit edilerek izdivaç gerçekleştirilirdi. Bu akitle gelen yükümlülükleri ve belirecek olan tabii sonuçları ile kusursuz tam bir evlilik şeklidir.⁹ Kızı isteyen erkek kendi kabilesinden ise babası kızına bazı öğütler verir, erkek çocuğa sahip olarak kabilenin sayı ve şerefini artırması yönündeki arzularını ortaya koyardı. Kız yabancı bir kabileye gidecek ise velisi aynı şekilde iyi geçinmeye dair ona tavsiyelerde bulunur, ayrıca erkek evlat doğurup karşı kabileyi güçlendirmeme temennisini dile getirirdi.

İslâm bazı kayıt ve şartlara bağlı olarak bunu devam ettirmiştir.¹⁰ Cahiliyedeki sınırsız kadınla evlenme hürriyetini dörtle sınırlamış, birden fazla yapılan evliliklerde de eşler arasında adalet şartını ileri sürmüştür.¹¹

B. Nikahu'l-Bedel

Cahiliyede bir erkek diğerine “kadınla birlikte olamama izin ver ben de senin kadınla birlikte olmana izin vereyim” veya “kadınlarımızı değiştirelim” derdi.¹² Bu değiştirme çoğunlukla geçici süre olur, sevginin ve sadakatin göstergesi kabul edilirdi.

⁷ Alusi, Muhammed Şükri el-Bağdadi, *Buluğu'-Ereb fi Marifeti Ahvali'l-Arab*, Tah: Muhammed Behçet el-Eseri, Beyrut, trs, I, 6-9.

⁸ Cevvad. Ali, *Tarihu'l-Arab Kable'l-İslam*, Beyrut, 1973, V,253.

⁹ Cevvad Ali, a.g.e, V,256; eş-Şevkani, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Neylü'l-Evtar Şerhu Münteka'l-Ahbar*, Mısır, 1357, VI, 158; Mahmasani Subhi, *el-Evdau't-Teşriyye fi'Duveli'l-Arabiyye Madhiha ve Hadiruha*, Beyrut, 1957, s.57.

¹⁰ Günaltay, Şemsaddin, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, Sad. M.Mahfuz Söylemez, Mustafa Hizmetli, Ank., 1997, s.122; Abbas, Abdulhadi, *el-Mer'e fi Hadarati's-Şuubi ve Enzimetih*, Dimaşk, 1957, II, 485.

¹¹ Nisa, 4/3.

¹² Alusi, Muhammed Şükri, a.g.e., I, V

Orta ve Doğu Afrika'nın bazı kabilelerinde bu değiş-tokuş birbirilerini ziyaret eden kimseler arasında da gerçekleşiyordu.

Farslar arasında kadın değiş-tokuşu yaygındı. Daha sonra bu uygulama Araplar'a da geçmiştir. Rivayete göre Beni Fizarenin efendisi Uyayne b. Husn izinsiz olarak Hz. Peygamberin yanına girdi. Hz. Aişe de Peygamberimizle birlikteydi. Peygamberimiz niçin izin almadığını sorunca, tanıdığı kimselerden hiçbir zaman izin almadığını söyledi. Sonra şöyle devam etti:

-Yanında ki Humeyra kimdir? Peygamberimiz:

-Müminlerin annesi Aişe, dedi. Daha sonra Uyayne güzel ahlâklı bir kadın karşılığında Hz. Aişe ile birlikte olmayı Peygamberden istedi. Hz. Peygamber bunun Allah tarafından haram kılındığını kendisine ifade etti.¹³

C. Muhadene

Muhadene sözlükte, birliktelik anlamındadır. Hadn dost veya arkadaş anlamındadır. Cahiliyede muhadene ondan az kişinin bir tek kadınla olan birlikteliği için kullanılırdı.¹⁴ Böyle bir davranışta bulunan erkeklere ahdan, kadınlara muttehizu'l-ahdan denilirdi.¹⁵ Kadın hamile kalıp doğurduğunda bu erkekleri davet ederek "yaptığınız işi biliyorsunuz, işte bu çocuk doğdu" deyip o erkekler içinde sevdiği kimseye çocuğu nispet ederdi. Bu adam da bunu kabul etmek zorunda kalırdı. Sonra ona bir isim verirdi. Bu durum, çocuk erkek olduğu zaman geçerliydi. Doğan çocuk kız olduğu zaman diri diri toprağa gömüleceği korkusuyla kadın durumu erkeklere bildirmezdi.¹⁶

Strabon, bu çeşit evliliğin özellikle kardeşler arasında yaygın olduğunu söylemiştir. Çünkü erkek kardeşler mal ve kadında ortak olarak kabul ediliyordu. Bir tek hanımları oluyordu. Onlardan biri kadınla birlikte olmak istediği zaman onun yanında olduğunu göstermek için çadırın kapısına asasını koyardı. Gece ise büyük kardeş kadınla birlikte olurdu.¹⁷

¹³ et-Terminani, Abdusselam, *ez-Zevac inde'l Arab fi'l-Cahiliyyeti ve'l-İslam*, Halep, 1984, s.37-38.

¹⁴ İbn Manzur, Muhammed b. Mukerrem, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut, trs, II, 117; Firuzabadi, Muhammed b. Yakub, *el-Kamusu'l-Muhit*, Kahire, 1986, II, 117.

¹⁵ Üçok, Çoşkun, *Türk Hukuk Tarihi Dersleri*, Ank., 1966, s.73-74; Keskiöglü Osman, *Fıkah Tarihi ve İslam Hukuku*, Ank., 1999, s.244.

¹⁶ el-Alusi, Muhammed Şükri, a.g.e., I, 4.

¹⁷ Terminani, a.g.e., s. 25.

Ancak rivayetler bir kadınla beraber olanların kardeş olmadığını aksine aynı aşiretten olan on kişiden oluşan erkekler topluluğu olduğunu göstermektedir. Kadın doğan çocuğu istediği kimseye nispet etmesi, onların da reddetmemesi de bunu güçlendirmektedir. Aksi halde doğan çocuğun en büyük kardeşe nispet edilmesi gerekirdi.¹⁸

Bu çeşit evlilik, ilkel kabilelerde görülen Poliandriye benzemektedir. Bu durum, kız çocuklarının öldürülüp sayıca azalmasından kaynaklanmış olabilir. Aynı zamanda ekonomik düzeyler de bu çeşit nikahın yayılma nedeni sayılabilir. Bu erkeklerden bir kısmının güç yetirdiğinde tek başına kadın sahibi olması da bunu kanıtlamaktadır.¹⁹

D. Şiğar Nikahı

Arap dilinde şiğar, köpeğin bacağına kaldırıp bevletmesi anlamındadır. Yine şiğar kelimesi “yalnızlık, yalnız kalma hali” manalarında kullanılmıştır. Bir kimse diğer bir kimseye: “Sen kız kardeşini veya kızını yahut velisi bulunduğu bir kadınla evlendir. Buna karşılık ben de kız kardeşimi veya kızımı veya velisi bulunduğum bir kadını seninle evlendireyim.²⁰ Her ikisi de mehirsiz olsun. Artık her kadının bıd’i (kadınlık kıymeti) diğer kadının bıd’i olsun”, diyerek evlenirdi.²¹ Bu nikahta şiğar yapan erkeğin kadının babası veya abisi gibi velisi olması şart koşulmuştur. İslâm bu kelimeyi uygun olmayan yasaklanan nikah anlamında kullanmıştır. İçinde mehir olmadığından onu medeniyetten uzak bir şehre benzetmiştir.

Sosyologlar, bunun kadın satın almanın bir alternatifi olduğunu söylemişlerdir. Çünkü erkek, kadın almaya güç yetiremeyince kendisi gibi bir erkekle karşılıklı olarak kız veya kız kardeşi ile evlenme hususunda anlaşmakta, bu kadınlardan her biri diğerinin bedeli olmaktadır.

Cumhura göre, şiğar nikahı caiz değildir. Ebu Hanife’nin de aralarında bulunduğu bazı fakihler ise, her kadın kendi mehri mislini alması kaydıyla böyle bir nikah sahih olur demişlerdir.²² Bu konuyla alakalı bir çok hadis nakledilmiştir.

¹⁸ Terminani, a.g.e., s. 26.

¹⁹ Terminani, a.g.e., 26.

²⁰ Buhari, *Nikah*, 28; Müslim, *Nikah*, 58, 61; İbn Mace, *Nikah*, 16; Darimi, *Nikah*, 9; Malik, *Nikah*, 64; İbn Hanbel, II, 62.

²¹ Alusi, Muhammed Şükri, a.g.e., I, V; es-San’ani, Muhammed b. İsmail el-Yemani, *Subulu’s-Selam Şerhu Buluğu’l-Meram min Edilleti’l-Abkam*, Kahire 1950, III, 161.

²² Abdilaziz, Emir, *Fıkhü’l-Kitap ve’s-Sünne*, Kahire, 1999, II, 951-952; Serbasi, Ahmed, *Sorularla İslam Fıkhı*, Çev: Mustafa Özcan, 1998, II, 82; Ebu Ceyb, Sadi, *Mevsuatü’l-İcma fi’l-Fıkhı İslami*,

Nafi'den o da İbn Ömer'den şöyle nakletmiştir: "Peygamberimiz şıgarı yasakladı. Şıgar karşısındaki adamın kızıyla evlenmeye karşılık olarak kendi kızını evlendirmesidir. Böylece aralarında mehir konuşulmazdı."²³ Ebu Hureyre'den şöyle rivayet edilmiştir: "Peygamber Efendimiz şıgarı yasakladı. Şıgar kişinin karşısındaki şahsa sen kızını benimle evlenir ben de buna karşılık kızımın seni evlendireyim, yahut kız kardeşini benimle evlendir ben de buna karşılık kız kardeşimi seninle evlendireyim, demesidir."²⁴

Abdurrahman b. Hürmüz'den şöyle nakledilmiştir: Abbas b. Abdullah b. Abbas kendi kızını Abdurrahman b. Hakem'e nikahladı. Buna karşılık Abdurrahman da kendi kızını Abbas'la evlendirdi. Böylece bu karşılıklı evlendirmeyi mehir yerinde saydılar. Konuyu haber alan Muaviye b. Ebu Süfyan bu evlenen adamları eşlerinden ayırması için yazılı emir göndererek şöyle dedi: "Bu Hz. Peygamberin yasaklamış olduğu şıgardır."²⁵

Hanefiler ise görüşlerini kanıtlamak için şunları söylemişlerdir: Şıgarın yasaklanma sebebi, her bir kadının bid'inin diğeri için karşılıklı mehir kabul edilmesindedir. Nikah akdinden sonra belirli bir miktar mehir tayin edilmesi bu sakıncayı ortadan kaldırmaktadır. Aynı zamanda bu konuyla alakalı olarak ortaya çıkan yasak kerahete yönelik olup nikahın fesadıyla ilgili değildir.²⁶

E. Ücret Karşılığı Evlilik

Kişinin, kızın baba yahut velisine belirli bir ücret ödemek mukabilinde eş sahibi olması gelenek haline gelmişti. Bu uygulamanın kabile dışında evlenme durumlarında önemli neticeleri olmuştur. Araplar kızlarını kabile dışındaki kimselerle nikahlama konusuna çoğunlukla tereddütle yaklaşmışlardır. Bu düşünceden onları yüksek bir ücret (mehir) ödeyen bir talipliden başka kimse vazgeçiremezdi. Kızlarının geleceği konusunda duyarlı olup çoğunlukla yüksek bir ücret veren kimseleri seçiyorlardı. Belki

Dımaşk, 1984, II, 1074; Tahavi, Ebu Cafer b. Muhammed b Sellame, **Muhtasarı İhtilafı'l-Ulema**, Tah: Abdullah Nezir Ahmed, II, 279 vd.

²³ Buhari, **Nikah**, 57,61; Müslim, **Nikah**, 57,59; İbn Mace, **Nikah**,16; Daremi, **Nikah**, 9.

²⁴ Müslim, **Nikah**, 59, 61; Ahmed, II, 19, 62, 439.

²⁵ Ebu Davud, **Nikah**, 14; Ahmed, IV, 94.

²⁶ El-Merğınani, Ebu'l-Hasan Ali b.Ebi Bekr er-Reşidani, **el-Hidaye fi Şerhi Bidayeti'l-Mübtedi**, Beyrut, trs., II, 201; el-Meydani, Abdulgani el-Ganami, **el-Lübab fi Şerhi'l-Kitab**, Beyrut, 1998, II, 18.

de bu seçim kadınlara kocaları tarafından iyi bakılır, daha güvenilir bir halde olurlar düşüncesiyle yapılıyordu.²⁷

F. Makt Evliliği (Nikahu Dayzen, Varisatu'n-Nikah)

Bir kimsenin babasından kalan dul veya boşanmış bir kadınla evlenmesidir. Bir kimse ölür hanımı sağ kalır, ölen kişinin bir başka kadından oğlu varsa bu oğul üvey anne rıza gösterebilir veya göstermesin mehir vermeksizin onunla evlenebilirdi. Bu maksatla oğul kadına gider ve ihramını onun üzerine fırlatır. Bu kadın üzerinde egemenlik kazandığının bir göstergesidir. Sonra kadınla bizzat evlenmek istiyorsa onu alarak evine götürürdü. Aynı zamanda oğul kendi istediği bir erkeğe üvey annesini vererek mehrini alabilir veya onu hiç evlendirmeden ölünceye kadar bekletir, ölünce de mirasına konardı.²⁸ Eğer büyük oğul babasının ölümünden sonra üvey annesiyle evlenmek istemezse bu hak diğer kardeşlerine veya akrabalık derecesine göre diğer yakınlarına geçerdi.²⁹

Araplar babaların boşadığı veya ölümlerinde geride bıraktıkları hanımlarıyla evlenmeye *dayzen* de derlerdi. Hatta Beni Kays b. Salebe'den bazı kimseler babalarının hanımlarını birer birer almışlardı. Evs b. Hucer et-Temimi bunları ayıplayarak "Fukeyhe için ağlayınız. Kubbesinin etrafında dolaşınız. Siz hep babanızın hanımlarına göz diken dayzen oldunuz" demiştir.³⁰

Bu çeşit nikah Fars beldelerinde daha yaygındı. Oradan da Araplara geçmiştir. Bu çeşit nikah Araplar arasında yerilmiştir. Nikahu'l-Makt olarak adlandırılmıştır. Böyle bir birleşmeden doğan çocuklara da makit denilmekteydi.³¹

İslâmiyet'te makt nikahu yasaklanmıştır. Nitekim şu ayet bunu açıkça göstermektedir:

*Ey iman edenler! Kadınlara zorla vâris olmanız size helâl değildir. Apaçık bir edepsizlik yapmadıkça, onlara verdiğinizin bir kısmını ele geçirmeniz için de kadınları sıkıştırmayın. Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmazsanız (biliniz ki) Allah'ın hakkınızda çok hayırlı kılacağı bir şeyden de hoşlanmamış olabilirsiniz.*³²

²⁷ el-Ati, Hanunude Abd, **Nasıl Bir Aile**, Çev Mesut Karaşahan, İst.2000, s.137.

²⁸ el-Cessas, Ebi Bekr Muhammed b. Ali, **Ahkamu'l-Kur'an**, Beyrut, 1994, II, 154; Rıza, Muhammed Reşid, **Tefsiru'l-Menar**, Tah: İbrahim Şemseddin, Beyrut, 1935, IV, 378.

²⁹ Mahmasani Subhi, a.g.e., s.54.

³⁰ Esad, Mahmud, **Tarihi Dini İslam**, İst., trs, a.g.e, s.281.

³¹ Terminani, a.g.e., s. 32.

³² Nisa, 4/19

Bu ayet Medine halkı hakkında nazil olmuştur. Cahiliyede ve İslâm'ın ilk zamanlarında kadınlara değişik şekillerde eziyet ediliyordu. Bir kimse öldükten sonra geride aile bıraktığı zaman o şahsın başka hanımdan olan oğlu veya diğer yakın akrabasından biri gelerek "Ben ölenin varisi olduğum gibi hanımına da varisim" diyerek cübbesini kadının üzerine atar ve ona sahip olurdu. Bundan sonra kadın kendine malik olmayıp başka bir kocaya gidemezdi. O kimse isterse o kadını ilk kocasının verdiği mehirle nikahlar yeniden nikah vermezdi. İsterde kadını başkasıyla evlendirerek mehrine el koyardı. Dilerse de kadına ilk kocasından kalan malı almak için veya kadın ölüp de ona varis olmak amacıyla zarar vermek kastıyla onu evlenmekten ahkoyardı. Kadın erkeğin elinde esir olur varis ölenin bıraktığı malı nasıl kullanıyorsa ailesi hakkında dilediği gibi tasarrufta bulunurdu. Eğer kadın üzerine elbise atılmadan önce babasının yanına gidebilirse kendi hürriyetini eline almış sayılırdı.

Ebu Kays b. Eslet el-Ensari vefat ederek geride Kebişe isimli ailesini bırakmıştı. Hısın adındaki üvey oğlu kalkıp onun üzerine elbisesini atıp nikahına varis oldu. Daha sonra onu terkederek yanına yaklaşmadı. Ayrıca kadına zarar vererek para koparmak niyetiyle onun ihtiyaçlarını karşılamadı. Bunun üzerine Kebişe Peygambere gelerek "Ya Resulullah! Ebu Kays vefat etti. Oğlu nikahıma varis oldu. Ancak ne bana para veriyor, ne benimle cima ediyor, ne de beni serbest bırakıp evlenmem için bana izin veriyor." Diye yakınınca peygamber: "senin hakkında Allah'ın emri gelinceye kadar evinde otur" buyurdu. Bu olay nedeniyle bu ayet nazil oldu.

Kurtubi de anlatılan bir rivayete göre kadınlara varis olmaktan maksat zorla varis olmaktır. Zira bazı kimseler hanımları yaşlanınca gençlerle evlenmeyi arzuladıkları halde malından dolayı ihtiyar kadınlarını da yanlarında tutmaktaydılar. Ancak kadın malını vererek kurtuluncaya kadar veya kadın ölüp onlar malına varis oluncaya kadar hiç yanlarına yaklaşmazlardı. Bu ayetle bunun haram olduğu açıklanmıştır. Ayette geçen adl menetmek manasında olup, buradaki hitabın kime olduğu konusunda farklı yorumlar yapılmıştır:

1. Hitap kadının kocasıdır. Zira cahiliyede bir kimse kadınından bıkip onu boşamak isterse önceden vermiş olduğu malı ve mehri tamamen veya kısmen alabilmek için onu hapseder, boşamayı başkasıyla evlenmesine imkan bırakmaz, kendisi de yanına yaklaşmayarak değişik şekillerde eziyet ederdi.

2. Hitap ölenin varislerinedir. Çünkü cahiliye devrinde kadın ölen kocasının bırakmış olduğu mallardan bir kısmını varislere bırakmadıkça başka kocaya varmaktan engellenirdi.

3. Bazı kimseler geçinemedikleri kadınları boşarlar ancak vermiş oldukları mehri kadından almadıkça onun başka bir erkekle evlenmesine izin verilmezdi.³³

Bu ayet indikten sonra Peygamberimiz babasının ölümünden sonra onun hanımına varis olan kimseleri kadınlardan ayırdı. Zina ayeti inince üvey annelerinin nikahına varis olan kimseler bu cezanın kendilerine uygulanmasından korktular. Bu şahıslardan biri de Temim b. Ebi Makbel'di. O ısrarla recm cezasının kendisine uygulanıp uygulanmayacağını soruyordu. Bunun üzerine şu ayet nazil oldu: *Geçmişte olanlar bir yana, babalarımızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin; çünkü bu bir hayasızlıktır, iğrenç bir şeydir ve kötü bir yoldur.*³⁴

Bu ayet'in aynı zamanda Kays'ın oğlu Hısn, Esved b. Half, Safvan b. Ümeyye b. Halef ve Menur İbn. Reyyan hakkında da inmiştir. Çünkü bunlar da üvey anneleri ile evlenmişlerdi. Bir başka rivayette de Enes'in amcasını babasının hanımıyla evli bir adama göndererek onları birbirinden ayırmasını istemiştir.³⁵

G. Hizmet Evliliği

Bir kısım kabilelerde cari olan anlayışa göre mehri ödeyecek durumda olmayan kişi bu ücreti kazanıncaya kadar kızın babasına veya yakınlarına belirli bir süre hizmet etmeyi kabul ediyordu.³⁶

H. Evlatlık (errebu) Evliliği

Erkek çocukları olmayan sami ırkından bir baba genç birini evlatlık olarak kendi gerçek oğluymuş gibi davranır, sonra da kızlarından biriyle evlendirirdi. Bu evlilikten asıl amaç damadın evlatlığı olduğu babanın soy ismini alarak ailenin adını devam ettirmesidir.³⁷

³³ Kurtubi, Abdullah Muhammed b. Ahmed, *el-Cami li Ahkami'l-Kur'an*, Beyrut, 1997, V, 26 vd.

³⁴ Nisa, 4/22

³⁵ Ebu Davud, *Hudud*, 26, *Nikah*, 58; Darimi, *Nikah* 43.

³⁶ el-Ati, a.g.e., s.138.

³⁷ el-Ati, a.g.e., s.138.

I. Deneme Evliliği

Bazı kabilelerde evlilik öncesi erkeklerin kadınlarla birlikte yaşamalarına izin verilirdi. Kadın ve erkek bu tanıma döneminde birbirlerinden hoşnut olursa evlilik yapılır; aksi halde taraflardan hiçbiri herhangi bir sorumluluk altında kalmazdı.³⁸

İ. Mut'a Nikahı

Mut'a kelime olarak tatma ve yararlanma demektir. Mut'a kavramıyla aynı kökten³⁹ gelen meta fiili uzadı, yükseldi, çokça cömert oldu, güneşin gökte en uç noktaya yükselmesi kişinin herhangi bir şeyden fazlaca yararlanması anlamlarında kullanılmıştır.⁴⁰ Mut'a geçici bir evlenme şekli olup önceden belirlenen zamana kadar bir kadınla bir erkeğin birlikte yaşamalarını sağlıyordu. Yuva kurmak ve çocuk edinmek gibi bir gayesi de yoktu. Bu tür bir evlenme daha çok yabancı memleketlerde geçici olarak bulunan tüccarlar ve savaşa giden gaziler tarafından yapılıyordu. Mut'a nikahı için aile büyüklerinin onayı gerekli görülmezdi. Bu nikah kıyıldıktan sonra kadın kendi aile topluluğu içinde kalır kocası da bir mızrakla bir çadır verirdi. Bu suretle erkek kadının kabilesi içinde kaldıkça onların hısımlı sayılır, evlilik bağı devam ettiği müddetçe bu kabile ile birlikte yaşardı. Kadın nikaha son vermek istediğinde çadırın kapısını önce bulunduğu yerin tersine çevirir, koca bunu görünce kendi klanına dönerdi. Bu çeşit nikahtan doğan çocuklar kadına ait olur, "filan kadının çocuğu" diye anılırdı. Bu nikahla belirli bir vakit için evlenenler süre bitiminde boşanmaya gerek görmeden ayrılırlardı. Neslin devamını sağlamak, birlikte yaşamak gibi gayelerden yoksun bulunan bu nikah sadece şehvet duygusunu tatmin için yapılıyordu.

Bazen mut'a nikahı kıyılırken belirli bir süre konuşulmaz koca karı ile yaşamak istediği sürece nikah geçerli sayılır, koca karıdan vazgeçince akit sona ermiş olur diye şart koşulurdu. Mut'a nikahında süre bitince kadın gidebilir, koca onu yanında tutamazdı. Kadın ve erkek arasında veraset hakkı da bulunmazdı.

Genellikle erkek ailesinden uzak kaldığı yeni bir ev açmaya ya da sosyal yaşantısına uygun bir kadınla evlenmeye parasal bakımından gücü yetmediği zaman,

³⁸ el-Ati, a.g.e, s. 138.

³⁹ Biz burada kelimenin kökünün Basrilere göre mastar olduğu görüşünü anımsatarak bu cümleyi kullandık. Bu konuda bkz., Nevevi, Muhammed b. Ömer, *Tedricu'l-Edani*, İst., trs., s. 7-8.

⁴⁰ İbn Manzur, a.g.e., VI, 4127; Firuzabadi, a.g.e., III, 86.

namuslu bir yaşantı sürdürmek için bu çeşit evliliğe başvururdu. Bundan dolayı mut'a evliliğine iffet evliliği de denmiştir.⁴¹

Müddetin sınırlandırılması evliliği kadının şerefiyle oynayan geçici bir yararlanma haline getirir. Böyle bir evlilikle sağlıklı bir aile oluşturarak yeni nesiller yetiştirmek amacı güdümediği gibi toplumda olumlu bir rol oynamak da mümkün değildir. Böyle bir evliliğin merkezimde şehvet ve zinaya kılıf giydirmek vardır.

Hız. Peygamber (s.a.v)'in dine davete başladığı ilk yıllarda Arap toplumu verileni hemen kabul edecek, yazılanı olduğu gibi kaydedecek boş bir levha konumunda değildi. Bir kısım batıl inançlar, ibadetler ve köklü alışkanlıklar sahibiydiler. Aynı zamanda adetlerine bağımlılık derecesinde bağlı idiler. Bunların bu kötü adet ve inançlarını birden silip yerlerine başkalarını koymak elbette mümkün olmazdı. Bundan dolayı Hız. Muhammed Allah'ın irşadıyla tedrici üslubu kendine prensip edinmişti. Tedric muhatabın durumunu göz önünde bulundurarak yavaş yavaş alıştıran asıl hedefe ulaşmaya çalışmaktır. İslâm çoğu meselelerde tedrice yer vermiştir. Örneğin içki ilgili vahiyler Mekke'de gelmeye başlamış Medine'de son halini almıştı. Mut'a nikahı ile ilgili olarak da karşımıza çıkacak yanıltıcı ve şaşırtıcı problemlerin çözümünde tedrici yöntemi gözardı etmemek gerekir.⁴² Yine buna dayalı olarak ayet ve hadislerde varlığı zaman zaman tartışılmış olsa bile nesh meselesi de vardır. Yani şartların değişmesiyle bir ayetin hükmünün kaldırılmasıdır. Hükmü kalkan ayet ve hadise mensuh, yeni gelip önceki ayet ve hadisin hükmünü kaldıran ayet ve hadise de nasih denir.⁴³ O halde nasih bir ayet ve hadis varken mensuh bir ayet ve hadisle amel etmek yanlıştır. Mut'a nikahının yasaklanmasında da bu metot benimsenmiştir. İslâm'ın ilk yıllarında helaldi. Sonra Hız.Peygamber (s.a.v) tarafından muvakkaten izin verildi. Bir müddet sonra da kıyamete kadar yasaklandı. Bu yasak herkes tarafından duyulmayıp bazı sahabeler tarafından mut'a yapılmaya devam edilince Hız. Ömer bu yasaklamayı genelleştirmiştir.⁴⁴

Mut'a nikahının yasak olduğunu Şia dışında İslâm mezhepleri kabul etmiştir. Bu konuda ortaya konan delillere göz atarak meseleye açıklık getirmeye çalışacağız.

⁴¹ Çağatay, *İslam Tarihi*, s.110.

⁴² Canan, İbrahim, *Namus Fitenisi Mut'a*, İst., 1993, s.17.

⁴³ Nasih ve mensuh meselesi için bkz.Suyuti, Celaleddin Abdurrahman, *el-İtkan fi Ulumi'l-Kur'an*, Beyrut, 1996, II, 700-705; Serahsi, Ebubekr Muhammed bin Ahmed, *Usulu Serahsi*, Beyrut, 1993, II, 66-70; eş-Şafii, Muhammed b. İdris, *er-Risale*, Beyrut, 1309, s.106-113.

⁴⁴ İbn Mace, *Nikah*, 44.

İslâm'ın ilk yıllarında bu nikahın helal olduğunda icma vardır. Nitekim hadis kitaplarında bununla alakalı olarak bir çok hadisi şerif zikredilmiştir:

a. İbn Mes'ud (r.a.) şöyle demektedir.

“Biz Allah'ın elçisi ile birlikte savaşa giderdik. Yanımızda hanımlarımız olmazdı.

Kendimizi hadım yapalım mı, dedik. Bunun üzerine bundan alıkoyarak mut'a nikahı ile evlenmemize izin verdi. Bunun üzerine birimiz bir kadınla belirli bir vakit için bir elbise karşılığında evlenirdi. Sonra İbn Mes'ud şu ayeti okudu: Ey iman edenler! Allah'ın size helal ettiği temiz şeyleri kendinize haram kılmayın.”⁴⁵

İbn Kayyim'a göre hadisin sonunda İbn Mes'ud'un bu ayeti iki amaçla okumuş olabilir:

1. Mut'ayı haram kılanlara cevap vermek. Zira mut'a iyi ve hoş şeylerden olmasaydı Hz. Peygamber (s.a.v) onu mubah kılmazdı.

2. Ayetin son kısmını da kastetmiş olabilir. Bu durumda mut'ayı mutlak bir şekilde mubah görenlere cevap vermiş olur. Çünkü Allah'ın Elçisi zaruret halinde, sahabelerin kadınlarının yanlarında olmadığı kadına şiddetli ihtiyaç duydukları bir ortamda savaşta böyle bir uygulamaya izin vermiştir. Öyleyse mukimken kadınların çok olup meşru nikahın mümkün olduğu bir konumda mut'a nikahı yapan haddi aşmıştır. Allah haddi aşanları sevmez.⁴⁶

b. Ata'dan naklediliyor: Cabir b. Abdilllah Mekke'ye umre için gelince onu ziyarete evine gittik. Oradakiler kendisine bir çok konuda soru sordular. Sonra mut'adan söz açılınca Cabir: Evet biz Allah'ın elçisi'nin, Ebubekir ve Ömer zamanında mut'a yaptık.⁴⁷

d. Cabir b. Abdilllah ile Selemetu'nu'l-Ekva ikisi şöyle demiştir: Bizler bir ordu içinde bulunduk. Resulullah'ın elçisi bize gelerek şöyle dedi:

-Size mut'a suretinde evlenmenize izin verildi. Geçici bir süre için evlenebilirsiniz.

⁴⁵ Buhari, *Nikah'ul-Muharrem*, 1; Müslim, *Nikah*, 3; Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Soysaldı, Mehmet, “Nisa Suresi 24. Ayeti Işığında Mut'a Nikahı”, F.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:2, s.180-182.

⁴⁶ İbn Kayyim, Şemsuddin Abdilllah Muhammed b. Ebi Bekr, *Zadu'l-Maad fi Hedyi Hayri'l-İbad*, Beyrut, 1992, II,178.

⁴⁷ Müslim, *Nikah*, 3.

İbnu Ebi Zi'b de şöyle dedi: Bana Seleme İbnu'l-Ekva'nı oğlu İyas babasından o da Hz. Peygamber (s.a.v)'den olman üzere şöyle rivayet etti: Herhangi bir erkekle bir kadın sözleşip müddet tayin etmeyerek evlenmekte mutabık kalsalar bunların birlikte yaşama müddetleri üç gecedir. Üç gecedden sonra bu çiftler bu müddeti artırmak isterlerse artırırılar yahut ayrılmak isterlerse birbirlerini terk ederek ayrılırlar. Ravi Seleme b. Ekva dedi ki: Bilmiyorum, bu izin sadece bize; Hz.Peygamber (s.a.v)'in ashabına mahsus bir şey mi yoksa bütün müslüman ümmeti de kapsar mı?⁴⁸

e.Ebu Zer'den rivayet edilmiştir: İki mut'a yani kadınlar mut'ası ile hac mut'ası⁴⁹ sadece bize özel uygulamalardır.⁵⁰

Mut'anın haram kılındığını söyleyenler arasında ne zaman haram kılındığı hakkında ihtilaf vardır:

I. Alimlerin çoğuna göre mut'a Hayber'in fethi günü yasaklandığını söyleyerek bu konuda bir kısım hadisler rivayet etmişlerdir. Hz. Ali şöyle demiştir: "Resulullah Hayber'in fethi sırasında, kadınlarla mut'a yapmayı ve ehli eşek eti yemeyi yasakladı."⁵¹Başka bir rivayette de bu konuda biraz yumuşak davrandığını işittiği Hz. İbn Abbas'a : "Ağır ol ya İbn Abbas! Zira Resulullah Hayber günü hem mut'ayı hem de ehli eşek eti yenilmesini yasaklamıştır."⁵²

İbn Kayyim bu rivayetlerle ilgili olarak şu tenkitleri yapmaktadır: Mut'anın Mekke'nin fethi esnasında mubah kılınıp sonra yasaklandığı konusunda ittifak vardır. Eğer yasaklanma Hayber'de bütünüyle gerçekleşmişse neshin iki defa olması gerekir. Bir konuda neshin iki kere gerçekleşmesi de alışlagelmiş bir uygulama değildir.

Ayrıca Hayber'de Yahudi kadınlar vardı. Müslüman kadınlar yoktu. Kitap ehli kadınlarla evlenmek henüz mubah kılınmamıştı. Onları nikahlamak: "Bugün, size temiz olanlar helal kılındı. Kitap verilenlerin yemeği size helal, sizin yemeğinizde onlara helaldir. İnanan hür ve iffetli kadınlar ve sizden önce kitap verilenlerin hür ve iffetli kadınları -zina etmeksizin, gizli dost tutmaksızın ve mehirlerini verdiğiniz taktirde- size

⁴⁸ Buhari, **Nikah**, 53.

⁴⁹ Hac mut'ası "...Güven içinde olursanız, hacca kadar umreden faydalanabilen kimseye kolayına gelen bir kurban kesmek, bulamayana, hac esnasında üç gün -ve döndüğünüzde yedi gün, ki o tam on gündür- oruç tutmak gerekir..." (Bakara, 2/196) ayetinde ifadesini bulmuştur.

⁵⁰ Buhari, **Nikah'ul-Muharrem**, 1.

⁵¹ Müslim, **Nikah**, 29; Nesai, **Nikah**, 71.

⁵² Müslim, **Nikah**,31.

helaldir...” ayetiyle mubah kılındı. Nitekim bu ayeti nüzulü daha sonraki dönemlere rastlamaktadır.⁵³

II. Mut’anın Tebük savaşından önce mubah kılındığı ve bu savaşta yasaklandığı söylenmiştir:

Abdullah b. Muhammed el-Ezdi, İshak b. İbrahim, Mümil b. İsmail, İkrime b. Ammar, Said el-Makberi tarikiyle Ebu Hureyre’nin şöyle dediği nakledilmiştir: Hz.Peygamber (s.a.v) Tebük için yola çıktığında veda tepelerinde bulunuyordu. Orada yanan çırılar gördü ve ağlayan kadınlar işitti. “Bu nedir, diye” sorunca “Mut’a yapmış kadınlardır ya Resulullah ” diye cevap verdiklerinde “O artık yok oldu” veya “Nikah, boşama, iddet ve miras mut’ayı haram kıldı” dedi.⁵⁴

İbn Hacer bu iki rivayet hakkında şunları söylemiştir: Tebük olayında Ebu Hureyre hadisinde orada kadınlarla mut’a yapıldığına dair herhangi bir kayıt yoktur. Daha önce onlarla mut’a yapmış oldukları ihtimal dahilindedir. Sonra orada vedalaşmışlar ve yasaklama da orada olmuştur. Ya da yasaklama daha önce olmuştur. Ama bunu duymayan bazı sahabeler önceki ruhsata göre hareket ediyorlardı. Bundan dolayı Resulullah fena halde kızarak yasak olduğunu hatırlatmıştı. Aynı zamanda Ebu Hureyre’in Mümil b. İsmail, İkrime b. Ammar tariki ile gelen rivayeti o kadar sağlam bir nakil değildir.Cabir’in hadisine gelince sahih değildir. Zira senette rivayeti metruk olan Abbad b. Kesir vardır.⁵⁵

III. Sebre İbn Mabed’in rivayetlerinde yasak Mekke’nin fethi sırasında gerçekleşmiştir.

Sebre b. Mabed’den: Hz.Peygamber’le Mekke’nin fethinde bulundum. On beş gün orada kaldık. Kadınlardan faydalanma konusunda mut’a nikahına izin verdi. Bunun üzerine kabilemden bir adamla çıkıp yürümeye başladık. Ben ondan güzeldim. O bayağı çirkindi. Benimki eski onunki yeni olmak üzere her ikimizin yanında kaftanı vardı. Mekke’nin alt veya üst taraflarına vardığımızda uzun boylu dişi deve gibi bir kadın bizimle karşılaştı. Bizden birimizle mut’a yapmayı kabul eder misin?, diye sorduk. Bunun karşılığında bana ne vereceksiniz, deyince ikimiz de kaftanlarımızı yere serdik. Genç kız iki şahsa da bakmaya başladı. Bunu gören arkadaşım: “bak benim kaftanım

⁵³ İbn Kayyım, *Zad’ül-Mead*, III, 378.

⁵⁴ İbn Hibban, Ebu Hatim Muhammed b. Hibban el-Busti, *Sahihu İbn Hibban*, Beyrut, 1987, VII, 178.

⁵⁵ el-Askalani, Ahmed b. Ali b. Hacer, *Fethu’l Bari Şerhu Sahihu’l-Buhari*, Kahire, 1987, IX, 75.

yenidir. Onun ki ise eskidir. Bana gel.” dedi. Genç kız da: bunun kaftanı yeter. Ben onu kabul ederek bunda herhangi bir sakınca görmüyorum, dedi.

Bunun üzerine bu kaftan karşılığında ondan faydalandım. Allah’ın elçisi mut’ayı yasaklayıp şöyle deyinceye kadar onun yanına çıkmadım: “Ey insanlar! Ben kadınlarla mut’a yapma meselesinde size ruhsat vermişim. Fakat Allah şimdi onu kıyamete kadar haram kılmıştır. Kiminin de yanında böyle bir kadın varsa ondan hemen kurtularak ona verdiği şeyden de bir şey geri almasın.”⁵⁶

IV. Seleme İbn Ekva’dan gelen rivayette Evtas gazvesi esnasında haram kılınmıştır. Seleme b. El-Ekva’dan:“Allah’ın elçisi Evtas gazvesi yılı üç kez mut’ayı müsaade etti. Daha sonra yasakladı.”⁵⁷

V. Hasan Basri mut’anın kaza umresinde yasaklandığı görüşündedir. Hasan Basri’den şöyle nakledilmiştir: “ne öncesinde ne de sonrasında, mut’a kaza umresinde yasaklandı.” İbn Hacer bu rivayetin kritiğini şöyle yapmaktadır:

1. “Ne öncesinde ne sonrasında” ifadesi bu rivayeti nakleden Amr b. Ubade’in uydurmasıdır. Bu şahsın rivayet ettiği hadis metruktur. Sahih b. Mansur sahii bir senetle bu rivayeti belirtilen ilave olmaksızın nakletmektedir.

2. Kaza umresine ait rivayet de sahii değildir. Zira Hasan’ın mürsel rivayetlerindedir. Hasan Basri araştırma yapmaksızın herkesten hadis rivayet ettiği için onun mürselleri zayıftır.⁵⁸

Hasan’ın ayrıca şunları söylediği de rivayet edilmiştir: “Ne daha az ne daha çok, kadınlarla mut’a yapmak üç gündü.”⁵⁹

VI. Sebre b. Mabe’den gelen bir rivayette de mut’anın Veda Haccı sırasında yasaklandığı belirtilmiştir.⁶⁰ Ancak daha önce zikrettiğimiz Sebre’den gelen rivayette mut’anın Mekke’nin fethi günü gerçekleştiği söylenmişti. O hadis hem sahii hem daha meşhurdur. Bu rivayetin varlığını kabul ettiğimiz takdirde Resulullah’ın fetih günü ilan ettiği yasağı Veda Haccı’nda tekrarlamış olduğunu varsayabiliriz. Veda Haccı’na çokça insan katılmış, bunlardan bir kısmı bazı hükümleri duymamış olabilir. Hz. Peygamber

⁵⁶ Müslim, *Nikah*, 20, 22, 23, 25, 26; İbn Mace, 44.

⁵⁷ Buhari, Müslim, 18.

⁵⁸ İbn Hacer, *Feth’ul-Bari*, IX, 75.

⁵⁹ El-Hafız, Said b. Mensur eş-Şu’be el-Horasani, *Sünenü Said b. Mensur*, Tah: Habiburrahman El-Azami, Beyrut, 1985, I, 217; el-Hafız, Abdullah b. Muhammed Ebi Şeybe, *Kitabu’l-Musannaf fi’l-Ehadis ve’l-Asar*. Bombay, trs., IV, 293.

⁶⁰ Ebu Davud, *Nikah*, 3.

(s.a.v) de bu sebeble dini hükümleri duyurmak ve yaygınlaştırmak amacıyla bir çok meseleyi tekrar etmişti.⁶¹

Mut'anın haram olduğunu söyleyen cumhur ayrıca delil olarak şunları da ileri sürmektedir: Kişi cimayı ancak hanımıyla veya sahip olduğu cariyesiyle yapabilir. Nitekim Allahu Teala müminlerin vasıflarını sayarken şöyle demiştir: "Onlar, eşleri ve cariyeleri dışında, mahrem yerlerini herkesten korurlar. Doğrusu bunlar yerilemezler."⁶² Mut'ayla nikahlanan kadın ne zevce ne de memluk olunan cariyedir. Eğer öyle olsaydı miras ve iddet vacip olarak nesep sabit olurdu. Mut'ada evliliğin asıl amacı olan neslin devamı, çocukları muhafaza gibi durumlar olmayıp sadece şehvi hislerini tatmin etme gayesi vardır. Bu yönüyle muta zinaya benzemektedir. Halbuki Kuranda "iffetli yaşamak ve zina etmemek şartıyla" kaydı vardır.⁶³

Bu konuda fikirleri çokça istismar edilen İbn Abbas'tan mut'a ile alakalı olarak üç çeşit rivayet gelmiştir.⁶⁴

a. Bir kısmında "onlardan yararlanmanıza karşılık ücretlerini onlara bir hak olarak verin." ayeti kadınlarla mut'a yapmak şeklinde açıklanmıştır.

b. Bir kısmı zaruret halinde mut'anın mubah olduğu belirtilmiştir. Said b. Cubeyr'den nakledilmiştir: İbn Abbas'a : Ne yaptığını biliyor musun? Neye fetva verdiğinin farkında mısın? Cemaatler senin fetvaya uyuyor, şairler bu konuda şiir söylüyor, dedim. Ne diyorlar deyince şunları söylüyor dedim:

Adam çok oturunca arkadaş İbn Abbas'ın fetvasıyla amel etmek ister misin?, endamı güzel yumuşak tenli bir eşin insanlar çekip gittiğinde senin olmasını istemez misin? İbn Abbas da şu cevabı verdi: Hepimiz Allah'a aidiz ve ona döndürüleceğiz. Allah'a yemin ederim ki ben böyle fetva vermedim. Maksadım bu değildi. Ben ancak Allah'ın ölü etini, kan ve domuzu mubah kıldığına benzer olarak mubah olduğundan başkasını söylemedim.⁶⁵

c. İbn Abbas'ın mubah olduğunun neshedilip haram olduğunu söylediği yorumlamalar da gelmiştir. Cabir b. Zeyd'den İbn Abbas'ın bir dirhemin iki dirheme

⁶¹ İbn Hacer, **Feth'ul-Bari**, IX: Bu rivayet için ayrıca bkz. Ayni, Bedrüddin Ebu Muhammed Mahmud b. Ahmed, **Umdetu'l-Kari Şerhu Sahihi'l-Buhari**, Beyrut, trs., XX, 120 vd.

⁶² Müminun, 23/5-6.

⁶³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Zeydan, Abdülkerim, **el-Mufassal fi Ahkami'l-Mer'e**, Muessesetü'r-Risale, Beyrut, 1993, VI, 164 vd.

⁶⁴ Ebu'n-Nur, Muhammed Hamdi, **Kur'an ve Sünnette Evlilik**, Çev: Said Şimşek, Konya, trs., s.168.

⁶⁵ el-Heysemi, Nureddin Ali b.Ebi Bekr, **Mecmauz-Zevaid ve Menbau'l-Fevaid**, Beyrut, trs. IV: 246 vd.; İbn İbn Hacer, **Feth'ul-Bari**, IX, 75.

bozdurulabileceği ve muta hakkındaki görüşünden vazgeçtiği rivayet edilmiştir. Ayrıca Ata el-Horasani İbn Abbas'ın "*onlardan yararlanmanız karşılığında*"⁶⁶ ayetinin "*Ey Hz.Peygamber! kadınları boşadığımız zaman iddetleri içinde boşayın*"⁶⁷ ayetiyle neshedildiğini söylediğini belirtmiştir.⁶⁸

İbn Abbas mut'aya bir nevi ruhsat vermiş, sonra Hz.Peygamber (s.a.v)'in mut'ayı yasakladığını öğrenince bu tutumundan vazgeçmiştir.⁶⁹

Şiiler ise mut'anın caiz olduğunu söyleyerek kanıt olarak şunları⁷⁰ ileri sürerler:

1. "*...Bunlardan ötekisini iffetli yaşamak ve zina etmemek şartıyla mallarınızla istemeniz size helal kılındı. O halde onlardan yararlandığımız müddete karşılık olarak kesilen ücretlerini bir hak olarak verin.*"⁷¹ Ayette geçen istimta(yararlanmak)'dan maksat mut'a nikahıdır. Ayet Medine'de indiğinden dolayı bununla devamlı nikah kastedilmiş olamaz. Hz.Peygamber (s.a.v)in bu nikaha izin verdiği kesindir.

2. Mut'a şehvi duyguları tatmin gayesiyle yapılır. Ancak Kur'an'da sifah olarak ifade edilen yasaklanmış bir eylem değildir. Çünkü nikahın sözlük manası da cimadır. Mut'anın sifah sayılması halinde aynı maksatla yapılan daimi nikahın da sifah sayılması gerekir. Aynı zamanda zinadan korunmak, neslin bozulmasını önlemek ve neslin devamını sağlamak gibi daimi nikahtan kaynaklanan gayeler mut'ada da vardır.

3. Mut'a evlenme kabul edilmediği takdirde bu fiilin zina olarak kabul edilmesi gerekir. İslâm'ın ilk yıllarında mut'anın yapıldığında icma vardır. O halde Hz. Peygamber (s.a.v) bir süre mut'aya izin vermekle ihtiyaçtan dolayı zinayı serbest bırakmıştır.

4. Mut'a ehli sünnetin söylediği gibi sifah değil aksine bir nikah şeklidir. Çünkü nikah iki türlüdür. Biri iddet, miras, nafaka gibi hükümlere sahip daimi nikah diğeri ise kadının erkeğin olması, çocuğun nesebe dahil olması ve iddet gibi bazı hükümleri içeren geçici nikahtır. Neslin devamı evliliğin sebebi değil hikmetidir. Şayet böyle olmasaydı çocuk doğurmayan kadınlarla evlenmek caiz olmazdı. Ayrıca mut'a doğurmaya da engel değildir. Örneğin Abdullah b. Urve b. Zubeyr, Esma binti Ebibekir'den doğmuştur.

⁶⁶ Nisa,4/24.

⁶⁷ Talak, 65/1.

⁶⁸ Cessas, a.g.e., II, 185.

⁶⁹ Müslim, Nikah, 28.

⁷⁰ Yılmaz, Musa Kazım, **Kur'an Ailesi**, Şanlıurfa, 1994, s.109-117.

⁷¹ Nisa,4/24.

5. Abdullah b. Abbas, Ubey b. Ka'b ve Abdullah b. Mes'ud "femastatum minhunne " ibaresini, "femastatum minhunne ila ecelin musemmen" şeklinde⁷² okumuşlardır. Mücahid bu ayetin mut'a hakkında indiğini söylemiştir. Nitekim burada ücret karşılığında yararlanma anlamında olan istimta kullanılmıştır. Çünkü bu kelimenin kökü olan meta geçici bir zevk demektir. O halde ayetten maksat geçici nikahtır.

Şia'nın imamiye fırkasının mutayla alakalı görüşlerini kısaca şöyle açıklayabiliriz:

1. Kadının Müslüman, ehl-i kitap veya mecusi olması şarttır. Putperest bir kadınla muta nikahı yapılamaz. Şii bir kadının mutlak olarak Müslüman olmayan bir erkekle muta yapamaz. Kadına seninle evlendim, seni nikahladım mut'aya bedel olarak seni aldım denilmesiyle gerçekleşir.

2. Erkekle gebe olmayan, evlilik engelleri bulunmayan dul bir kadın (bakire değil) arasında yapılan genellikle sözlü bir antlaşmadır. Babası olmayan bekar bir kızla mut'a yapmak mekruhtur. Ancak böyle biriyle mut'a yapmışsa ondan ayrılmaz. Ayrıca onun bekaretini ortadan kaldırması haram değildir.

3. Mut'a erkeğin kadına ödeyeceği az ya da çok belli bir para karşılığı ile yapılır. Erkek kadınla cinsi münasebette bulununca kadın paranın tamamını almaya hak kazanır. Cinsi ilişkiden önce erkek kadından ayrılacak olursa kadın belirlenen miktarın yarısını alır.

4. Bir günlüğüne bir aylığına veya bir seneliğine denilmek suretiyle kadın ve erkeğin aralarında anlaşarak müddeti belirlemeleri gerekir. Süre belirlenmezse normal evlilik sayılır.

5. Mut'anın gece veya gündüz yapılması da şart koşulabilir.

6. Kadınla ön taraftan ilişkide bulunmayacağına dair şart koşulması da caizdir. Kadının izni olmaksızın erkek azil yapabilir. Bir erkeğin mut'a yapacağı kadınlar hususunda herhangi bir sınırlama yoktur. Mut'a yapılan kadının izin vermesi koşuluyla erkeğin bir arada kadının kardeşinin kızıyla mut'a yapması caizdir.

7. Mut'a nikahı ile boşama olmayacağı icma ile sabittir. Ayrıca şart olarak ileri sürülmediği müddetçe mut'a ile eşler arasında miras düşmez.

⁷² Cessas, a.g.e., II; 186.

8. Meşhur olan görüşe göre müddet dolduğunda kadın iki aybaşı iddet bekler. Mut'a yapan erkeğin kadına nafaka temin etmesi de gerekmez.

9. Mut'a nikahından doğan çocuğu erkek zahiren reddedebilir. Ancak daha sonra çocuğun kendisine ait olduğunu itiraf ederse onun çocuğu olarak kabul edilir.

10. Kadın müddete uymazsa, riayet etmediği oranda mehirden geri iade eder.

11. Müddet dolmadan akdin yenilenmesi batıldır. Ancak erkek yeni bir akit yapmak istiyorsa müddetin geri kalanını kadına hibe ederek yeni bir akit yapar.

12. Evlilik engelleri mut'ada söz konusudur. ⁷³

Şia mut'anın Hz. Ömer tarafından yasaklandığını ondan önce bu uygulamanın helal olduğunu da ileri sürmüştür. Ancak alimlerin çoğuna göre Hz. Ömer mut'a nikahını yasaklarken kendi içtihiyatıyla hareket etmemiş, sadece Resullah'tan gelen yasakla ilgili hadisi zikrederek yasağı tavrini etmiştir. Nitekim şu hadis bunu açıkça göstermektedir: Hz. Ömer şöyle demiştir: "Peygamber bize mut'a yapmaya üç gün izin verdi, sonra bunu yasakladı. Allah'a yemin ederim ki, peygamberin mut'ayı haram kıldıktan sonra tekrar helal kıldığına dair bana dört şahit getirmediği takdirde o adamı taşla recmederim"⁷⁴

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz: Mut'a nikahına İslâm'ın başlangıcında sahabeler savaş ve uzun yolculuklarda ailelerinden uzak kalıp zina tehlikesiyle karşı karşıya gelince kısa bir süre için izin verilmişti. Daha sonra bu izin Hz. Peygamber (s.a.v) tarafından kaldırılarak kıyamete kadar mut'anın haram kılındığı belirtilmiştir.⁷⁵

J.İstibda Evliliği

İstibda sözlükte cima talebinde bulunmak demektir. Ferec anlamındaki bud'dan türemiştir. Cahiliyede kişi çocuğunun cömertlik soyluluk kahramanlık gibi övülen sıfatlarla donanmasını istediği zaman hayızdan kesildiği bir vakitte hanımına bu özelliklerle meşhur olan birine gidip onunla münasebette bulunup ondan bir döl almasını isterdi.⁷⁶ Kadın hamile kalıncaya kadar kocasıyla ilişkide bulunmazdı. Doğan

⁷³ Zehra, Muhammed, *Son Peygamber Hz. Muhammed*, İst., 1993, III, 413; Ebu'n-Nur, a.g.e., s.175-176; Çağatay, *İslam Tarihi*, s.111-112; Zeydan, a.g.e, s.163 vd.

⁷⁴ İbn Mace, *Nikah*, 44.

⁷⁵ Soysaldı, *Kur'an ve Sünnete Göre Evlenme ve Boşanma*, İst., 1999, s.72.

⁷⁶ el-Amiri, İmaduddin Yahya b. Ebi Bekr el-Amiri, *Behçetu'l-Mehafil ve Buğyeti'l-Emasil fi Telhisi'l-Mucizat ve's-Şemal*, Kahire, 1330 h., s.9-10; Uğur, Mücteba, a.g.e., s.18.

çocuk gerçek babasıyla değil sosyal babasıyla tanınırdı.⁷⁷ Bazen evli olmayan kadınlar da seçkin bir evlada sahip olmak için bu yola başvuruurlardı.⁷⁸

Rivayete göre Has'am kabilesinden Fatma binti Mür isimli kahine bir kadın Peygamberimizin babası Abdullah b. Muttalib'in yüzündeki nura tanıklık edince onunla istibda yapak istedi. Ona :Ey oğlum benimle olursan sana yüz deve veririm, dedi. Peygamberimizin babası bundan yüz çevirdi. Amine b. Vehb'le evlendi. O da peygamberimize hamile kaldı.

Bir başka rivayete göre Lokman b. Ad'ın kız kardeşi zayıf bir erkekle evliydi. Kadın akıl ve dehada kardeşi Lokman'a benzeyen bir çocuğunun olmasını istiyordu. Kardeşinin hanımının yanına giderek kocasının zayıf ve güçsüz olduğunu söyleyerek Lokman'la yatmak istediğini, kendisini Lokman'ın yatağına ödünç olarak bırakmasını istedi. Kadın bunu kabul etti. Daha sonra Lokman sarhoş olarak geldi. Kız kardeşiyle birlikte oldu. Kız kardeşi de ondan olan oğluna Lokman isminin tasgiri olan Lukaym koydu.

Bu çeşit nikah suni tohumlamaya benzemektedir. Kadın niteliklerini beğendiği bir erkekle tohumlanmaktadır. Buna benzeyen diğer bir uygulama da kadından alınan yumurta bir başka erkeğin suyuyla tüp ortamında birleştirilip kadının rahmine konulmaktadır. Daha sonra da kadının rahminde cenin haline gelerek büyümektedir.⁷⁹

K. El-mudamede

Mudamede şarmak, dolamak anlamına gelen dımd'dan alınmıştır. Cahiliyede bu kelime kadının kocası dışındaki biriyle olan birlikteliği için kullanılırdı. Böyle bir davranışa daha çok kıtlık zamanlarında fakir kadınlar başvururdu. Açlık ve yoksulluk bazı kimseleri hanımlarını kıtlık zamanında zengin kimselerle dostluğa terk etmesine zorluyordu. Kadın doyup bir miktar mal sahibi oluncaya kadar kendisini o zengin kişinin yanında hapsediyordu. Daha sonra kazandığı mal ve yemekle kocasının yanına dönüyordu.

Kıtlık zamanlarının verdiği sıkıntıdan dolayı bazı kimseler hanımlarının yanında ancak on gün kalabiliyordu. Sonra zenginlerle dost olması için kadını zorluyordu. Zira böyle yapmasaydı ölümle karşı karşıya gelecekti.

⁷⁷ el-Alusi, Muhammed Şükri, a.g.e., I,4; Ferruh, Ömer, *İslam Aile Hukuku* Çev: Y.Ziya Kavakçı, İst. 1994, s.42 ; el-Ati, a.g.e., s.133.

⁷⁸ Buhari, *Nikah*, 36; Ebu Davud, *Talak*, 33.

⁷⁹ Terminani, a.g.e., s.20-23.

Zengin bir kimse de bir kadınla dost hayatı yaşadığı zaman onun başka erkeklerle birlikte olmasını kabul etmiyordu. Rivayete göre Ebu Zueyb adlı bir kimse bir kadınla dost hayatı yaşıyordu. Daha sonra başka biriyle bu konuda onunla ortak olmak isteyince Ebu Zueyb bunu kabul etmemiştir.⁸⁰

L. Biğa Nikahı

Ücret karşılığı yapılan zina anlamında kullanılmıştır. Ancak ücrete ihtiyaç duyulmadığı durumda buna zina denilirdi. Her iki durumda kadın kocası dışında biriyle birlikte olmaktadır. Mudamede ve muhadene de biğanın çeşitlerindedir. Çünkü her iki durumda da ihtiyaçtan kaynaklanan bir birliktelik vardır. Öncekilerde belirli erkeklerle birlikte olunurken biğa da kadın isteyen tüm erkeklerle birlikte olurdu.

Cahiliyede bu çeşit uygulama daha çok cariyeler arasında görülüyordu. Ailesinde herhangi bir kimsenin fidyesini ödemek üzere gelmeyen esir kadınlar biğaya zorlanırdı. Bağı kadınlar için şehir dışında mevahir denilen evler yapılırdı. Bu evler özellikle Devmetü'l-Cendel, Zi'l-Mecaz gibi panayırarda inşa edilirdi. Köle tüccarları cariyelerini biğa yapmaları için buraya bırakırlardı. Kazındıkları paranın bir miktarını kendilerine vermelerini şart koşarlardı. Bağılerin evlerine onları gösteren bir işaret olmak üzere kırmızı bayraklar asılırdı. Bağı kadınlardan biri hamile kalınca kaif çağrılırdı.⁸¹ Çocuk kadınla birlikte olan şahıslardan kime benziyorsa ona nispet edilirdi. O adam da bunu kabul ederdi. Çocuk erkek olduğunda durum böyleydi.⁸² Çocuk kız olursa or erkeklerden kimseye nispet edilmez, cariye sahibinin mülkü sayılırdı. Cariyelerin sahipleri cariyeler güzelse veya soylu bir erkekte çocuk sahibi büyük kazançlar elde ederlerdi.⁸³

M. Nikahu'l-Müsebbiyat ve'l-Mahtufat (Cariye Sistemi)

Araplar bir toplulukla savaştığı zaman onların mallarını ganimet olarak alır, kadınlarını ve erkeklerini esir alırlardı. Erkeklerinin köle kadınlarını cariye yaparlardı. Kurayla kadınları aralarında paylaşırlardı. Kişi payına düşen kadını alır, artık ondan cima yoluyla faydalanması helal olurdu. Aynı zamanda o şahıs payını düşen kadını fidyesi verilmediği takdirde satabilirdi. Bir erkek sahip olduğu imkanlar çerçevesinde çok sayıda cariyeyle birlikte yaşayabiliyordu. Cariye sistemi Sami ırkından olanlar

⁸⁰ Terminani, a.g.e., s.23-25.

⁸¹ Alusi, Muhammed, I.V.

⁸² Günaltay, a.g.e, s.123.

⁸³ Terminani, s.27-28.

özellikle de ibraniler arasında iki nedenden dolayı çok eşlilikle beraber düşünülmüştür. Şöyle ki çocuğu olmayan kadınlar kocalarının eve yeni bir eş getirmek yerine cariyelerle birlikte olmalarını daha uygun görmüşlerdi. Çünkü cariyeler hür kadınlardan farklı olarak kocalarının sevgi ve teveccühünü kazanma yolunda kendileriyle yarışamayacaklardı. Çünkü cariyeden olma çocuklar onunla değil, çocuğun hem sosyal hem de reel annesi rolünü üstlenen efendisinin hanımıyla tanınıyordu. İkinci neden ise ekonomiktir ki çok evlilik hayli maliyetli olup ancak zenginler güç yetirebiliyordu. Cariye edinmek aynı zamanda çalışarak ortaya koyduğu ürünlerden faydalanmak daha ekonomik oluyordu.⁸⁴

Rivayete göre Amr b. As sebiyye bir kadının oğlu olmaktan utanç duyuyordu. Annesi Nabiğa lakabıyla anılan Selma b. Harmele cariyeye edinilip evlenilen kadınlardı. Nabiğa Ukaz panayırında satılırken el-Fakih b. Mugire onu satın almıştı. O da köle tüccarı Abdullah b. Cendan'a satmıştı. Abdullah da Nabiğa'yı As b. Vail'e satmıştı. Daha sonra As o kadınlı evlenmiş, bir çocuğu olmuş, adını Amr koymuştu.⁸⁵

Kadınların esir edilmesi erkekler için aşağılık ve utanç vesilesi sayılırdı. Bundan dolayı yenilip kadınları savaşlarda esir edilmemesi için kendilerini tehlikeye atarlardı.

Hatf kavramı ise güçlü bir adamın hoşuna giden hoşuna giden bir kadını gasp edip onunla evlenmesine denilirdi. Bu da daha çok güçsüz kabilelerde görülürdü. Kişi ne kadar güçlü olursa olsun kuvvetli kabileler içerisinde böyle bir şeye teşebbüs edemezdi.

Esir edilerek evlenilen kadınlar ne kadar ikram ve sevgi görseler aşağılık hissine kapılırlar, ailelerinin yanına dönmek için her türlü hileye başvururlardı. Rivayete göre fakir, tehlikeli bir arap olan Urve b. El' Verd Beni Amir'den bir kadını zorla esir alarak onunla evlendi. Kadın onun yanında kendisine çokça değer verilmiş olarak on yıl kaldı. Urve'den bir çocuk doğurdu. Kadın ailesini ziyaret etmek isteyince kocası onu ehline götürdü. Kadın ailesinden kendisini Urve'den satın almalarını istedi. Urve'ye içki içirdiler. Kadın hakkında pazarlığa oturdular. O da kadının kendisini tercih edeceğini sanarak, onları tercih ettiği takdirde onu satabileceğini söyledi. Ancak kadına sorulunca

⁸⁴ el-Ati, a.g.e., s.138.

⁸⁵ Terminani, s.39.

ailesini tercih etti. Urve'ye akrabalarının yanına dönerek çocuğuna ili bakmasını söyledi.⁸⁶

N. Zina

Erkeğin kendisine helal olmayan bir kadınla faydalanma maksadıyla cima etmesidir. Hurmetsiz akıtılan suya benzetildiğinden sıfah denmiştir. Zina cahiliye nikahlarının hemen hepsini kapsamaktadır. Bazı kabilelerde kadınların erkeklerinin yanlarında olmadığı zamanlarda zina ettikleri bildirilmektedir. Bazen de kadınlar zinayı erkeğin bilgisi dahilinde gerçekleştiriyorlardı. Sözlükte de “*diyyase, mizae*” kelimeleri kendisi haber olduğu halde kadının başkasıyla birlikte olmasını ses çıkarmayan erkek için kullanılmıştır.⁸⁷

Bazı kabilelerde ise misafirlerin evin hanımıyla birlikte olmasına izin verildiği haber verilmektedir. Sosyologlar bunun misafirler için yapılan bir gereği olarak yapıldığını belirtmektedir. Kişi bazen hanımını, bazen kızını, bazen kız kardeşini bazen de cariyesini misafirlerine ikram etmekteydi.⁸⁸

Tüm anlatılan bu uygulamalara rağmen Arapların evlilik hususunda en çok itibar gören sabit usulleri vardı. Çoğunlukla ailesinin rızasından sonra bir kadınla evlenilir. Evlenmeleriyle alakalı olarak kızlara danışılarak onların fikirleri alınırdı. Arapların çoğu şereflerini muhafaza ve ailevi gayretlerinden dolayı bu diğer birleşme şekillerini hoş görmezlerdi. Hatta evlilik yaşına ulaşmış da evlenmemiş bir kız veya genç dula rastlanması nadirdir. Zira ailelerin bireyleriyle güçlü, zengin ve saygıdeğer bir konuma gelmesi için çok çocuk sahibi olması gerekirdi.⁸⁹

Yemen'de bir başka tür evlilik geleneğinden bahsedilmektedir. Bu adete göre ailenin servetinin parçalanmaması için yalnız büyük kardeş evlenir, diğer kardeşler evlenemezdi. Fakat bunlar da resmen büyük kardeşin eşi olan kadınla serbestçe ilişkide bulunma hakkında sahipti.⁹⁰

III- Cahiliyede Evlilik Engelleri

Cahiliyede devamlı ve geçici olmak üzere iki çeşit evlilik engeli bulunmaktaydı. Şimdi bu engelleri açıklamaya çalışalım:

⁸⁶ Terminani, a.g.e, s.38 vd.

⁸⁷ Terminani, s. 42.

⁸⁸ Terminani, s. 42-43.

⁸⁹ Hasan, İbrahim Hasan, *Tarihu'l-İslam es-Siyasi ve'd-Dini ve's-Sekafi ve'l-İctimai*, Kahire. 1964. I, 64,65.

⁹⁰ Günaltay, Şemsettin, a.g.e., s.124.

A- Sürekli olan engeller

1.Soydan Kaynaklanan Engeller

Araplar, cahiliyede anne, kız kardeş, kız kardeşin kızı, erkek kardeşin kızı, kızın kızı, hala teyze gibi usul ve furu'dan kaynaklanan evlilikleri haram kabul ediyorlardı.⁹¹

2.Sihriyet Yoluyla Oluşan Engel

Cahiliyede Araplar, evlendikleri kadınların anneleriyle, oğullarının kadınlarıyla evlenmeyi de caiz görmezlerdi.⁹² Evlilik çeşitlerinde de değineceğimiz üzere cahiliyede ölen adamın en büyük çocuğu babasının hanımının nikahına varis olurdu. Hatta Ebu Sufyan'ın dedesi Umeyye kendisi sağken hanımını boşayarak başka bir kadından olan çocuğuyla evlendirmiştir.⁹³ İslâm bunu yasaklamıştır. Künnen diye isimlendirilen oğulun hanımları oğul boşayınca kadar babalarına haramdı. İslâm bu yasağı kabul etmiştir. Ancak Araplar, evlatlıklarının hanımlarına da aynı muameleyi yapıyorlardı.⁹⁴ Kur'an kendi *sulbünüzden olan* tabiriyle evlatlıkları evlat gibi kabul etmemiştir.⁹⁵

3. Sütten kaynaklanan engel

Araplar, cahiliyede çocuklarına süt anneleri seçerek onları değişik yerlere gönderirlerdi. Süt anneler, süttten kesilme yaşına gelinceye kadar o çocuğu kendi çocuklarıyla emzirirdi. Daha sonra tekrar kendi ailelerine iade ederlerdi.⁹⁶ Çocuklar gürbüz olup kullandıkları dil daha akıcı olması için bir süre daha süt annelerinin yanında kalırlardı. Ancak süt emme, cahiliye de evlilik engeli olarak kabul edilmemiştir. İslâmiyet gelince süt emmeyi, evliliğe engel kılmıştır. Nitekim ayette; "*sizi emziren süt anneleriniz, süt kardeşleriniz (haram kılınmıştır)*"⁹⁷ buyrulmuştur.

B- Geçici Evlilik Engelleri

1. Hanımın kız kardeşi

Cahiliye'de Araplar iki kızı kardeşi aynı nikah altında toplayabiliyorlardı. Kur'an açıkça bunu yasaklamış, Peygamberimiz de buna bir kadını aynı nikah altında halası, teyzesi, kız kardeşinin kızıyla ve erkek kardeşinin kızıyla birleştirmeyi

⁹¹ Terminani, a.g.e., s.103.

⁹² Esad, a.g.e., s.281.

⁹³ Muğniye, Muhammed Cevvad, *et-Tefsiru'l-Kaşif*, Beyrut, 1990, I, 285.

⁹⁴ Sarçam, a.g.e., s.23

⁹⁵ Nisa, , 4/23.

⁹⁶ Cevdet Ahmed, *Kıyas-ı Enbiya ve Tevarihu'l-Hulefa*, İst., 1972, I, 64 vd.; Bodley, R.V.C., *Tanrı Elçisi Hz. Muhammed*, İst., s.35. vd.

⁹⁷ Nisa, 4/23.

yasaklamıştır. İki kız kardeş kuma olarak nikahlanabiliyordu.⁹⁸ Kureyş içinde en önce iki kız kardeşi aynı nikah altında toplayan kişi Ebu Cünda Said b. Asi'dir. Abdullah b. Mahzumi'nin kızları Hind ile Safiye'yi birlikte nikahlamıştı.⁹⁹ Nitekim Feyruz ed-Deylemi'nin gelen rivayetlerden birinde kendisinin, diğerinde ise babasının nikahında iki kız kardeş olduğu halde müslüman olduğu bildirilmiştir. Hz.Peygamber, ondan veya babasından o kız kardeşlerden birini boşamasını istemiştir.¹⁰⁰ Ebu Seleme'nin kızı Zeynep'ten rivayet edildiğine göre Ümmü Seleme şöyle demiştir: Ben:

-Ya Resullah! Ebu Sufyan'ın kız kardeşimi nikahla al! Dedim.Resulullah:

-Sen bunu arzu eder misin? buyurdu. Ben de:

-Ever arzu ederim. Çünkü her halükarda ortak sahibiyim. Ben hayırda bana ortak olan kimsenin kız kardeşim olmasını¹⁰¹ arzu ederim, dedim. Bunun üzerine Peygamberimiz de:

-Muhakkak ki bu bana helal olmaz, buyurdu.¹⁰² Ümmü Seleme'nin bu önerisinden cahiliye devrindeki böyle bir adet in olduğu anlaşılmaktadır.

2. Başkasıyla evli olan kadın

Cahiliyede başkasıyla evli olan kadınla evlenmek yasaktı. Ancak boşandıktan sonra hamile olsa bile bu kadınla evlenmek caiz oluyordu. Boşanan kadınlar Cahiliyede iddet beklemiyorlardı. Hamileyken evlenilen kadından doğan çocuk, ikinci babanın yatağında dünyaya geldiği için onun çocuğu sayılıyordu. Kocas ı ölen kadın ise, bir yıl iddet beklerdi. İslâm ise yeniden evlenebilmesi için kocasından boşanan kadına üç kuru,¹⁰³ kocası ölen kadına ise dört ay on gün iddet¹⁰⁴ bekleme şartını getirmiştir. Bir kadın, birinci, ikinci boşayıştan sonra tekrar nikahlanabiliyor, ancak üçüncü boşayıştan sonra evlenilemiyordu. Ancak boşanmış bir kadın başka bir erkekle görünüşte nikahlanıyor, daha koca onu boşayarak kadının ilk kocasıyla evlenmesine olanak sağlıyordu.¹⁰⁵

⁹⁸ Hizmetli, Sabri, *İslam Tarihi*, Ank., 1999, s.149.

⁹⁹ Esad,a.g.e., s.281.

¹⁰⁰ İbn Mace, *Nikah*, 39; Tirmizi, *Nikah*, 34.

¹⁰¹ el-Kastalani, Şihabuddin Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed, *İrşadu's-Sari li Şerhi's-Sahih'i'l-Buhari*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1996, XI, 377.

¹⁰² Buhari, *Nikah*, 27; Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, Çev: Salih Tuğ. İst., 1993, II, 671.

¹⁰³ Bakara, 2/228.

¹⁰⁴ Bakara, 2/234.

¹⁰⁵ Terminani, a.g.e., s. 109.

IV- Cahiliye Döneminde Nikah

A- Hitbe

Bir erkeğin bir kadınla evlenmeye istekli olduğunu ifade etmesine hitbe denir. Evlilik örf ve adetlerdeki değişik törenlere bağlı olarak bu isteğe verilen kabul cevabıyla tamamlanırdı.

Cahiliyede kadın velisinden istenirdi. Veli bu evlilik talebini kabul ettikten sonra mehir konusunda antlaşmaya varılırdı. Hitbe günü belirlenir, erkek babası, amcaları, dayıları ve kardeşleriyle birlikte en güzel elbiselerini giymiş olarak gelirlerdi. Kızın babası onları güzel bir şekilde karşılardı. Meclis kurulduktan sonra erkeğin velisi kızın velisine ve orada bulunanlara şöyle derdi. "Biz şeref ve soyca size denk kişileriz. Sizin kızınız falanı istemek üzere geldik. Size akraba olmaktan kıvanç duyarız."

Kız, ancak nesep ve soylulukta babasına denk olan kimselerle evlendirilirdi. Evlenen erkeğin şeref ve liderlikte kızın babasından daha düşük olması hoş karşılanmazdı. Bazen kızın babası erkek torunlarına kendisinin isim koymasını ve kız olan torunlarını yine bizzat kendisinin evlendirmesini şart koşuyordu.

Babasına denk bir görücü geldiği zaman kızın bunu reddetme hakkı yoktu. Ancak birden fazla görücü geldiğinde kız bunlardan istediğini tercih edebiliyordu. Rivayete göre Hint b. Utbe b. Rabia'ya hem Süheyl b. Amr, hem de Ebu Süfyan b. Harb talip olmuştu. O ailesine daha geniş davranacağı, kavminin efendisi olması, daha isabetli görüş belirtmesi gibi özelliklerini göz önünde bulundurarak Ebu Süfyan'ı tercih etmiştir.

Bazen Arapların efendilerinin birden fazla kızı olurdu. Bir kişi onlardan biriyle evlenmek üzere babasına teklif götürürdü. Bunun üzerine o da kızlarıyla görüşme yapar, görücü erkeğin onlardan biriyle evlenmesine karar verirdi. Örneğin Haris b. Avf, Evs b. Tai'ye kızlarından biriyle evlenmek üzere teklif götürmüştü. O da kızlarına danışmış, küçüğüyle Haris'i evlendirmişti.¹⁰⁶

Bazı Arap kadınları kendi kendilerini evlendirme hakkına sahipti. Erkek geldiğinde kadın herhangi bir yapmacık hareket göstermeksizin tabii haliyle ortaya çıkardı. Erkek, onu beğenirse isteğini bildirir, aksi durumda ayrılıp giderdi.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Terminani, a.g.e., s.76.

¹⁰⁷ Terminani, a.g.e., s.77.

Rivayete göre Mabed b. Halid el-Cedelî, Beni Esed'den bir kadına evlilik teklifi götürdü. Kadına bakmak üzere ona gitti. Aralarında bir revak vardı. Kadın serid denilen etle yenilen yemekle dolu bir kap getirtti. Yemeğin hepsini yedi. Sonra sütle dolu kova getirtti. Hepsini içtikten sonra cariyesine örtüyü kaldırdı, dedi. Bir aslan postunun üzerinde oturuyordu. Genç ve güzel bir kadındı. Ey Abdullah ben Beni Esed'in aslanlarındım. Benim üzerimde aslan postu var. Bu benim yemeğim, bu da benim içeceğimdir. Dilersen teklifini yap. Bakayım diyerek ayrılan Mabed bir daha geri dönmedi.¹⁰⁸

Kendisi hakkında tasarruf sahibi olan kadın erkekten kendi isteklerine uymasını isteyebilme hakkına da sahipti. Kadınların bir kısmı özellikle evleneceğin erkeğin cömert, başkalarına ikram eden birisi olmasını isterdi. Örneğin Maviye denilen güzel bir kadın evleneceği erkeğin cömert olmasını aksi halde onun burnunu yerlerde süründüreceğini söylemiştir.¹⁰⁹

Cahiliyede görülen diğer bir davranış da şudur: Kız evlenme çağı geçip evde kalma tehlikesi ile karşı karşıya kalınca meşhur bir şairden onu övücü şiirler söylemesi istenirdi. Rivayete göre bir kadın, A'sa isimli bir şaire gelerek bir çok kızının evde kaldığını onlar hakkında övücü şiirler söylemesini istedi. O da kızların her biri için develer karşılığında şiirler söyledi. Onların her biri teker teker evlendiler.¹¹⁰

B. Düğün Yemeği

Velime, cahiliyede damadın evinde düğünün ertesi günü ailenin yakın dost ve akrabaları ile beraber yörenin fakirleri çağrılarak bir düğün ziyafeti sofrasında birlikte ağırlanırdı.¹¹¹ Nitekim Hz.Peygamber, Hz.Hatice ile evlendiğinde, amcası Ebu Talip, bir deve boğazlayarak kavminin ileri gelenlerine bir ziyafet çekmiştir.¹¹²

C. Cihaz

Gelinin ihtiyaç duyduğu tüm eşyalara cihaz denirdi. Cahiliyede baba mehri alır, bir veya iki elbiseyi geçmeyecek şekilde kızının ihtiyaçlarını sağlardı. Soylu ailelerde ise, baba kızının tüm ihtiyaçlarını karşılar, onu süsler, tüm çeyiziyle birlikte onu

¹⁰⁸ Terminani, a.g.e., s.77.

¹⁰⁹ Terminani, a.g.e., s.78.

¹¹⁰ Terminani, a.g.e., s.83-84.

¹¹¹ Ali, İbrahim, *Sâhihu's-Sireti'Nebeviyye*, Ürdün, 1995, s.45; el-Kurayzi, Takiyuddin Ahmed b. Ali, *İmtau'l-Esma bima Li'n-Nebiyyi Mine'l-Ahval ve'l-Emval Tah: Muhammed Abdulhamid*, Beyrut, 1999, I, 18.

¹¹² Taberi, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Tarihu Taberi*, Çev: Faruk Gürtünca, İst., trs, s.59; Hulusi, Muhammed Mustafa, 1994, I, 99-100.

kocasının evine bırakırdı. İslâmiyet de ise, kadın sahip olduğu mehirle ihtiyaçlarını giderir. Ancak babası zenginse onun mehrine dokunmaksızın tüm çeyizini babası alırdı.¹¹³

D. Aras

Evliliği kutlama anlamındadır. Araplarda şöyle bir adet vardı. Bir erkek kızı ister, onun ailesi de razı olup kızlarıyla evlendirirse, kızın ailesinin yanında kızın yanına giderdi. Buna “el-İmre” denirdi. Kızı alıp kendi ailesinin yanına götürürse buna “ırs” denirdi. Evlilik kutlamaları bazı kabilelerde iktisat ve yörelere bağlı olarak belirli dönemlerde gerçekleştirilirdi.¹¹⁴

Araplarda evlilik için belirlenmiş bir dönem yoktu. Ancak bu ayda taun hastalığı meydana geldiğinden Cahiliye halkı ve daha sonra gelen bazı kimseler Şevval ayında nikah yapmayı, zifafa girmeyi çirkin kabul etmişlerdir.¹¹⁵ Hz. Peygamber, bu uygulamayı iptal ederek, Hz. Aişe ile şevval ayında evlenmişti.¹¹⁶ Ayrıca Peygamberin Ummü Seleme ile de şevval ayında evlendiğine dair rivayet gelmiştir.¹¹⁷ Hz. Peygamber’in bu hareketinden sonra Şevval ayı, evlilik için en fazla rağbet edilen bir ay olmuştur. Aynı şekilde Araplar, kameri ayların “Leyali’l-Mihak” denilen son günlerinde evlenmeyi de uğursuz sayarlardı. Evlilik törenleri daha çok hasadının son zamanlarında ekin tarlalarında gerçekleştiriliyordu. Verimli geçen yıllarda çokça evlilik yapılırdı. Şehirlerde ise evlilik için belirli bir zaman yoktu. Ancak şehirliler, Safer ve Camed aylarında evlilik yapılmasını hoş karşılamazlar, daha çok rebi ve şevval aylarında yapılmasını arzularlardı.¹¹⁸

V- Cima

Cahiliye devrinde erkekler kadının hayızlı olup olmadığına bakmaksızın kadınları iyice soyarak önlerini de gözetleyerek diledikleri yönden yaklaşıyorlardı. Fakat cahiliye Arap erkeği, kadın adet gördüğü zaman kadınıyla aynı odada oturamaz ve onunla birlikte yemek yemezdi.¹¹⁹

¹¹³ Terminani, a.g.e., 173-174.

¹¹⁴ Terminani, a.g.e., 175-176.

¹¹⁵ İbn Sa’d, Ebu Abdullah Muhammed, *et-Tabakatü’l-Kübra*, Beyrut, 1968, VII, 61 vd.

¹¹⁶ İbn Hacer, *el-İsabe fi Temyizi’s-Sahabe*, Beyrut, Lübnan, trs, IV, 139.

¹¹⁷ İbn Mace, *Nikah*, 53.

¹¹⁸ Terminani, a.g.e., s.175-176.

¹¹⁹ Ahmed Mustafa, *Tefsiru’l-Meraği*, Mısır, 1974, I, 156; Çağatay, *İslam Tarihi*, s.109.

Yahudilerin etkinsinde kalan ensar, kadınlarla örtülü halde önden cima ediyorlardı. Muhacir bir erkek ensardan bir kadınla evlenince kureyş adeti üzerine erkek ona yaklaşmak isteyince kadın bunu uygun bulmadı. Olay Hz. Peygambere ulaşmış daha sonra “*Kadınlar sizin tarlalarımızdır. Onlara dilediğiniz gibi varın*”¹²⁰ ayeti inmişti.¹²¹

VI- Mehir

Cahiliyede mehir kadının bedeli olarak kabul edilirdi. Mehir kadının babasına veya başka bir velisine ödenirdi. Kadın, verilen mehri kullanma salahiyetine sahip değildi. İslâmiyet ise, mehrin kadının hakkı olduğunu belirterek cahiliyedeki bu uygulamayı ortadan kaldırmıştır.¹²²

Kadının velisinin malını artırdığı için *naifice* denirdi. Mehir, belirli sayıdaki deve olabilir. Erkek talip olduğu kadının bulunduğu çadıra doğru develeri sürerdi. Bunlara siyak denirdi. Develerin miktarı kadının kabilesi içindeki konumuna ve güzelliğine bağlı olarak değişirdi. Siyak tabiri daha çok bedevi Araplar arasında kullanılırdı. Şehirli olan Araplar arasında ise mehir dinar veya dirhem karşılığında ödenirdi.¹²³

Mehir, evliliğin geçerli olması için şart olarak kabul edilirdi. Mehirsiz evlenmeler ayıp görülür, mehirsiz evlenen kadınlar bir odalık olarak kabul edilmekteydi. Antar olayında mehirsiz olarak evlenmeye zorlanan ve bu evliliği şerefsizlik sayan Arap kadınları anlatılmaktadır. Nişanlanan kıza sadak denilen bir hediye verilirdi. Ancak mehir olarak hiçbir şey alamazdı. Hz. Peygamberden az bir zaman evvel mehir ile sadakın kısmen birleştiği, kısmen de olsa mehrin kadına verildiği tahmin edilmektedir. Aynı zamanda çeyizden hariç olarak koca hanımına mehir, ecir vb. adı verilen bir şeref ücretini ayırt etmeksizin veriyor, kadın bunu dilediği gibi kullanabiliyor, babası bile buna karışmıyordu.¹²⁴

Hz.Peygamberin Hz. Hatice ile on iki ukye ve bir neşş mehir karşılığında evlendiğine dair olan rivayetler de cahiliye devrinde mehrin olduğunu gösteren kanıtlardan bir tanesidir.¹²⁵

¹²⁰ Bakara, 2/223.

¹²¹ Suyuti, *Lübabü'n-Nükul fi Esbabı'n-Nüzul*, Beyrut, 1994, s.32.

¹²² El- Hudari, Muhammed, *Tarihu Teşrii İslami*, Kahire, 1939,s.78.

¹²³ Terminani, a.g.e., s.165-166.

¹²⁴ Ateş, Ali Osman, a.g.e., s.265.

¹²⁵ Darimi, *Nikah*, 18

VIII- Çok Kadınla Evlilik

Çok evlilik Arap yarımadasında da geçerliydi.¹²⁶ Araplar tabiatları gereği kadınlara çok düşkünlükdü. Bu düşkünlük, onların haber ve kasidelerinde açıkça görülmektedir. Kadın sevgisi, güzelliği ve onlara teşvik gibi konuların çoğu zaman onların şiirlerinde asıl temayı oluşturmuştur. İşte bu düşkünlük onların çok kadınla evlenmelerine neden olmuştur. Aynı zamanda Arap toplumu sürekli savaşan kabilelerden oluştuğu için çok fazla çocuğa sahip olmayı arzulardı. Oğulların çokluğu aşiret içinde ve dışında kuvvetli olmanın göstergesi sayılırdı. Kişiyi en fazla gururlandıran durum, arkasında çokça oğul ve torunun yürümesi olurdu. Rivayete göre, Yemen kabilesinin efendisi Sa'd b. Müzhic ata bindiğinde onunla birlikte oğulları ve çocukları üç yüz adam olmak üzere atlanırdı.¹²⁷

Eski din ve şariatlar, çok evliliğe ve boşanmaya imkan vermiş ise de Arap yarımadasında bu imkan kötüye kullanılmıştır. Erkekler istedikleri kadar kadın alabilirlerdi.¹²⁸ Bunun bir ölçüsü yoktu. Hatta bin kere erkek karısını boşar sonra yeniden alabilirdi.¹²⁹ Bütün bunlardan dolayı evlenme ve boşanma o diyarda çok ileri gitmiş kadınlar, birer zevk aleti sayılarak istenildiği zaman alınır dilediği zaman atılır, satılır bir ticaret malı haline getirilmişti.¹³⁰

Bir görüşe göre ise Araplarda üç talak yürürlükte idi. Ayrı ayrı olmak üzere talak hakkını kullanırlardı. Arap erkeği hanımını önce bir kere boşar ve boşadığı kadınla evlenme hususunda başkasına oranla bir üstünlük hakkına sahip olurdu. İkincisinde de böyleydi. Ama üç kere boşadıktan sonra artık onunla evlenme ihtimali kalmazdı. Abdullah b. Abbas'a göre hanımını en önce üç kere boşayan İsmail b. İbrahim (a.s)'dir.¹³¹

VIII- Mürdifat

Cahiliyede bir defa evlilik yaptıktan sonra başka bir evlilik yapan kadınlara mürdife denilirdi. Bir kadın boşandıktan veya kocası öldükten sonra başkası tarafından

¹²⁶ Rodinson, Maxime, **Muhammed**, Çev:Atilla Tokath, s.69; Ali Osman, **Oryantalistlerin Hz. Peygamber'le İlgili İddialarına Cevaplar**, İst., 1966, s.138.

¹²⁷ Terminani, a.g.e., s.224-225.

¹²⁸ Brockelmann, Carl, **İslam Ulusları ve Devletleri Tarihi**, Çev: Neşet Çağatay, Ank., 1992, s.35; Derveze, İzzet, **Kur'an'ı Kerim'e Göre Hz. Muhammed'in Hayatı**, İst., 1995, I, 136,137.

¹²⁹ Pati, Şah Muhammed İsmail Pani, **İslam Tarihi**, Çev: Ali Genceli, İst., 1977, s.23; Ali, Mevlana Muhammed, **İslam Tarihi** Çev: Ömer Rıza, İst., 1341, s.24.

¹³⁰ Vicdani, Ebu Rıdvan M.Sadık, **H. Muhammed Niçin Çok Evlendi**, Ank., 1997, s.35.

¹³¹ Esad, a.g.e., s.282.

istenildiği müddetçe bir daha evlilik yapmasında bir sakıca görülmezdi. Cahiliye'deki en meşhur mürdifattan biri de Ümmü Harice lakabıyla tanınan Amre b. Sad'dır. Kavminin ileri gelenlerinden biriydi. Araplar içinde en fazla çocuğu olanlardandı. Evlendiği kişilere kendisini boşama yetkisinin kendi elinde bulunmasını şart koşuyordu. Biriyle evlenip bıktığı zaman kendisini boşuyordu. Bu adet İslâm'dan sonra da devam etmiştir. Mürdife kadınlar daha çok soylu kimselerdi.¹³²

IX- Evlatlıkların Hanımlarıyla Evlenmek

Cahiliye devrinde bir kimse bir çocuğu evlat ediniyor, çocuk da evlat edinen şahsın çocuğu olarak zikrediliyordu. Cahiliye döneminde evlatlık kurumu, mirasçı olma gibi hukuki bir sonuç meydana getirdiği gibi evlatlık edinen kimse evlatlığının hanımıyla evlenemiyordu.¹³³Nitekim Hz. Peygamber Zeyd b. Sabit'i o daha küçükken¹³⁴ evlatlık edinmiştir. Rivayete göre Zeyd Beni Tay kabilesinden olan dayılarının yanında bulunuyordu. Arap kabilelerinden biri o günkü adet üzere onlara saldırarak mallarına ve çocuklarına el koydular. Zeyd de esirlerle birlikte Mekke'ye getirilerek satıldı. Hz. Hatice'nin yeğeni Hakim Huzam onu satın alarak Hz. Hatice'ye hediye etti. Hz. Hatice'yle peygamberimizle evlenince Zeyd'i ona hibe etti. Böylelikle Zeyd peygamberimizin yanında kalmış onun işleriyle meşgul olur olmuştu. Zeyd'in babası Haris b. Şurahbil oğlunun Peygamberimizin yanında olduğunu öğrenince amcasıyla Mekke'ye gelip fidye karşılığında onu almak istedi. Peygamberimiz ise fidyeyi kabul etmeyerek Zeyd'i babasıyla gitmesi ve kendi yanında kalması hususunda serbest bıraktı. Zeyd Peygamberimizi tercih etti. Bunun üzerine Peygamberimiz Zeyd'i evlatlık edindiğini, onun kendisine, kendisinin de ona mirasçı olduğunu insanlara ilan etti. Bunu görünce babasıyla amcasının da gönülleri hoş oldu, huzur içinde memleketlerine döndüler. Bundan sonra İslâm gelince kadar "Muhammed'in oğlu" çağrılırdı.¹³⁵Daha sonra Resulullah onu halasının kızı Zeynep b. Cahş'la onu nikahlamıştı. Zeyd anlayamayıp Zeyneb'i boşayınca Allah'ın emri ile Peygamberimiz o kadını nikahlayınca münafıklar, "Muhammed oğlun evlendiği kadını almayı yasaklarken kendisi oğlu evlendiği bir kadını aldı" demeleri üzerine Cenabı Hak Zeyd'in

¹³² Terminani, a.g.e., 240-243

¹³³ el-Hazin, Aladdin b. Muhammed b. İbrahim el-Bağdadi, *Lübabu't-Te'vil fi Maani'l-Tenzil*, Kahire, trs., I, 335.

¹³⁴ Buhari, *Nikah*, 15, *Meğazi*, 12; Ebu Davud, *Nikah*, 9; Tirmizi, *Ahzab Suresinin Tefsiri*, 9.

¹³⁵ Vehbi, Konyalı Mehmed, *Hulasatu'l-Beyan*, İst., 1991, XI, 4384; Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Birleşik Yay., İst., VI, 85-88 ; Sabuni, Muhammed Ali, *Reaiu'l-Beyan Tefsiru'l-Ahkam min'el-Kur'an*, İst., II, 253-254.

peygamberin oğlu olmadığını ve bir kimse başkasının çocuğuna oğlum demesiyle gerçek oğlu olmayacağını açıklayarak münafıkların söylemlerini reddetmiş, ayrıca bu cahiliye adetini de iptal etmiştir. Nitekim bununla ilgili olarak şu ayetlere tanıklık etmekteyiz: *“Evlatlıkları babalarına nisbet edin, bu Allah katında en doğru olanıdır. Eğer babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız, bu takdirde onları din kardeşi ve dost olarak kabul edin. İçinizden kasederek yaptıklarınız bir yana, yanılmamızda size bir sorumluluk yoktur. Allah bağışlar ve merhamet eder.”*¹³⁶ *“Muhammed içinizden herhangi bir adamın babası değil, o Allah'ın elçisi ve peygamberlerin somuncusudur. Allah her şeyi bilendir.”*¹³⁷

Artık bu ayetlerden sonra diğer evlatlılar kendi babalarının ismiyle çağrıldığı gibi Zeyd babasının adıyla anılmaya başlanmıştır. Ayrıca cahiliyede Ebu Huzeyfe b.Utbe b.Rabia, Salim b.Makil'i Evlatlık edinerek kardeşi Velid'in kızı Hind'i ona nikahladığı anlatılmaktadır. Evlatlık kurumu kaldırılınca Ebu Huzeyfe'nin hanımı Sehle Hz.Peygamber'e gelerek Salim'i oğul edindiklerini hatırlatmış, bundan sonra nasıl davranmaları gerektiğini sormuştur¹³⁸

¹³⁶ Ahzab, 33/5.

¹³⁷ Ahzab, 3/40.

¹³⁸ Buhari, Nikah, 15, Meğazi, 12; Ebu Davud, Nikah, 9; Nesai, Nikah, 8; Darimi, Nikah, 52; Malik, Rada, 13; Ahmed b. Hanbel, VI, 201, 271

İKİNCİ BÖLÜM

KURAN-I KERİM'DE EVLİLİK

I- Evliliğin Yeri ve Önemi

Dünyada her şeyin bir temeli olduğu gibi toplumun temeli de ailedir. Ailenin temeli ise karı kocadır. Bir binanın sağlam olması temelin sağlam olmasına bağlı olduğu gibi toplumların sağlam olması da ailelerin sağlam olmasıyla ilintilidir. Ailelerin sağlam olması da aile teşkilatını kuran erkek ve kadının faziletli yetiştirilmesine bağlıdır. Bundan dolayı İslâm aile teşkilatına önem vererek insan neslinin temiz olarak yetiştirilmesini istemektedir. Toplumun huzur içinde olmasını sağlamak için nikahı meşru kılmış, aile yuvasını kuracak erkek ve kadının karşılıklı sevgi ve saygı hisleriyle¹ bireysel ve toplumsal görevlerini bilerek düzen içinde hareket etmelerini, birlik ve beraberliği yıkacak her türlü hareketlerden kaçınmalarını emretmiştir. Zinayı yani nikahsız olarak kadın ve erkeğin birleşmesini şiddetle yasaklamıştır.²

Mutlak manada evlilik, Allah'ın evrende mahlukatı arasına yerleştirmiş olduğu bir kanunudur. Evlilik insanlar, bitkiler ve hayvanlar alemini de içine alan umumi bir düzendir. Nitekim Kur'an'da şöyle buyrulmaktadır: “İbret alamız diye her şeyi çift çift yaratmışızdır.”³ “Yerin yetiştirdiklerinden, kendilerinden ve daha bilmediklerinden çift çift yaratan Allah münezzehdir.”⁴

Allah Teala gerekli müspet şartları yerine getirdikten sonra hayatın devamı ve neslin çoğalması için evlenmeyi bir yol kılmıştır: “Ey İnsanlar! Doğrusu Biz sizleri bir erkekle bir dişiden yarattık. Sizi milletler ve kabileler haline koyduk ki birbirinizi kolayca tanıyasınız. Şüphesiz, Allah katında en değerliniz, O'na karşı gelmekten en çok sakımanınızdır. Allah bilendir, her şeyden haberdardır.”⁵ “Ey İnsanlar! Sizi tek bir nefisten yaratan, ondan eşini var eden ve ikisinden pek çok erkek ve kadın meydana getiren Rabb'inize hüremetsizlikten sakının. Kendisi adına birbirinizden dilekte

¹ Karaman, *İslam'da Kadın ve Aile*, İst., trs., s.200; el-Akkar, Abbas Mahmud. *El-Felsefetu'l-Kur'aniyye*, Kahire, trs., s.49; Derveze, Muhammed İzzet, *ed-Dusturu'l-Kur'ani ve's-Sünnetü'n-Nebeviyye fi Şuuni'l-Hayat*, yy., trs.,s. 90.

² Karabulut, Osman, *İslam'da Evlilik ve Mahremiyetleri*, Konya, 2000, s.3.

³ Zariyat, 51/49.

⁴ Yasin, 36/36.

⁵ Hucurat, 49/13.

bulduğumuz Allah'ın ve akrabasının haklarına riayetsizlikten de sakının. Allah şüphesiz hepinizi görüp gözetmektedir.”⁶

Allah yarattığı alemler içinde insanın diğer yaratıklar gibi olmasını dilememiş, onu diğerlerinden üstün kılarak erkek-kadın birleşmesini kontrolsüz bırakmamıştır. Onların evliliğini kendi rızalarına bağlı olarak kerim bir birleşme saymıştır. Bu birleşme kabul etmenin bir görüntüsü durumundaki icap, kabul ve bu icap ve kabulün onlardan her birine ait olduğunu kanıtlayan şahitlerin huzurunda olmasıyla gerçekleşir. İşte böylelikle insan fitratına emin bir yol konmuş, nesil telef olmaktan kurtulmuş ve kadın herkesin ortak malı olmaktan korunmuş olur.⁷

İslâmiyet ruhbanlığı reddeder. Çünkü ruhbaniyet insanın temayül arzu ve iç güdüsüyle sürtüşerek, tabiatıyla çarpışarak önüne engel koymaktadır. Din, müslüman bir kimsenin evlenmekten kaçınmasını, ruhbaniyet niyetiyle züht ve takva göstermesini bütün vakitlerini ibadetle geçirmesini yasaklamıştır. Toplumda hangi birey olursa olsun fitrat sınırını aşamaz, imkanı dahilinde olmayan şeyi yapmayarak orta yolda yürür.⁸ Kur'an-ı Kerim'deki şu ayet, dediklerimizi kanıtlamaktadır: *“Hakka yönelerek kendini Allah'ın insanlara yaratılıştaki verdiği dine ver. Zira Allah'ın yaratışında değişme yoktur; işte dosdoğru din budur, fakat insanların çoğu bilmezler.”⁹* Aynı tutumu şu hadis-i şerifte de görmekteyiz:

Üç kişi Hz.Peygamberin (s.a.v) eşlerine gelerek Hz.Peygamber'in (s.a.v) ibadetinden sordular. Kendilerine Hz.Peygamberin nasıl ibadet ettiği anlatılınca kendi ibadetlerini az buldular. Sonra şunları söylediler: “Biz nerede Allah'ın elçisi nerede, Allah onun geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlamıştır.” Sonra onlardan biri: “yaşadığım müddetçe her geceyi ibadetle geçireceğim”, dedi. Diğeri: bütün yılı oruçla geçirerek, iftar etmeyeceğim, dedi. Üçüncüsü şöyle dedi: kadınlardan uzak durarak hiçbir zaman evlenmeyeceğim. O esnada Hz.Peygamber (s.a.v) çıkageldi. Şöyle buyurdu: “Böyle böyle diyenler sizler değil misiniz? Allah'a yemin olsun ki ben sizden daha çok Allah'tan korkarım. Allah için sizden daha fazla takva sahibiyim. Ancak ben

⁶ Nisa, 4/1.

⁷ Sabık, Seyyid, Fıkhı's-Sünne, Çev: Tayyar Tekin, İst., trs., II, 340.

⁸ Ulvan, Abdullah Nasih. *Terbiyetu'l-Evlad fi'l-İslam*, 1996, I, 25-26.

⁹ Rum,30/ 30.

hem oruç tutar, hem iftar eder, hem namaz kılar, hem uyur hem de kadınlarla evlenirim. Artık kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir.”¹⁰

Evlilik kişiyi ve eşini harama girmekten insan neslini yok olmaktan korur, insan neslinin doğurma ve çoğalma yoluyla devamını sağlar. Neslin devamı soyun korunması toplumsal düzeni tamamlayan bir unsur olan ailenin kurulması, bireyler arasında yardımlaşma ruhunun geliştirilmesi, evlilikle mümkün olur. Bundan dolayı¹¹Kur’an-ı Kerim insanları evlenmeye teşvik etmiştir:

*“Allah size kendi nefislerinizden eşler yarattı, eşlerinizden de sizin için oğullar ve torunlar yarattı ve sizi temiz gıdalarla rızıklandırdı. Onlar hâla bâtilâ inanıp Allah'ın nimetine nankörlük mü ediyorlar?”*¹²

*“Aranızdaki bekârları, kölelerinizden ve cariyelerinizden elverişli olanları evlendirin. Eğer bunlar fakir iseler, Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirir. Allah, (lütfu) geniş olan ve (her şeyi) bilendir.”*¹³

Hız.Peygamber (s.a.v) salih kadını dünyanın en güzel nimeti sayarak şöyle buyurmuştur: “Dünya bir geçimden ibarettir. Şu geçim dünyasını en güzel nimeti kadındır.”¹⁴

“Mümin, Allah korkusundan ve ona itaatten sonra iyi bir kadından yararlandığı kadar hiçbir şeyden yararlanmamıştır. Çünkü ona emretse sözünü dinler yüzüne baksın kendisini sevindirir, üzerine yemin etse yeminini doğru çıkarır, başka tarafa gitse kendisinin gıyabında namusunu ve malını korur.”¹⁵

Ayrıca Hız.Peygamber’in (s.a.v) bir çok hadisinde evliliğin teşvik edildiğini görmekteyiz: “Gençler, sizden gücü yeten evlensin. Çünkü evlenmek gözü harama karşı korur, namusu muhafaza eder. Evlenmeye gücü yetmeyen de oruç tutsun. Çünkü oruç şehveti kırar.”¹⁶ “Nikah benim sünnetimdir. Sünnetimi terk eden benden değildir. Evleneniniz çünkü ben sizin çokluğunuzla diğer ümmetlere karşı övüneceğim. Durumu iyi olan evlensin, eli dar olan da oruç tutsun. Zira oruç şehveti kırar.”¹⁷

¹⁰ Müslim, Nikah, 5; Buhari, Nikah, 1; Ebu Davud, Tatavvu, 27; Darimi, Nikah, 3; Ahmed b. Hanbel., II, 268.

¹¹ El-Alami, Muhammed Huseyn el-Ilairi, Teracimu Alami'n-Nisa, Beyrut, trs., I, 113 vd.

¹² Nahl, 16/72.

¹³ Nur, 24/32.

¹⁴ Müslim, Rada', 17.

¹⁵ İbn Mace, Nikah, 5.

¹⁶ Buhari, Nikah, 2; Müslim, Nikah, 5; İbn Mace Nikah, 1; Nesai, Sıyam, 43; Ahmed b. Hanbel, I,378.

¹⁷ İbn Mace, Nikah, 1.

Kur'an, evliliği Allah'ın varlığını ispat eden delillerden biri olarak kabul ederek¹⁸ akılları buradaki hikmetli düzenin içerdiği sır ve amaçları düşünmeye sevkeder: *"İçinizden, kendileriyle huzura kavuşacağınız eşler yaratıp; aranızda muhabbet ve rahmet var etmesi, O'nun varlığının belgelerindedir. Bunlarda, düşünen millet için dersler vardır."*¹⁹

Bu ayet-i kerimeden şu hususlar anlaşılmaktadır:

1. Nikah, yani sosyal hayatta evlilik semavi dinlerin mükemmelliğini açıkça ortaya koyan ilahi bir ayettir.

2. Nikah, insanı bireysel ve toplumsal hayatın büyük küçük yorgunluğundan alıkoyarak dinlendirmek, büyük küçük sıkıntılar karşısında huzura kavuşturmak amacıyla meşru kılınmıştır.

3. Bütün toplumsal durumlarda hayatın ortaklığı, fakirlik-zenginlik, saadet ve sefalet gibi bütün ailevi hallerde hayat arkadaşlığı hürmet ve muhabbet esasları üzerine bina edilmiştir.

4. İnsanlar tefekkür ettikleri takdirde aile düzeninde hem toplumsal faydalar hem de ilahi yüce ayetler görecektir.²⁰

Ayette ifade edilen meveddet ve muhabbetin iki eseri vardır. Biri vuslatın verdiği lezzet, diğeri de nesildir. Birincisi ikincisinin öncüsüdür. Her ikisi de Allah'ın ihsanıdır. Her ikisinin de hem tabii olarak hem de dini olarak yapılması istenmiştir.²¹

II- Evlilik Engelleri

İslâm'da erkeklere hür kadınlar evlenmekle, cariyeler de ancak onlara malik olmakla helal olurlar. Kendisiyle nikah akdi yapılmak istenilen kadınların ister devamlı ister geçici olsun mahrem olmaması gerekir. Dinde helal olmaya devamlı ve devamlı olmamak üzere iki çeşit engel vardır.²² Evlenmeleri ebediyen haram olan kadın ve erkeğin herhangi bir zamanda evlenmeleri mümkün değildir.²³ Geçici haramlık ise mahrem olmayı gerektiren hal devam ettiği müddetçe devam eder. Eğer şartlar

¹⁸ Ebu'n-Nur, s.47.

¹⁹ Rum, 30/21.

²⁰ Carullah, Musa, *Hatun*, Ank., 2001, s.69.

²¹ Carullah, a.g.c., s.72.

²² Hafna, Abdulhalim, *Cevher'ul-İslam*, 1988, s.33.

²³ Abdussayasine, Mustafa, *Ususu İhtiyari'z-Zevceti, Mecelletü'l-Buhusu'l-İslamiyye*, Riyad, 1988, 235 vd.

değişirse, muvakkat mahremlik ortadan kalkarsa evlenmek helal olmuş olur.²⁴ Soy, sıhriyet ve süt olgularının engel olduğunda ittifak, zina ve lianın engel oluşunda ihtilaf söz konusudur. Geçici engeller de sayı, birlikte bir kimsenin nikahı altında bulunmak, kölelik, küfür, ihramlı olmak, hastalık, iddet, üç talak ile boşanma ve başkasının nikahı altında bulunmadır.²⁵ Şimdi bu engelleri kısaca açıklamak istiyoruz.

A. Sürekli Olan Engeller

1. Soydan Kaynaklanan Engeller

Burada ortaya konan engeller tamamen Kur'an patentlidir. Nisa suresinin yirmi üçüncü ayetinde nesep dolayısıyla haram olanların şunlar olduğu açıklanmıştır:

a.*Analarımız*: Fıkıhçılar, ana kelimesinin bizzat kişiyi veya kişinin anne ve babasından birini doğuran kadınları kapsadığı hususunda görüş birliği içindedirler. Buna göre anne ve baba tarafından tüm nineler bu yasağa dahildir.²⁶

b.*Kızlarımız*: Gerek kendi çocuğunuz, gerek oğlunuzun veya kızlarınızın kızları torunları ne kadar aşağı giderse gitsin soyunuzdan gelen tüm kızlar size haramdır.

c.*Kız kardeşleriniz*: Gerek ana baba bir, gerek ana ya da baba bir kız kardeşiniz olan tüm kadınlar size haramdır.

d.*Halalarımız*: Gerek bizzat babanızın, gerekse babanızın doğumuna neden olan erkeğin kız kardeşi olan bütün kadınlar size haramdır.

e.*Teyzeleriniz*: Bizzat annenizin ve annenizi doğuran kadının kardeşi olan büyük küçük tüm teyzeleriniz size haramdır.

f. *Kardeşlerinizin kızları*, torunları olan tüm yeğenleriniz.

g. *Kız kardeşlerinizin kızları*, bu yoldan gelen yeğenleriniz.²⁷

Mahrem kadınlarla evlenmek, birçok zarara sebep olur. Akrabalıktan kaynaklanan güçlü ilişkiler, evlilik hayatı sebebiyle doğabilecek arızalara maruz kalarak nefrete dönüşebilir.²⁸ O zaman akrabalık bağları da kopar. Oysa Allah Teala bunların

²⁴ Sabık, a.g.e., II, 343.

²⁵ İbn Rüşd, Ebu'l-Velid Muhammed b. Muhammed, *Bidayet'ül-Mücthid ve Nihayetü'l-Muktesid*, Beyrut, 1989, II, 50.

²⁶ El-Merğınani, I, 187; Beydavi, Naruddin, Ebi Said Abdillal b. Ömer b. Muhammed, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Tevil*, İst. trs., I, 208.

²⁷ Nisa, 4/23; Halebi, İbrahim, *Multeka'l-Ebhur*, İst., trs, s.105-106; Molla Husrev, Muhammed b. Feramuz, *Dururu'l-Hukkam fi Şerhi Gururu'l-Ahkam*, İst., trs., I, 329-330; el-Musuli, Abdullal b. Muhmud b. Mevdud, *El-İhtiyar li Talili'l-Muhtar*, Beyrut, 1998, III, 113.

²⁸ Dehlevi, Veliyullah, *Hüccetüllahu'l-Baliğa*, Çev: Mehmet Doğan, İst., 1984, I, 404.

devam ettirilmesini emretmektedir. Ayrıca mahrem kadınlarla evlenmek, nesli cılızlaştırır. Akrabalık ilişkilerinin sıklığına ve kadın erkek karışımına rağmen eğer akrabaların evliliği yasaklanmamış olsaydı toplum ahlâki bir çöküntü ile karşı karşıya kalır ve aile içi bağların kopmasına neden olurdu.

2.Sihriyet Yoluyla Oluşan Engeller

a. *Üvey Anneleriniz:* Bu haramlılığın kaynağı, “*Babalarınızın evlendikleri kadınlarla evlenmeyin, -geçmişte olanlar artık geçmiştir- çünkü bu bir fuhuş ve iğrenç bir şeydi, ne kötü bir yoldu!*”²⁹ ayet-i kerimesidir. Böyle bir evliliğin yasaklanmasındaki hikmetleri üç noktada toplamak mümkündür:

a. Her şeyden önce babanın nikahı altındaki bir kadın anne makamındadır.

b. Çocuğun babasına, hatırasında karşı sevgi ve şefkat duygularını beslemesi gerekir. Fakat çoğunlukla, doğal olarak bir koca karısının kendisinden önceki kocasını sevmez. Bu takdirde çocuk babasını sevmeyecek ve ona karşı kin duyacaktır.

c. Babanın evlenmiş olduğu kadına varis olup olmama hususunda hiç şüpheye yer yok mudur? Cahiliye devrinde olduğu şekliyle... Bu ifade bile hem kadının hem de erkeğin insaniyetini aşağı derecelere düşürmektedir. Halbuki kadın ve erkek bir nefisten yaratılmıştır. Birinin düşüklüğü şüphesiz diğersinin düşüklüğü demektir.

İslâm bu çeşit fiilleri yüz kızartıcı bir suç olarak damgalamıştır. Bu, nefret ve öfkeyi alevlendiren bir harekettir. İslâm’ın nazarında bu çok çirkin bir yoldur.³⁰

Ayette geçen nikah, “cima” anlamında yorumladığından dolayı Ebu Hanife, “babanın nikahladığı kadınla evlenme caiz olmadığı gibi babanın zina ettiği veya cariye olarak sahip olduğu kadınla da evlenmenin helal olmadığı” görüşündedir.³¹ Ahmed b. Hanbel de aynı görüşü paylaşmaktadır.³²

Fahreddin Razi, bu ayetin tefsirinde çirkinliğin mertebelerinin üç olduğunu söylemiştir: Akli çirkinlik, dini çirkinlik ve örf ve adette çirkinlik. Allah Teala annelerle evlenmenin çirkin bir şey olduğunu söyleyerek bu işin akli çirkinliğini, kendisinin

²⁹ Nisa, 4/22.

³⁰ Kutub, Seyyid, *Fizilali'l-Kur'an*, Çev: Komisyon, Hikmet Yay., İst., trs., III, 129.

³¹ En-Nescfi, Ebu'l-Berakat Abdullah b. Mahmud, *Tefsiru'n-Nescfi*, İst., 1993, II, 221.

³² İbn Kudame, Muvaffikuddin Ebu Muhammed b. Abdullah, *el-Muğni ve Şerhu'l-Kebir ala Metni'l-Mukni*, Beyrut, 1997, VII, 482 vd.

gazabına sebep olduğunu beyan ederek dini çirkinliğini, ne kötü bir yoldur buyurarak, herkes tarafından çirkin görüldüğünü ortaya koymuştur.³³ }

b. *Kadınlarınızın Anneleri*: Zifaf gerçekleşsin veya gerçekleşmesin nikahladığınız tüm kadınlarınızın anneleri size haramdır.³⁴ Bir kadınla nikahlanan bir erkek, nikah kıyıldıktan sonra o kadınla gerdeğe girip girmediğine bakılmaksızın o kadının annesi, o erkeğe haram olur.³⁵ İbn Abbas bu konuyla alakalı olarak “Kur’an’ın mübhem bıraktığını siz de mübhem bırakın. Yani ayetteki hükmü, duhul olup olmadığına olmaksızın tüm durumlar için geçerli kılın” demiştir.³⁶ Hz. Ali ve İbn Abbas’tan “üvey kızın haram olması için annesi ile gerdeğe girmesi nasıl şart ise kayınvalidenin de haram olması için kızıyla gerdeğe girmek şarttır” şeklinde zayıf senetlerle bir görüş varid olmuştur. Ayette geçen “*Kendileriyle gerdeğe girdiğiniz*” kaydının iki defa geçen “kadınlarınız” kelimesinin her ikisine birden mi, yoksa sadece ikincisine mi sıfat olduğu hususunda tartışma olduğundan dolayı bir ihtilaf vaki olmuştur. Her ne kadar bu ifade ikincisine daha yakınsa da birincisine de sıfat olmasında Arap dil grameri açısından herhangi bir sakınca yoktur.³⁷ Cumhuriyet kanıtlarından biri de Musenna b. Sabah yoluyla gelen ve Amr Şuayb, Amr’ın da babası ve babasının da dedesi tarikiyle rivayet ettiği şu hadistir: Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “Bir kimse bir kadınla evlendiği zaman ister onunla gerdeğe girsin veya girmesin o kadının annesi ona helal olmaz.”³⁸

c. *Kendi Sulbünüzden Gelen Oğullarınızın Eşleri Olan Kadımlar*.³⁹ Bu ifade tüm torunların eşlerini de kapsar. Çünkü bunlar kızları mesabesinde dir.⁴⁰ Sulbünüzden gelen çocuklarınız kaydıyla evlatlıkların hanımları bu hükümden hariç tutulmuştur. Onların eşlerini nikahlamada herhangi bir sakınca yoktur.⁴¹

³³ Razi, Fahrüddin Ebi Abdillâh Muhammed b. Ömer, *et-Tefsiru'l-Kebir*, Beyrut, trs, X, 22.

³⁴ Tirmizi, *Nikah*, 25; Kaşani, *el-Feyz, Tefsiru's-Safi*, Beyrut, I, 435.

³⁵ Şeyhîzade, Abdurrahman b. Şeyh Muhammed b. Süleyman, *Mecmau'l-Enhur fi Şerhi Münteka'l-Ebhur*, İst., trs., I, 323.

³⁶ İbn Kudame, VII, 472.

³⁷ İbn Rüşd, a.g.e., II, 54-55.

³⁸ Tirmizi, *Nikah*, 26.

³⁹ Nisa, 23.

⁴⁰ Hafna, a.g.e., s.33; Mevkufati, Mehmet, *Mülteka Tercemesi ve Şerhi, Mevkufat*, İst., 1980, II, 467.

⁴¹ Beydavi, a.g.e., I, 208.

d. *Birleştiginiz Kadınlardan Olup Genellikle Sizin Terbiyeniz Altında Bulunan Üvey Kızlarını*⁴²: Ayetin zahirinden anlaşıldığına göre, üvey kızın kocaya haram olabilmesi için iki şart ortaya konmuştur:

1. Üvey kızın babanın evinde onun gözetiminde olması,

2. Kocanın üvey kızın annesi ile birleşmesi.⁴³ Cumhur, üveyin kızın üvey babaya haram olması için üvey babanın gözetiminde büyümesini şart koşmazken İmam Davud şarttır, demiştir. Bu ihtilaf da ayette geçen “yanınızda kalan” kaydının farklı şekilde anlaşılmasından kaynaklanmaktadır. Üvey kızlar genellikle üvey babalarının yanında kaldıklarından dolayı bu kayıt getirilmiştir. Onlarda bu vasfın bulunması şart değildir ve üvey babalarının yanında kalan kızlarla kalmayanlar arasında herhangi bir fark yoktur, diyenler ayırım yapmaksızın tüm üvey kızların üvey babalarına haram olduğunu söylemişlerdir. Bunun bilinmeyen taabbudi bir kayıt olduğunu söyleyenler üvey babaya üvey kızın haram olabilmesi için mutlaka onun yanında büyümesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir.

İmam Malik, Süfyan-ı Sevri ve Şafii’den gelen bir rivayete göre üvey kızın üvey babaya haram olabilmesi için, babanın annesine sadece şehvetle dokunması yeterlidir. İmam Davud ile Müzenî: “üvey babasına üvey kız ancak babanın annesi ile gerdeğe girmesi neticesinde haram olur” demiştir. Ebu Hanife ise, haramlık için yalnız kadının avret yerine bakmayı yeterli görmektedir.⁴⁴

İmam-ı Şafii, bir kadınla zina etmek o kadının ne kızı ne de annesiyle evlenmeye engel olmaz demektedir. Ayrıca zina eden kimsenin babasının da o kadınla evlenmesinde herhangi bir sakınca olmadığını savunmuştur. Çünkü haram bir şey olan zinanın sıhriyet yoluyla evlilik engeli oluşturmaz.⁴⁵ Ebu Hanife, Malik, İbn Hanbel⁴⁶ ve Evzai de sahih olan evlenme akdindeki cima, hangi kadınları haram kılıyorsa, zinanın da onları haram kılacağını söylemişlerdir.

Buradaki ihtilaf, “*babanızın nikahladığı kadınları nikahlamayınız*” ayetinde geçen nikah sözcüğünden kaynaklanmaktadır. Ayetteki nikah kelimesinden dini anlam mı yoksa lügavi anlam mı kastedildiği hususunda ihtilaf edilmiştir. Çünkü nikah kelimesinin lügavi manası, cinsi münasebet demektir. Sözcük manasını kabul edenler

⁴² Nisa, 4/23.

⁴³ Ateş, Süleyman, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neş., İst., 1998, II,246.

⁴⁴ Merğınani, a.g.e., I, 188.

⁴⁵ Nevevi, Ebu Zekeriye Yahya b. Şerif, *Muğni’l-Muhtac ala Metni’l-Minhac*, İst., 1958, III, 178

⁴⁶ Merğınani, a.g.e.,I;187; İbn Kesir, Tefsir, I, 469.

zina ile kadın haram olur, dini literatürdeki manasını alanlar zina ile kadın haram olmaz, demişlerdir.

3.Süt Akrabalığında Kaynaklanan Engel

Dini literatürde süt emmeyi ifade etmek için, reda kavramı kullanılır. Bir kadının sütünün vakti zamanında bir çocuğun midesine gitmesidir. Emilen süt, dinen nikaha manidir. Süt çocuğun gerek ağzından gerek burnundan gitsin, gerek meme ile gerekse emzikle verilsin durum aynıdır. Soy yakınlığından ötürü kendileriyle evlenmek haram olan bütün kadınlar, süt sebebiyle de haramdır. Örneğin kişiyi doğuran öz annesi nasıl ona haramsa onu emziren kadın da öz annesi gibi olup yine kendisine haramdır.⁴⁷

İmam-ı Malik, Hz. Ali, İbn Mesud, İbn Abbas ve Ebu Hanife⁴⁸ kadının nikahını haram kılan sütün miktarı hakkında herhangi bir sınır koymamışlardır. Bunlara göre emilen süt ne kadar olursa olsun, kadının nikahını haram kılar. Bunlar delil olarak “*Neseben haram olan kimseler, süt emmeyle de haram olur*”⁴⁹ hadisinin genelliğini öne sürmüşlerdir.⁵⁰

Ebu Ubeyd ve Ebu Sevr’e göre, bir veya iki kere emmekle nikah haram olmaz, üç defa emmek muteber sayılır. İmam Şafii de beşten aşağı olan emmelerin nikahı haram kılmayacağı görüşündedir. Bu meseledeki ihtilafın nedeni Kur’an’da “*sizi emzirmiş olan süt analarınız size haram kılındı*” şeklinde genel bir ifade kullanılması ve bu konuda varid olan hadislerin birbirleriyle çelişmesidir. Birbirleriyle çelişen hadisler de mana itibarıyla iki çeşittir:

a. Müslim, Hz. Aişe ve Ümmü Fadl yoluyla Hz. Hz.Peygamber (s.a.v)’in şöyle dediğini nakletmektedir: “Bir veya iki defa emmek nikahı haram kılmaz”⁵¹ bu manada değişik yollarla hadisler rivayet olunmuştur.

b. Sehle’nin “Hz.Peygamber (s.a.v)’in Salim hakkında bana yönelerek ‘onu beş defa emzir’⁵² buyurdu,” hadisidir. Hz. Aişe’den aynı manada bir hadis daha gelmiştir: “Bu ayet ilk defa indiği vakit, ‘sizi on defa emzirdikleri bilinen süt analarınız’ şeklinde idi. Daha sonra nesholunup ‘Sizi beş defa emziren süt analarınız’ oldu. Hz.Peygamber

⁴⁷ Bilmen, *Kamus*, II, 78-79.

⁴⁸ Molla Hüsrev, a.g.c, I, 356; Merğınani, a.g.e., I, 217.

⁴⁹ Buhari, *Ahzab Suresinin Tefsiri*, 9; *Nikah*, 27, *Edep*, 93, *Rada*, 5; İbn Hanbel, VI, 72.

⁵⁰ El-Kastalani, XI, 380.

⁵¹ Müslim, *Rada*, 17, 20, 23; Ebu Davud, *Nikah*, 10; Tirmizi, *Rada*, 3; Nesai, *Nikah*, 51; Darimi, *Nikah*, 49.

⁵² Ebu Davud, *Nikah*, 9, 10; Malik, *Rada*, 13, İbn Hanbel, 201,255, 271.

(s.a.v) vefat edinceye kadar da bu ayet, Kur'an'da okunurdu.”⁵³Kur'an'ın zahirini tercih edenler, bir iki defa emmenin, nikahı haram kılacağını söylemişlerdir. Hadis, ayeti tefsir eder, diyenler ise iki hadis arasında tercih yaparak fikir beyan etmişleridir. İmam-ı Azam, haramlılığı ifade eden ayetin haberi vahidle tahsis edilemeyeceğini belirterek hadisi müessir kılmamıştır.⁵⁴

Çocuk, henüz iki yaşı doldurmamışken süt emmesi haramlılık hükmünü doğurur. Ancak iki yaşından büyük olan çocuğun emmesinde ihtilaf vardır. İmam-ı Malik, Ebu Hanife, Şafii, İbn Mesud, İbn Ömer ve İbn Abbas büyüğün emmesinin müessir olmadığını belirtmişlerdir. İmam-ı Davud ve Hz. Aişe ise, müessir olacağını söylemişlerdir. Bu konuyla alakalı olarak iki çeşit hadis gelmiştir:

1. Daha önce zikrettiğimiz Salim'in hadisi: Sehle b. Suheyl Hz.Peygamber (s.a.v)'e gelerek şöyle dedi: Ebu Huzeyfe'nin yüzünde azatlısı Salim'in yanına girmesinden dolayı bir değişiklik seziyorum. Bunun üzerine Hz.Peygamber (s.a.v) şöyle dedi:

-Onu emzir.

-Kocaman adamdır, onu nasıl emzireyim, deyince tebessüm ederek şöyle buyurdu:

-Kocaman adam olduğunu biliyorum. Bedir savaşına katılmıştır. Başka bir rivayette:

Onu emzir de sen ona haram ol. Böylelikle Ebu Huzeyfe'nin yüreğinde öfke gitmiş olur. Daha sonraları kadın dönerek onun emzirmesinden dolayı Ebu Huzeyfe'nin içindeki öfkenin gittiğini belirtmiştir.⁵⁵

2. Hz.Aişe'den nakledildiğine göre: Hz.Peygamber (s.a.v) bir gün eve geldiğinde yanında bir adam vardı. Hz.Peygamber (s.a.v) adamı görünce rengi değişti. Bunun üzerine Hz.Aişe, peygamberin canının sıkıldığını hissetti. Ona:

-Ya Resulallah, adam benim süt kardeşimdir, deyince Hz.Peygamber (s.a.v):

-Süt kardeşlerinizin kimler olduğuna dikkat ediniz. Kabul edilen süt, açlığını sadece sütle giderebilen çocuğun emdiği süttür, buyurdu.⁵⁶

⁵³ Tirmizi, Rada, 3; Ebu Davud, Nikah, 10, Darimi, Nikah, 49, Malik, Rada, 18.

⁵⁴ Cessas, a.g.c., II, 157.

⁵⁵ Ebu Davud, Nikah, 9, 10; Malik, Rada, 13, İbn Hanbel, 201,255, 271

⁵⁶ Buhari, Şehadat, 7, Nikah, 21; Müslim, Rada, 32; Nesai, Nikah,51; Darimi, Nikah, 52.

Bu son hadis, çocuğa gıda yerine geçmeyen sütün hüküm doğurmadığını göstermektedir. Zira Salim'in hadisi de belirli bir kişiye mahsus bir hadistir. Hz. Peygamber (s.a.v)'in hanımları da bunun sadece Salim'e ait bir ruhsat olarak kabul ederlerdi. Ayrıca Hz. Aişe de rivayet ettiği bu hadisle kendisi amel etmemiştir. Bundan dolayı bu hadis maluldür. Dolayısıyla Salim'in hadisinin tercihe edilebilmesi de uzak görülmemektedir.

Çocuğu emziren kadının kocası da çocuğun babası olup olmayacağı, hakiki baba ile çocuklar arasında bulunan haramlılık hükmünün bunların arasında da geçerli olup olmayacağı meselesinde ihtilaf vardır. Nitekim buna leben'ül-fahl (kocanın sütü) denilir. Hz. Ali, İbn Abbas, İmam Malik, Şafii, Ebu Hanife ve Süfyan-ı Sevri, kocanın sütü nikahı haram kılar⁵⁷, derken, Hz. Aişe, İbn Ömer ise, haram kılmaz, demişlerdir. Bu ihtilafın kaynağı da Kur'an'ın zahiri ile Hz. Aişe'den rivayet edilen hadis arasındaki görünüşteki çelişkidir. Hz. Aişe şöyle demiştir: Ebu'l-Kays'ın kardeşi Eflah örtünme ayeti indikten sonra yanıma girmek için izin istedi. Allah'a yemin ederim ki Hz. Peygamber (s.a.v)'den izin almadıkça ona izin veremem, dedim. Çünkü Ebu'l-Kays'ın kardeşi beni emzirmedi. Beni emziren Ebu'l-Kays'ın hanımıdır. O sırada Hz. Peygamber (s.a.v) içeri girdi. Ey Allah'ın elçisi adam beni emzirmedi, onun hanımı emzirdi, diye sorunca Peygamber: Allah iyiliğini versin, ona müsaade et, zira o senin süt amcandır,⁵⁸ dedi.

“Doğurmaktan dolayı nikahı düşmeyenlerin emzirmeden dolayı da nikahları düşmez”⁵⁹, hadisi ve “*sizi emzirmiş olan süt analarımız ve süttten dolayı kız kardeşleriniz size haram kılındı*” ayetiyle ifade edilmeyen bir hükmün, yukarıdaki hadisle ortaya konduğunu belirtenler, kocanın sütü de nikahı haram kılar demişlerdir. Zikredilen ayet ile hadisin süt emmeyle ilgili bütün temel hükümleri bildirmiş olması gerekir. Çünkü bir hükmü gerektiği vakit açıklamanın başka bir zamana bırakmanın caiz olmadığını söyleyenler iddialarını şöylece kanıtlamaya çalışmışlardır: “Şayet Hz. Aişe'in hadisi ile amel edilirse sözü geçen ayet ve hadiste bildirilmeyen bir hükmü ortaya koyduğu için onları neshetmiş olması gerekir. Aynı zamanda bu hadisi rivayet eden Hz. Aişe'in görüşü, koca sütünün nikahı haram kılmadığı yönündedir. Ayrıca herhangi bir konunun meşhur ana hükümlerini açıklayan nasları nadirdir, özellikle şahıslara özgü hadislerle

⁵⁷ İbn Kudame. VII, 476.

⁵⁸ Buhari, Nikah, 117; Müslim, Rada, 7; Tirmizi, Rada, 2; Ebu Davud, Nikah, 7; Nesai, Nikah, 52; İbn Macc, Nikah, 38; Darimi, Nikah, 48.

⁵⁹ Buhari, Nikah, 22; Müslim, Rada, 2; Darimi, Nikah, 48.

reddetmek zordur. Bundan dolayıdır ki Hz. Ömer Fatma b. Kays'ın bir hadisi hakkında; 'biz Allah'ın kitabını bir kadının hadisinden dolayı terk etmeyiz' demiştir.”

B. Sürekli Olmayan Evlilik Engelleri

1.Yabancı Din Mensubuyla Evlenmek

a- Müslüman bir erkeğin yabancı din mensubu bir kadınla evlenmesi

Müslüman erkeklerin yabancı din mensuplarıyla evlenme konusunda nasıl bir tavır takınacaklarını şu ayet-i kerime açıklamaktadır: *“Allah'a eş koşan kadınlarla onlar imana gelinceye kadar evlenmeyin. İnanan bir cariye, hoşunuza gitse de putperest bir kadından daha iyidir. İnanmalarına kadar; puta tapan erkeklerle mü'min kadınları evlendirmeyin. İnanan bir köle, hoşunuza gitmiş olsa da, puta tapan bir erkekten daha iyidir. İşte onlar ateşe çağırırlar, Allah ise izniyle cennete ve mağfirete çağırır ve insanlara ibret alsınlar diye ayetlerini açıklar.”*⁶⁰

Bu ayet-i kerimenin nüzul sebebi olarak birkaç olay rivayet edilmektedir:

I. Abdullah b. Revaha'nın siyahi bir cariyesi vardı. Bir gün ona kızarak bir tokat attı. Arkasından yaptığından dolayı korktu. Bu sebeple Resullah'ın yanına vararak durumu ona bildirdi. Peygamber ona:

- Onun inancı nedir?, diye sorunca şöyle dedi:

-Oruç tutar, namaz kılar, güzelce abdest alır, Allah'tan başka ilah olmadığına ve senin Allah'ın resulu olduğuna şahadet eder. Bunu üzerine Resulullah:

-Ey Abdullah bu mümin bir cariyedir, dedi. Abdullah ise ona şu cevabı verdi:

-Seni hak ile gönderene yemin ederim ki, onu azad ederek onunla evleneceğim. Daha sonra Abdullah, dediğini yaptı. Bundan dolayı bazı Müslümanlar, onu tenkid ettiler ve cariyesini nikahladı, demeye başladılar. Diğer taraftan onlar soylarına rağbet ettiklerinden dolayı müşriklere kız verme ve onlardan kız almayı istiyorlardı.⁶¹

II. Huzeyfe İbn Yeman, Velide-i Sevda-i Hasna isimli cariyesini hürriyetine kavuşturarak onunla evlenmişti.

III. Hz.Peygamber (s.a.v), Ebu Mersed Ganevi Kennaz İbn Husayn veya Mersed İbn Ebi Mersed'i müşriklerin haberi olmaksızın bazı müslümanları alıp

⁶⁰ Bakara, 2/221.

⁶¹ Havva, Said, El-Esas fi't-Tefsir, Çev: Beşir Eryarsoy, İst., 1989, II, 41.

Medine'ye getirmesi için Mekke'ye göndermişti. Mekke'ye geldiğinde cahiliyede dostu olan Anaka isimli kadın Mersed'e gelerek:

-Yazıklar olsun sana Ey Mersed! Benimle daha görüşmeyecek misin? Dedi.
Mersed:

- İslâm dini ikimizin arasına perde oldu ve o işi bize haram kıldı. Ancak istersen Allah'ın elçisine müracaat eder, bu konu hakkında izin isterim, müsaade olursa seninle evlenirim, dedi.⁶² Bunun üzerine kadın Mersed'e:

-Sen bana hıyanet ettin, dedi ve etraftan yardım istedi. Kadının sesini duyanlar toplandılar, Mersed'i çokça dövdüler, sonra bıraktılar. Mersed Mekke'de işi bitince Medine'ye geldiğinde "o hoşuma gidiyor, Ey Allah'ın elçisi" diyerek Hz.Peygamber (s.a.v)'den Onunla evlenme hususunda izin istedi.⁶³ Bu olay üzerine yukarıdaki ayet indiği belirtilmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de müşrik iki manada kullanılmaktadır:

a. Açıktan açığa Allah'a ortak koşan, birden fazla ilahın varlığına inanan zahiri müşrikler. Buna göre ehl-i kitap müşrik kavramı altına girmez.

b. Tevhidi ve İslâmiyet'i inkar eden hakiki müşrikler. Bu kısma Yahudi ve Hıristiyanlar da dahildir. Çünkü bunlar her ne kadar tevhid iddiasında bulunsalar bile Allah'a çocuk isnat ederler. Ayrıca bilindiği gibi Hıristiyanların teslis inancı da vardır. Kur'an'da özellikle imanın mukabili ve mutlak olarak kullanıldığı zaman tüm kafirler kastedilir.⁶⁴

Yukarıda zikrettiğimiz ayet-i kerimede geçen nikah kelimesi, evlenme manasında kullanılmıştır. Kerhi, Kur'an'da nikahın hiçbir zaman "cima" manasında kullanılmadığını söylemiştir. İbn Cinnî, Ebu Ali'ye "*Nekaha'l- merete*" ifadesini sorunca, şöyle dedi: Araplar, karışıklığı önlemek için küçük bir nüans farkıyla bu kelimeyi kullanırlar. "*Nekaha fulanın fulaneten*" dediklerinde nikah akdini, "*Nekaha fulanın imreetuhu*" dedikleri zaman da cimayı kastederler.⁶⁵Ebu'l-Kasım ez-Zeccaci'nin de aynı yorumu yaptığını görmekteyiz.⁶⁶

⁶² Emiroğlu, Tahsin, *Esbab-ı Nüzul*, İst., 1978, I, 220.

⁶³ Reşid Rıza, a.g.e., II, 279; Vehbi, *Hulasatu'l-Beyan*, II, 338.

⁶⁴ Elmalılı, a.g.e., II, 770.

⁶⁵ Razi, II, 407-408.

⁶⁶ el-Alivi, İbn Halife, *el-Münteka fi Beyani Fetava'l-Mustafa*, Beyrut, 1992, II, 162.

Ayetteki “*hayrun min müşriketin velev acebetikum*” ifadesinde evlilikte daha çok göz önünde bulundurulması gereken olgunun dindarlık ve huy güzelliği olduğuna, vücut güzelliği, soy ve mal olmadığına işaret vardır. Nitekim Ebu Hureyre Hz.Peygamber (s.a.v)’den şunları nakletmektedir:

“Kadınla dört şey için evlenilir: Malı, nesebi, güzelliği ve dini için. Dindar olanı tercih et ki bereket bulasın.”⁶⁷ İbn Amr’da bu hususta şöyle bir rivayeti nakletmektedir: “Kadınları güzellikleri için almayın. Olur ki güzellikleri onların helakine sebep olur. Malları için de almayın. Belki malları onları azdırır. Dinlerinden dolayı onları alın. Dindar olan kara, burnu kesik cariye daha hayırlıdır.”⁶⁸

Bu ayete dayanılarak şu fıkhi hükümler çıkarılmıştır:

I. Cumhura göre ehli-i kitap kadınlarla evlenmek caizdir.⁶⁹ Nitekim ayet-i kerimede “*İnanan hür ve iffetli kadınlar ve sizden önce kitab verilenlerin hür ve iffetli kadınları -zina etmeksizin, gizli dost tutmaksızın ve mehirlerini verdiğiniz takdirde- size helaldir*”⁷⁰ denilmiştir. Ayette geçen muhsanat kavramından maksat iffetli kadınlar demektir. Sahabe ve tabiinden bir çok kişinin ehli kitap olan kadınlarla evlendiklerini görüyoruz. Hz. Osman Hıristiyan bir kadın olan Naile binti'l-Ferafiseye, Talha b. Ubeydullah Şamlı Yahudi bir kadınla, Carud b. Mualli'nin de ehli kitap kadınlarla evlenmiştir.⁷¹

İbn Ömer’e Hıristiyan ve Yahudi kadınlar hakkında sorulduğu zaman şunları derdi: Şüphesiz Allah müşrik kadınlarla evlenmeyi haram kılmıştır. Bir kadının “benim rabbim İsa’dır” demesinden daha büyük bir şirk bilmiyorum. Halbuki İsa Allah’ın kullarından bir kuldur.⁷²

Ebu Ubeyde’den Meymun b. Mihran’ın şöyle dediği nakledilmiştir: İbn Ömer’e kitap ehli kadınların çok olduğu bir bölgede yaşadığımızı, dolayısıyla kadınlarıyla evlenip yemeklerini yiyip yiyemeyeceğimizi sordum. Bana helal ve haram olduğunu ifade eden iki ayet okuyunca bu okuduğum ayetleri ben de okuyorum diyerek kadınlarıyla evlenip yemeklerini yiyelim mi diye sorumu tekrarladım. Ancak o yine o

⁶⁷ Buhari, Nikah, 15; Ebu Davud, Nikah, 2; Nesai, Nikah, 13; İbn Mace, Nikah, 6; Darimi, Nikah, 4.

⁶⁸ İbn Mace, Nikah, 6.

⁶⁹ Vehbi, Ahkamı Kur’aniye, İst., 1966, s.139; el-Kalaci, Muhammed Devvas, Mevsuatı Fikhi İbrahim Nehai, Mckke, 1979, II, 669.

⁷⁰ Maide, 5/5.

⁷¹ El-Burhani, Muhammed b. Hişam, Seddu’z-Zerai fi Şeriatı’l-İslamiyye, yy, trs., s.535.

⁷² Cessas, a.g.e., I, 403.

iki ayeti okudu ve bununla yetindi. Buna göre o ayetlerden birinin bu muameleyi helal, diğersinin de haram kıldığını görünce, tevakkuf ederek caiz olduğunu söylememiştir.⁷³

Hz. Ömer, ahlâk ve davranışlarında şüphe edildiği durumlarda ehl-i kitap ile evlenmeyi hoş görmezdi. Huzayfe Yahudi bir kadınla evlendi. Hz. Ömer, ona kadını bırakması noktasında bir mektup yazdı. Bunun üzerine Huzayfe ona cevap yazarak şöyle dedi: Bana onu bırak derken haram olduğunu mu söylemek istiyorsun? Hz. Ömer: Hayır haram olduğunu kastetmiyorum. Ama korkarım ki onlardan ahlâksızlarla evlenirsiniz, dedi.⁷⁴

İbn Abbas da bir taraftan böyle bir evliliği ihtiyatla karşılarken diğer taraftan toplumun yararını göz önünde bulundurmıştır. Ona göre düşman veya düşman taraftarı olan kitap ehlinden bir kadınla evlenmek haramdır. Dolayısıyla o zimmi ile harbi olanı birbirinden ayırmıştır. Taberî, İbn Abbas'ın kitap ehli kadınlardan bize helal olanları olduğu gibi haram olanı da vardır diyerek şu ayeti okuduğunu nakleder: *"Kitap verilenlerden, Allah'a, ahiret gününe inanmayan, Allah'ın ve Peygamberinin haram kıldığını haram saymayan, hak dinini din edinmeyenlerle, boyunlarını büküp kendi elleriyle cizye verene kadar savaşın."*⁷⁵ Kitap ehlinden cizye verenlerin kadınları bize helal, vermeyenlerin ki haramdır.⁷⁶

Cumhur, fikirlerini desteklemek için kanıt olarak şunları ileri sürmektedir:

a. Müşrikat lafzı kendilerine kitap gönderilmeyen kimseleri kapsamamaktadır. Nitekim Kur'an'da da bu mana da kullanılmıştır⁷⁷: *"Kitab ehlinden ve putperestlerden olan inkarcılar, kendilerine apaçık bir belge, içinde kesin ve en doğru hükümlerin bulunduğu arınmış sayfeleri okuyan, Allah katından bir Hz.Peygamber (s.a.v) gelene kadar dinlerinden vazgeçecek değillerdi."*⁷⁸ Allah'u Teala, burada müşrik lafzını ehl-i kitap üzerine affetmiştir. Atıf da farklılığı gerektirir.

b. Seleften ehl-i kitabı nikahlamayı caiz kılan bir çok rivayet gelmiştir. Katade bu ayetteki müşrikattan maksadın okudukları kitapları olmayan müşrik Araplar

⁷³ Sabuni, *Ahkam*, II, 397-398.

⁷⁴ İbn Kesir, İmaduddin Ebu'l-Fadl İsmail, *Tefsiru'l-Kur'an'il-Azim*, Tah: Mukbil b. Hadi, Riyad, 1993, II, 474-475; Taberî; *Camiu'l-Beyan an Tevili Ayi'l-Kur'an*, Beyrut, 1998, II, 514; Cessas, a.g.c., I, 403; el-Mavcerdi, Ebu'l-Hasan Ali b.Muhammed, *en-Nüket ve'l-Uyun*, Beyrut, 1992, I, 221.

⁷⁵ Tevbe, 9/29.

⁷⁶ Cessas, a.g.c., I, 405-406.

⁷⁷ El-Meraği, a.g.c., II, 151.

⁷⁸ Beyyine, 98/1-3.

olduğunu söylemiştir.⁷⁹ Hammad'dan rivayet edildiğine göre, İbrahim'e Hıristiyan ve Yahudileri nikahlamak hakkında soru sorulduğunda, bunda bir sakınca olmadığını söylemiştir. Allah, "müşrik kadınları nikahlamayın" demiyor mu, denilince, o müşriklerden maksat, mecusiler ve putperestlerdir, demiştir.

c. Bakara suresinde geçen bu ayetin Maide suresinde "*İnanan hür ve iffetli kadınlar ve sizden önce kitab verilenlerin hür ve iffetli kadınları -zina etmeksizin, gizli dost tutmaksızın ve mehirlerini verdiğiniz taktirde- size helaldir*" şeklinde gelen ayeti nesh etmesi mümkün değildir. Çünkü Bakara suresi, Medine'de ilk yıllarda inen suredir. Maide ise, Medine'de son yıllara doğru inmiştir.

d. Yukarıda zikrettiğimiz rivayette Hz. Ömer, Huzeyfe'ye cevap olarak yazdığı mektubunda ehl-i kitap kadınlarla evlenmenin haram olmadığını bilakis onlardan ahlâksız olan kadınlarla evlenmelerinden korktuğundan dolayı ondan aldığı Yahudi kadını boşamasını istediğini belirtmiştir.

Fıkıhçıların çoğunluğuna göre mecusiler ehl-i kitap değildirler.⁸⁰ Allah, ehl-i kitabın iki grup olduğunu haber vermektedir: "*onu size indirmemiz kitap yalnız bizden önce iki taifeye indirildi ve doğrusu biz onların okumasından kati olarak gafil bulunuyoruz, dememeniz için.*"⁸¹ Mecusileri ehl-i kitap olarak kabul edersek bir üçüncü topluluk ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Mecusiler, indirilmiş hiçbir kutsal kitaba inanmayarak sadece yalancı peygamber zerdüşün kitabını okumaktadırlar

Müslümanların müşrik bir kadınla evlenmeleri haramdır. Müşrik kadın, Allah'a ortak koşan, örneğin putlara,⁸² yıldızlara, ateşe vb. şeylere tapan kadınlardır. Allah Teala şöyle buyuruyor: "*Ey iman edenler Allah'a ortak koşan kadınlarla onlar iman etmedikçe evlenmeyin. İman etmeyen bir kadın hoşunuza gitse bile iman etmiş cariye ondan daha hayırlıdır.*"⁸³ "*İnkarcı kadınları nikahınızda tutmayın; onlara verdiğiniz mehri isteyin.*"⁸⁴

Hanefi ve Şafiiler, mürted kadınları müşrik kadınlarla birlikte değerlendirmişlerdir. Müslüman veya kafir bir kimse bununla evlenemez. Mümtehine

⁷⁹ Taberi, *Camiu'l-Beyan*, II, 512.

⁸⁰ Cessas, a.g.e., I, 403; Semerkandi, Muhammed Ali, *Tuhfetu'l-Fukaha*, Beyrut, trs., II, 129; Merğınani, a.g.e., I, 188.

⁸¹ En'am, 6/156.

⁸² El-Cezairi, Ebu Bekir Cabir, *Eyseru't-Tefasir li Kelami'l-Aliyyi'l-Kebir*, Medine, 1998, I, 204; Sabuni, *Kabesun min-Nuri'l-Kur'an'i'l-Kerim*, Beyrut, 1998, I, 65.

⁸³ Bakara, 2/221.

⁸⁴ Mümtehine, 60/11

suresinde yer alan bir ayetten bazı muhacir Müslümanların nikahları altında kafir kadınların bulunduğu ve bunların Mekke'de kaldıklarını, yine bazı Müslüman kadınların kafirlerle nikahlı oldukları ve bu durumun Hudeybiye Barışı'nda sonraki dönemde inen Mumtehine suresinin inişine kadar devam ettiği anlaşılmaktadır: *“Ey İnananlar! İnanmış kadınlar hicret ederek size gelirse onları deneyin, hicretlerinin sebebini inceleyin. Allah onların imanlarını çok iyi bilir. Onların mü'min kadınlar olduklarını öğrenirseniz, inkarcılara geri çevirmeyin. Bu kadınlar, o inkarcılara helal değildir. Onlar da bunlara helal olmazlar. İnkarcıların bu kadınlara verdikleri mehirleri iade edin; bu kadınların mehirlerini kendilerine verdiğiniz zaman, onlarla evlenmenizde bir engel yoktur. İnkarcı kadınları nikahınızda tutmayın; onlara verdiğiniz mehri isteyin; inkarcı erkeklerde hicret eden mü'min kadınlara verdikleri mehirleri istesinler. Allah'ın hükmü budur; aranızda O hükmeder. Allah bilendir, Hakim'dir.”*⁸⁵

Ayet, mümin kadınların geri çevrilmemesini emrediyor. Çünkü mümin kadınlar kafirlere helal değildir. Müminlere de kafir kadınları nikahlarında tutmamaları emrediliyor.⁸⁶

b-Müslüman bir kadının yabancı din bir mensubu erkekle evlenmesi

İslâm'ın ilk yıllarında müslüman kadınların kafir erkeklerle evlenmesi haram değildi. Nitekim Peygamberimiz kızı Zeynep'i teyzesinin oğlu Ebi'l-As b. Rebi'yle, diğer kızları Ümmü Gülsüm ve Rukiye'yi Ebu Leheb'in müşrik oğulları ile evlendirmişti. İslâm gelince peygamberimiz kızlarını müşrik kocalarından ayırma yoluna gitmedi. Peygamberimizle Ebu Leheb arasındaki düşmanlık kızıysınca Ebu Leheb, çocuklarından Rukiyye ile Zeynep'i boşamalarını istedi. Onlar da babalarının emirlerine uydular. Bunun üzerine peygamberimiz önce Ümmü Gülsüm'le, daha sonra da o vefat edince Zeynep'le Hz. Osman'ı evlendirdi. Bundan dolayı Hz. Osman'a zinnureyn denilmiştir.

Müşrikler Ebu'l-As'ın Zeynep'i boşaması için çokça gayret sarf ettiler. Ancak o müşriklerin bu isteğini reddederek onun dininden olmasa bile peygamberimize akraba olarak kalmayı tercih etmiştir. Peygamberimiz Medine'ye hicret ettiğinde Ebu'l-As müşrik kalmasına rağmen kızı Zeyneb'i onun yanında bırakmıştır.

⁸⁵ Mumtehine, 60/10.

⁸⁶ Derveze, İzzet, et-Tefsiru'l-Hadis, Çev: Komisyon, trs., s.238.

Kureyşliler, Hz. Peygamber'e karşı yapacakları savaşın ihtiyaçlarını gidermek maksadıyla Ebu Süfyan'ın başkanlığında Suriye'ye bir ticaret kervanı göndermişlerdi. Müslümanlar, kendi mallarına el koyup onları vatanlarından çıkaran müşriklerin bu mallarına el koymak için harekete geçince Kureyş de Peygamberimizle savaşmak amacıyla bir ordu çıkarmıştı. İşte Ebu'l-As da Ebu Süfyan'ın yanındaki malını geri alabilmek için Kureyşlilerle birlikte gitti. Kureyşlilerle Müslümanlar arasında gerçekleşen savaşta Müslümanlar galip gelip kafirlerden yetmiş kişi esir almışlardı. Peygamberimiz esirlerin fidye karşılığında bırakılmasını kabul edince, Zeynep de kocasının kurtulması için anacığının kendisine hediye ettiği gerdanlığı göndermişti. Müslümanlar peygamberimize bir ikram olarak Zeynep'in gönderdiği fidyeyi almayarak onun esirini serbest bıraktılar.

Daha sonra Müslümanların müşriklerle dost olmasını yasaklayan ayet inmişti: *"Ey İnananlar! Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları dost edinmeyin. Onlar, size gelen gerçeği inkar etmişken, onlara sevgi gösteriyoruz; oysa onlar, Rabbiniz olan Allah'a inandığınızdan ötürü sizi ve peygamberi yurdunuzdan çıkarıyorlar. Eğer sizler Benim yolumdan savaşmak ve rızamı kazanmak için çıkmışsanız onlara nasıl sevgi gösterirsiniz? Ben, sizin gizlediğinizi de, açığa vurduğumuzu da bilirim. İçinizden onlara sevgi gösteren kimse, şüphesiz doğru yoldan sapmıştır."*⁸⁷ Bu ayet, güç yetiren kimselerin şirk memleketi olan Mekke'den ayrılmasını gerekli kılıyordu. Böyle yapmayanlar şu ayette belirtilen kimseler olmakla karşı karşıya geliyorlardı: *"Kendilerine yazık edenlerin canlarını aldıkları zaman onlara: "Ne yaptınız bakalım?" deyince, "Biz yeryüzünde zavallı kimselerdik" diyecekler, melekler de: "Allah'ın arzı geniş değil miydi? Hicret etseydiniz ya!" cevabını verecekler. Onların varacakları yer cehennemdir. Orası ne kötü dönülecek yerdir!"*⁸⁸ Bundan dolayıdır ki Hz. Peygamber Ebu'l-As'ı serbest bırakınca kızını kendisine göndermesinin şart koşmuştu. O da Mekke'ye gelince ahdini yerine getirerek Zeyneb'i Medine'ye göndermişti. Daha sonra Ebu'l-As Müslüman olunca kızı Zeyneb'i yeni bir akidle onunla evlendirmişti.⁸⁹

Yukarıda zikrettiğimiz Bakara Suresi'nin iki yüz yirmi birinci ayetinin müslüman bir kadının müslüman olmayan bir erkekle evlenmeyeceğine delalet ettiği

⁸⁷ Mümtehine, 60/1.

⁸⁸ Nisa, 4/97.

⁸⁹ Buhari, Vesaya, 21, Nikah, 43; Tirmizi, Nikah, 42; İbn Macc. Nikah, 60; Et-Tayr, Mustafa Muhammed el-Hadidi, La Tahillu Müslimetun İlimen Yekfuru bi'l-İslam, Kahire, 1978, s. 1402-1410

hususunda müfessirler arasında icma vardır. Fıkıhçılar da bu konuda müfessirlerle aynı görüştedirler. Müslüman olmayan erkeğin, putperest, Mecusi veya Hıristiyan olması arasında herhangi bir fark yoktur. İmam Şafii, “Bir kadın Müslüman olduğunda veya buluş çağına ermeden anne veya babasından biri Müslüman olduğunda onun artık herhangi bir durumda putperest, ehl-i kitap tüm müşriklerle evlenmesi haramdır” demiştir. İbn Hazm da “hiçbir zaman Müslüman bir kadının bir kafirle evlendirilmesi helal olmaz” demiştir.⁹⁰

Ancak akla şöyle bir soru gelebilir: Ayet-i kerimede Müslüman bir kadının müşrik biriyle evlenmesi haram kılınmıştır. Açıkça ehl-i kitap lafzı kullanılmamıştır. O halde bu ayet-i kerimeyi Müslüman bir kadının kitap ehli bir erkekle evlenmesinin haram olduğu konusunda kanıt olarak kullanmak nasıl mümkün olur? Bu ayetin ehl-i kitap müşrik erkekleri de kapsadığını söyleyenler, şunları delil olarak ileri sürmüşlerdir:

Allahu Teala şöyle buyurmaktadır: “*Sizi yaratan O'dur; kiminiz inkarcı kiminiz mü'mindir. Allah, yaptıklarınızı görendir.*”⁹¹ Bu ayette insanlar kafir ve mümin olarak iki sınıfa ayrılmıştır. Kafir lafzının anlamı altına Hz. Muhammed'in peygamberliğini inkar eden Yahudi, Hıristiyan olsun olmasın herkes girer. Müslüman kadınların kafir erkeklerle evlenmesi haramdır. Hıristiyan ve Yahudiler de kafir olarak kabul edildiğinden bunlarla da evlenmesi haramdır.

Müslüman kadınların müşrik erkeklerle evlenememesinin sebebi, onların insanları ateşe çağırmasından dolayıdır. Nitekim ayet-i kerime bunu açıkça göstermektedir: “*İşte onlar ateşe çağırırlar, Allah ise izniyle cennete ve mağfirete çağırır ve insanlara ibret alsınlar diye ayetlerini açıklar.*”⁹² Aynı neden (illet) ehl-i kitap erkeklerde de vardır.

Din kesinlikle kafirlerin müminler için veli olmasını yasaklamaktadır. Ayette: “*Allah inkarcılara, inananlar aleyhinde asla fırsat vermeyecektir*”⁹³ buyrulmuştur. Müslüman bir kadının Müslüman olmayan bir erkekle evlenmesine izin verilirse onun aleyhinde kafir birine fırsat verilmiş olunur ki, bu da haramdır.

Müslüman bir erkek, ehl-i kitap bir kadınla evlenirken müslüman bir kadının ehl-i kitap bir erkekle evlenememesinin hikmeti; çoğunlukla erkeğin kadın üzerinde bir

⁹⁰ Zeydan, el-Mufassal, VII, 7.

⁹¹ Teğabun, 64/2.

⁹² Bakara, 2/221.

⁹³ Nisa, 4/141.

hakimiyeti olmasındandır. Zaman zaman koca, hanımını dininden dönmeye zorlayabilir. Çocuklar da babalarına tabi olarak Hıristiyan ve Yahudi olabilirler. Diğer bir neden de şu gösterilebilir: Müslüman bir erkek, Musa ve İsa'yı yüceltir. Allah'ın indirdiği Tevrat ve İncil'e inanır. Bu durum onu inancından dolayı hanımına eziyet etmekten alıkoyar. Ama Hz. Muhammed'e inanmayan bir müşrik erkek, müslüman hanımının dinini hafife alarak onu dinini terk etme noktasında zorlayabilir.⁹⁴

2. Dört Kadını Nikahı Altında Bulundurma Engeli

Bir kimse birden dörde kadar kadını bir nikah altında toplayabilir. Dörtten fazla kadınla evlenemez. Ancak bu dört kadından biri boşanır veya ölürse diğer bir kadınla evlenebilir. Beş kadını tek nikah altında toplayacak olursa önceki dört kadının nikahı sahih, son kadının nikahı ise batıl olur.⁹⁵

3. İki Kız Kardeşi Bir Nikah Altında Bulundurma Engeli

Evlenme akdiyle iki kız kardeşi bir arada tutmak caiz değildir.⁹⁶ Nitekim Kur'an'da şöyle buyrulmuştur. "*iki kız kardeşi bir arada almak suretiyle evlenmek size haram kılındı.*"⁹⁷ İki kız kardeş cariyeyi birlikte satın alma konusunda ihtilaf vardır. Cumhur, caiz olmadığını söylerken, bir kısım alimler de mubah olduğunu belirtmiştir.⁹⁸

İki kız kardeşi birlikte nikahlamak caiz olmadığı gibi, bir kadınla halasını ya da teyzesini de bir arada bulundurmak caiz değildir. Zira Hz. Peygamber (s.a.v)'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Bir kadın, halasının, teyzesinin, kardeşi kızının, kız kardeşi kızının üzerine nikah edilemez."⁹⁹

4. Üç Talakla Boşanmış Olma Engeli

Bir erkek, hür bir kadını üç talak üzerine boşadıktan sonra, kadının iddeti bitsin veya bitmesin, iki talakla boşadığı cariyesini iddeti bitsin veya bitmesin nikahlayamaz.

⁹⁴ Sabuni, *Ahkam*, I,271; Zuhayli, Vehbe, *et-Tefsiru'l-Münir fi'l Akide ve's-Şeria ve'l-Menhec*, 1991, II, 293.

⁹⁵ Bilmen, *Kamus*, II, 112; en-Neccar, Abdulfettah Muhammed, *Dirasetun Fıkhiyyetun li Ahkami'l-Üsreti vema Yecri Alehyi'l-Amelu bi Kavanini'l-Ahvali's-Şahsiyye*, yy., trs., s. 78.

⁹⁶ Şirbasi, Ahmed, *Yeseluneke fi'd-Din ve'l-Hayati*, Beyrut, trs, II,197.

⁹⁷ Nisa, 4/3.

⁹⁸ İbn Rüşd, a.g.c., II, 65.

⁹⁹ Buhari, *Nikah*, 27; Müslim, *Nikah*, 4, 33, 34, 36, 40; Ebu Davud, *Nikah*, 12; Tirmizi, *Nikah*, 31; Nesai, *Nikah*, 47,48; İbn Macc, *Nikah*,31; Malik, *Nikah*, 60, Ahmed b. Hanbel., a.g.e., II, 71.

Ancak boşanan bu kadın başka bir erkekle evlenerek ikinci kocasından boşanır veya ikinci koca ölürse kadın isterse ilk kocayla evlenebilir.¹⁰⁰

5. Kadının Nikahlı Olması Engeli

İki Müslüman ya da zimmi arasında bulunan evlilik devam ettikçe Müslüman ya da zimmi kadın bir başkasıyla evlenemez. *“Bir de harp esiri olarak sahip olduğumuz cariyeler hariç diğer bütün nikahlı kadınları nikahlamamız size haram kılındır”*¹⁰¹ ayeti buna delildir. Evli bir kadınla evlenmenin haram olmasındaki hikmet başkasının hakkının çiğnenmesine engel olmak, nesepleri karışmaktan korumaktır.

6. Kadının İddet Bekliyor Olması Engeli

Kadının iddet beklemesi ya boşama ya da vefat nedeniyle olur. İddetini tamamlamadan onunla nikahlanmak ilk kocasının dışında kimseye helal olmaz.¹⁰² Aynı hüküm fasit veya şüpheli evlilikten dolayı beklenen iddet için de geçerlidir. Nitekim bu hususta Cenab-ı Hak şöyle buyurmuştur: *“Belirlenmiş olan iddet sona ermedikçe nikah akdine azmetmeyin”*¹⁰³ *“Boşanmış kadınlar tek başlarına üç kuru' müddeti kadar beklerler.”*¹⁰⁴ Böyle bir duruma teşebbüs etmiş olan kimsenin hakkında nasıl bir hüküm verileceği ihtilaflıdır. Malik ve Evzai, kadın ve koca birbirlerinden ayrılacaklar ve bir daha asla evlenemezler, demişlerdir. Nitekim Hz. Ömer devrinde Raşid es-Sakafi adlı bir şahıs Tuleyha isimli kadınla birinci kocasından iddeti bitmeden evlenmişti. Bunu duyan Hz. Ömer “herhangi bir kadın, iddeti bitmeden evlendiği takdirde, evlendiği kimse henüz kendisiyle gerdeğe girmemişse birbirinden ayrılacaklar. Daha sonra kadın geri kalan iddetini bitirdikten sonra evlendiği kimse onu isteyen şahıslardan biri olabilir. Eğer ilişkide bulunmuşsa birbirinden ayrılırlar. Sonra kadın birinci eşinden kalan iddetini tamamlar. Sonra ötekenden iddet bekler. Artık ebediyen ikinci kocayla bir araya gelemezler” demiştir. Said b. El-Müseyyeb, Hz. Ömer’in kadınla gerdeğe girdiğinden dolayı kocasının kadına mehrini ödemek zorundadır, dediğini de belirtmiştir.

Ebu Hanife, Şafii ve Süfyan ise, birbirlerinden ayrılmakla beraber kadının iddeti dolduktan sonra isterlerse yeniden birbirleriyle evlenebileceklerine hükmetmişlerdir. Hz. Ali ve İbn Mes’ud Hz. Ömer’in görüşüne katılmamışlardır. Onlara göre, asıl olan

¹⁰⁰ Kummi, El-Hasan Ali b. İbrahim, *Tefsiru'l-Kummi*, Tah: Tayyib el-Musevi, yy., trs., I, 73; Bilmen, *Kamus.*, II, 107; Reşid Rıza, a.g.e., II, 297 vd.

¹⁰¹ Nisa, 4/24.

¹⁰² Musa, Muhammed Yusuf, *Fıkhı İslam Tarihi*, Çev.: Ahmed Mevlani. İst., 1973, s.128.

¹⁰³ Bakara, 2/135.

¹⁰⁴ Bakara, 2/228.

kitap, sünnet ve icmadan bir delil olmadıkça kadının geri kalan iddeti bittikten sonra onunla evlenmesinin caiz olmasıdır. Süfyan'ın Eş'as'dan onun da Şabi'den, onun da Mesruk'tan rivayetine göre Hz. Ömer'in artık kadının onunla evlenemeyeceğini ve kadının mehrinin verilmesine hükmettiğini duyan Hz. Ali bunu uygun bulmamıştır. Bunun üzerine Hz. Ömer bu hükmünden dönerek kadının mehrinin kocası tarafından verilmesine, dilerlerse yeniden evlenebileceklerine hükmetmiştir.¹⁰⁵

7. Kölelik Engeli

Hür kadının kendisi ve velilerinin razı olması kaydıyla köleyle evlenmesi caizdir. Ancak hür olan erkeğin cariye ile evlenmesinde ihtilaf edilmiştir. İbn Kasım mutlak evlenebileceğini söylemiştir. Malik, Ebu Hanife ve Şafii, "eğer hür bir kadınla evlenmeye gücü yetmiyor, bekar kaldığı takdirde zina işleyeceğinden çekiniyorsa evlenebilir, aksi halde evlenemez" demişlerdir.¹⁰⁶

8. İhram'da Olma Engeli

Hz. Ömer, Hz. Ali, Malik, Şafii, Leys b. Sa'd, İmam Ahmed ihramda olanın kendisi evlenemeyeceği gibi başkasını da evlendiremeyeceği görüşündedir. Şayet nikah kıyarsa akit batıl olur, demişlerdir. Ebu Hanife ise herhangi bir sakıncanın olmadığını söylemiştir. Bu konuda zahiren birbirleriyle çelişen hadisler varid olmuştur.

1. İbn Abbas şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (s.a.v) Meymune ile ihramda iken evlendi."¹⁰⁷

2. Meymune'in bizzat kendisinden Hz. Peygamber (s.a.v)'in onunla ihramda değilken evlendiğine dair rivayetler vardır.¹⁰⁸ Hz. Osman, Hz. Peygamber (s.a.v)'in "İhramda olan kimse ne evlenir, ne de evlendirir, ne de herhangi bir kadını isteyebilir" dediğini rivayet etmiştir.¹⁰⁹

Bu nakilleri İbn Abbas'ın hadisine tercih edenler ihramda olan kimse evlenemeyeceği gibi evlendiremez, demişlerdir. İbn Abbas'ın hadisini tercih eden

¹⁰⁵ Kurtubi, III, 183 vd; Cessas, a.g.e., I, 457, 458.

¹⁰⁶ İbn Rüşd, a.g.e., II, 67-68.

¹⁰⁷ Buhari, Sayd, 12, Nikah, 30, Meğazi, 43, Hac, 18; Müslim, Nikah, 46,47, 48, Tirmizi, Hac, 24; Nesai, Menasik, 90; İbn Macc, Nikah, 45; Darimi, Menasik, 21; İbn Hanbel, I, 245, 266, 275, 283, 285, 286.

¹⁰⁸ Buhari, Meğazi, 43; Müslim, Nikah, 46; Tirmizi, Hac, 23; İbn Macc, 45; Darimi, Menasik, 21.

¹⁰⁹ Buhari, Nikah, 41-45; Ebu Davud, Menasik, 38, Sayd, 12; Tirmizi, Hac, 23; Nesai, Hac, 91; İbn Macc, Nikah, 45; Darimi, Menasik, 21, Nikah, 17; Malik, Hac, 70, 72, 73; İbn Hanbel, I, 57, 64, 65, 68, 69, 73.

kimseler, Hz. Osman'ın naklindeki yasaklamayı kerahete tevî ederek muhrim olan kimsenin evlenebileceğini ve evlendirebileceğini söylemişlerdir.¹¹⁰

9. Hastalık Engeli

Ebu Hanife ve Şafii, hasta bir kimsenin evlenmesinin caiz olduğunu söylerken, İmam Malik'ten meşhur olan rivayete göre, caiz olmadığı görüşündedir. Bu ihtilafın sebebi, evlenme akdinin satış ve hibe akitlerinden hangisine benzediğini kestirememeleridir. Çünkü hastanın hibesi, malın üçte birinden az olması koşuluyla, satışı ise, mutlak olarak caizdir. Ayrıca hasta evlendiği takdirde varislerine bir yenisini ortak yaparak zarar vermek isteyebileceği düşünülebilir.

Evlenmeyi hibeye kıyas etmek doğru değildir. Hibe malın üçte birini aşmazsa sahih olmakla birlikte evlenmenin sıhhati malın üçte birine bağlanmamıştır. Varislerin arasına bir yenisini katmış olacağı için hasta evlenemez demek de maslahatı öngören bir kıyastır. Cumhur ise, bu kıyası kabul etmez. Zira bu çeşit kıyaslarla öyle maslahatlar ortaya konur ki din bu tür kıyasları ancak çok uzak bir ihtimalle göz önünde bulundurur.

C. Maniliği İhtilafı Olan Engeller

1. Zina

İbn Mesud, Ali, Aişe ve Berra, zina edenlerle evlenmenin haram olduğunu söyleyerek delil olarak şu ayeti ileri sürmüşlerdir: “Zina eden erkek, ancak zina eden veya müşrik bir kadınla evlenebilir.”¹¹¹ Ayetinin zahiri her ne kadar böyle bir fiilin kötü olduğunu haber verse de gerçekte zinayı haram kılmak için gelmiştir. Nitekim ayet-i kerimenin sonunda “Bu, mü'minlere yasak edilmiştir” denilmesi bunun açık bir delilidir.¹¹²

Rivayette belirtildiğine göre, Mersed b. Mersed cahiliyede fuhuş yapan Anakla evlenmek için Peygamberimizden izin istediğinde bu ayet gelinceye kadar ona cevap verilmemişti. Ayet inince Peygamberimiz: “Ey Mersed! onunla evlenme” demiştir. Bu haber zina edenle evlenmenin haram olduğunu gösterir.¹¹³

Cumhur, zina eden kadınla evlenmenin helal olduğunu söyleyerek kanıt olarak şunları ileri sürmüştür:

¹¹⁰ İbn Rüşd, a.g.e., II, 72-73.

¹¹¹ Nur, 24/3.

¹¹² İbn Rüşd, a.g.e., 63-64.

¹¹³ Tirmizi, Nur Suresinin Tefsiri, 1; Ebu Davud, Nikah, 4.

a. Hz. Aişe'den gelen rivayete göre Peygamberimizden zina eden kadınla evlenme konusu sorulduğunda "Başlangıcı zina sonu nikahtır. Haram bir şey helali haram kılmaz."

b. "Zina eden erkek, ancak zina eden veya putperest bir kadınla evlenebilir." Ayetini de yorumlayarak şöyle demişlerdir: İşi gücü zina fisk olan kimse iffetli müslüman kadınları nikahlamak istemez, kendisi gibi fasık birini nikahlamayı arzu eder.

c. İbn Abbas'a bu konu hakkında sorulduğu zaman şöyle demiştir: Başlangıcı zina sonu nikahtır. Bu aynen şuna benzer: Bir adam bir bahçeden meyve çalar. Sonra bahçenin sahibi gelerek o meyveyi ondan satın alır. Çalınan haram, satılan ise helaldir.

d. Bu ayet-i kerime "*Aranızdaki bekârları, kölelerinizden ve cariyelerinizden elverişli olanları evlendirin*"¹¹⁴ ayetiyle neshedilmiştir. Ayette kullanılan "eyama" lafzı, zina eden kimseleri de kapsar.¹¹⁵

Rivayete göre bir şahıs Hz.Peygambere (s.a.v) gelerek hanımının zinadan uzak kalmadığını kasederek:

- Benim hanımım kendisine dokunmak isteyen hiç kimsenin elini geri itmez, deyince Hz.Peygamber (s.a.v):

- Onu boşa, diye emretmişse de adam:

- Ben onu seviyorum, deyince, Allah'ın elçisi:

- Öyleyse onu yanında tut, demiştir.¹¹⁶

Zina engelinin sırrı şöylece açıklanabilir: Zinayı adet haline getirmiş bir kadını kişinin nikahı altında buldurması durumunda kadının o halini sürdürmesi insanlıktan uzaklaşmaktır. Hem böyle bir kadının başka bir erkekten olan çocuğu kocasının nesebine katması mümkündür.¹¹⁷

2. Lian

Lian, sözlükte "kovmak, Allah'ın rahmetinden uzaklaştırmak" manalarına¹¹⁸ gelen *el-lean* kökünden gelmektedir. Terim anlamı ise; "lian kadın hakkında zina haddi erkek hakkında kazif haddi mukabilinde kabul edilmek üzere kadının gazap sözcüğü

¹¹⁴ Nur, 24/32.

¹¹⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Razi, XII, 152 vd.

¹¹⁶ Nesai, Nikah, 12, Talak, 34.

¹¹⁷ Dehlevi, a.g.e., II, 415.

¹¹⁸ Cürcani, Ali b. Muhammed, Kitabu't-Tarifât, Beyrut, 1988, s.192.

erkeğin lanet sözcüğü ile birlikte söyledikleri yeminle kuvvetlendirilmiş olan şahitliklerdir.” Lianın iki nedeni vardır. Birincisi, kocanın yabancı bir kadına söylediği takdirde zina haddini gerektirecek bir şeyi hanımına söylemesidir. İkincisi ise, şüphe ile temastan veya fasit nikahtan kaynaklansa bile kadınının hamileliğini veya çocuğunu kabul etmemektir. Karı ile koca arasında yapılan lian uygulamasını muteber kılan dayanak olarak şu ayet-i kerimeleri görmekteyiz: “*Karılarına zina isnat edip de kendilerinden başka şahitleri olmayanların şahitliği, kendisinin doğru sözlülerden olduğuna Allah’ı dört defa şahit tutmasıyla olur. Beşincisinde, eğer yalancılardan ise Allah’ın lanetinin kendisine olmasını diler. Kocasının yalancılardan olduğuna Allah’ı dört defa şahit tutulması, cezayı kadından savar. Beşincisinde, kocası doğrulardan ise kendisinin Allah’ın gazabına uğramasını diler.*”¹¹⁹

Rivayete göre Hilal b. Ümeyye Hz.Peygamber (s.a.v)’in yanında hanımının Şerik b. Sahma ile ilişki içinde olduğunu söyledi. Hz.Peygamber (s.a.v) ona ya delil getirirsin veya sırtına had vurulur, dedi. Bunu üzerine o da: “Ya Resulallah! Bizden birisi hanımının üzerinde bir adam görecektir, onu bu halde bırakıp delil arayacak öyle mi?” dedi. Resulullah bu sözü tekrar edince Hilal: Seni peygamber olarak gönderene yemin olsun ki ben doğru söylüyorum. Allah muhakkak benim sırtımı haddenden kurtaracak bir şey indirecektir, dedi. Bundan sonra bu ayet-i kerimeler indi.¹²⁰

Başka bir rivayette Ensar’dan Uveymir isimli sahabe hanımının üzerinde Şüreyk adında bir kişiyi gördü. şahit olmadığından amcasının oğlu Asım’a durumu anlatarak Resulullah’tan fetva istemesini rica etti. Asım üstü kapalı olarak durumu izah edince Peygamberimiz bunu hoş karşılamadı. Asım ısrar edince, Hz.Peygamber (s.a.v) ses çıkarmadı. Asım giderek durumu Uveymir’e anlattı. Uveymir Peygamberin huzuruna gelerek durumu kendisi anlatınca, Resulullah ya dört şahit getireceksin veya kazf haddi sana uygulanacak, buyurunca Uveymir ayağa kalkarak “Ey, Allah’ın elçisi şahidim yok, fakat sözümde doğrudum, iftira etmiyorum. Allahu Teala beni haddin icrasından kurtarsın”, deyince bu ayet nazil olmuştur.¹²¹

Diğer bir rivayette İbn Ömer: Ey Allah’ın elçisi birimiz hanımını fuhuş üzerinde yakalasa ne yapsın? Konuşsa büyük bir şey konuşmuş olur, ses çıkarmazsa durum yine

¹¹⁹ Nur, 24/6-9.

¹²⁰ Hicazi, Muhammed Mahmud, *et-Tefsiru’l-Vadih*, 1993, II, 658.

¹²¹ Suyuti, *Eshabü’n-Nüzul*, 151.

aynı. Peygamberimiz ses çıkarmadı. İbn Ömer bir müddet sonra tekrar Peygamberimize gelerek: Size söylediğim şey başıma geldi, dedi. Bundan sonra bu ayetler indi.¹²²

Lian ayetlerinin nüzul sebebi olarak gelen rivayetler şu hususlarda ittifak etmişlerdir:

Bu ayetler, iffetli kadınlara zina iftirasında bulunmanın hükmünü açıklayan ayetlerden sonra inmiştir ve onlardan ayrıdır. Müslümanlar lian ayeti indirilmeden önce kazif ayetine dayanarak yabancı bir kadına zina isnat etmeyle kişinin hanımına zina isnat etmesinin hükmünün bir olduğunu söylüyorlardı. Lian ayetleri kocanın işini hafifletirerek istemeyerek içine düştüğü durumdan nasıl kurtulması gerektiğini açıklamaktadır.¹²³

Lian, şu şekilde yapılır: Erkek hanımına zina isnadında bulunduğu veya kendinden olma çocuğunun nesebini inkar ettiği zaman şahitleri yoksa hanımı da onun söylediğini kabul etmeyerek kazif haddi için istekte bulunmuşsa hakim kocaya lian yapmasını emreder. Liana önce koca başlayarak hakiminin huzurunda dört defa: “Allah şahidim olsun ki ben ona isnat ettiğim zina konusunda veya çocuğun reddi meselesinde doğru söylüyorum” der. Eğer kadın orada bulunuyorsa ona işaret ederek, eğer kadın bulunmuyorsa ismini zikrederek “hanımım filana attığım zina konusunda ...” diyerek muhatab belirler. Beşinci kere yine hanımına işaret ederek “eğer ona isnat ettiğim zina veya çocuğun reddi meselesinde yalancı isem Allah’ın laneti üzerime olsun” der. Sonra aynı şekilde kadın dört defa “Allah şahidimdir ki onun bana attığı zina veya çocuğun reddi meselesinde o yalancıdır” diyerek beşinci defa da “onun bana attığı zina veya çocuğun reddi meselesinde eğer o doğru ise, Allah’ın gazabı üzerime olsun”, der.¹²⁴ Hakimin lian esnasında şunları yapması sünnettir:

1. Liandan önce erkek ve hanımına nasihat ederek onları ahirette gelecek Allah’ın azabından korkutur.

2. Eşlerin nikahlı oldukları kesin olarak belli olmadıkça hakim lina yapmalarına karar veremez.

3. İnsanların görmesi ve bilmesi için eşler lianı ayakta yaparlar. Lian yaparken erkek ayağa kalkar, kadın oturur, sonra da kadın ayağa kalkar erkek oturur.

¹²² Suyuti, *Esbabü'n-Nüzul*, 151-152..

¹²³ Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslami*, VII, 577.

¹²⁴ el-İlümam, Mevlana Şeyh Nizam, *el-Fetava'l-Hindiyye*, Beyrut, 1980, I, 516.

4.Dört adil kişiden az olmamak üzere lian sırasında müslümanlardan bir grup hazır olarak bulunur.

Lianın şu sonuçları doğurduğunu görüyoruz:

1.Kocadan kazif haddini veya tazir cezasını düşüren liandan koca geri durursa Hanefiler haricindeki fıkıhçılara göre lian yapan kadın iffetli ise koca üzerine kazif haddi, iffetli değilse tazir cezası uygulanır. Şafii ve Malikilere göre kadın lian yapmaktan çekinirse bakire ise, zina haddi, dul ise, recim gerekir.

2.Liandan gerçekleşmeden hakim iki eşin arasını ayırmadan önce olsa bile liandan sonra hem kadına hem erkeğe temas ve istimta haramdır. Zira hadis-i şerifte “lian yapanlar ebediyyen birleşemezler”¹²⁵ denilmiştir.

3.Hanefilere göre hakim onları ayırmadan ayrılık olmaz. Buna delil Hilal İbn Ümeyye hadisinde İbn Abbas’ın “Peygamber aralarını ayırdı” sözüdür. Şafiilere göre kadın lian yapmazsa bile yalnız kocanın lianıyla ayrılık vaki olur. Çünkü bu sözle meydana gelen bir ayrılımdır. Talak gibi sadece kocanın sözüyle gerçekleşir.

4. Bu ayrılık Ebu Hanife ve Muhammed’e göre bain talaktır. Burada kadın ancak şu durumlarda kocasına dönebilir:

a. Açıkça olmasa bile kocanın kendini yalanlaması halinde. Bu durumda kocaya kazif haddi uygulanır. Aynı şekilde kadın kocasını tasdik ederse evlilik hayatına dönebilir.

b. Erkek ve kadından birisinin şahitlik ehliyetinden çıkması halinde. Zira böylelikle ayrılma nedeni ortadan kalkmış olur. Mesela kadın zina etse veya başka birine zina isnadında bulunsa ve kazif haddi vurulsa kadının lian yapma ehliyeti ortadan kalktığı için kocanın onunla evlenmesi caizdir.

Cumhura göre lian sonradan ortaya çıkan süt akrabalığından kaynaklanan ayrılık gibi bir fesihdir. Ebediyyen birbirlerine haram olmayı gerektirir. Çünkü hadiste “onlar ebediyyen birleşemezler,” denilmiştir.

5.Nesebin reddiyle yapılan lianda çocuk, kocadan alınıp annesine dayandırılır. Nesebin reddedilmesi, nafakanın vacip olmaması sonucunu doğurur.¹²⁶

¹²⁵ Darekutni, Ali b. Ömer, *Sünenü'd-Darekutni*, Tah: Ebu't-Tayyip Muhammed Şemsulhak, Beyrut, 1996., Ebu'ş-Şeybe, a.g.e., IV, 351.

¹²⁶ Zuhayli, el-F Vehbe, el-Fıkhu'l-İslami ve Edilletuhu, Dimesk, 1989, VII, 580.

III- Vefat İddeti Bekleyen Kadını Nikahlama İsteği

Vefat iddeti bekleyen kadına açıkça evlenme teklif etmek haramdır. Ancak tariz yoluyla iddet bittikten sonra onu nikahlamayı istediğini belirtmekte herhangi bir sakınca yoktur. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmuştur: *“Böyle kadınlara kapalı bir şekilde evlenme teklif etmenizde veya içinizden onlarla evlenmeyi geçirmenizde size sorumluluk yoktur. Allah onları alacağını bilir. Sakın meşru sözler dışında onlarla gizlice sözleşmeyin, müddet sona erece kadar nikah akdine kalkışmayın. İçinizde olanı Allah'ın bildiğini de bilin ve O'ndan çekinin. Allah'ın bağışlayan ve Halim olduğunu bilin”*¹²⁷

Ayet-i kerimede geçen ta'riz sözü örtülü söylemek, işitenlerin ancak bir süre düşünceleri sonucunda anlayacakları söz anlamlarına gelmektedir.¹²⁸ Mesela; “Ben evlenmek istiyorum”, “Allah bana salih bir kadın verse”, “Sen salih bir kadınsın”, “Sen güzel bir kadınsın, hasebin nesebinden iyidir” demek gibi sözlerdir.¹²⁹

Nitekim Ebu Cafer b. Muhammed b. Ali aynen bu tutumu sergilemiştir. Sükeyne binti Hanzala şöyle anlatıyor: Ali b. Muhammed ölen kocamdan iddetim bitmeden benden izin isteyerek “Hz.Peygamber (s.a.v)'e olan yakınlığımı ve Araplar içindeki konumumu biliyorsun”, dedi. Ben de: “Allah seni affetsin, ey Ebu Cafer! Sen kendinden ilim öğrenilen bir adamsın. İddet beklerken mi bana talip oluyorsun?,” dedim. Ali b. Muhammed şöyle dedi: “Ben sana Hz.Peygamber (s.a.v)'e ve Ali'ye olan yakınlığımı haber verdim. Resulullah kocası ölüp dul kalan Ebu Seleme'nin yanına gelerek, benim Allah'ın elçisi ve hayırlı kulu olduğumu, kavmim arasındaki yerimi biliyorsun,” demiştir. İşte bu söz, istemek anlamını taşır.¹³⁰

IV- Talaktan Sonra Nikah

Rici talak ile hanımını boşayan kimse kadını daha iddet süresinde iken ondan izin almaksızın tekrar nikahı altına döndürebilir.¹³¹ Ancak bu boşamanın gerdeğe girdikten sonra gerçekleşmesi gerekir.¹³² Nitekim Kur'an'da şöyle buyrulmuştur: *“Boşanan kadınlar kendi kendilerine üç aybaşı hali beklerler. Eğer Allah'a ve ahiret*

¹²⁷ Bakara, 2/235.

¹²⁸ Bilmen, Nasuhi, Kur'an'ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri, trs, I, 244.

¹²⁹ Suyuti, ed-Durrü'l-Mensur fi Tefsiri'l-Me'sur, Beyrut, 2000, I, 519.

¹³⁰ Darekutni, III, 224; Taberi, a.g.e., II, 704-705; Zemahşeri, Carullah Muhammed b. Ömer, el-Keşaf an Hakaiki't-Tenzil ve Uyuni'l-Akavil fi Vucuhi't-Te'vil, trs., yy., I, 270, 271.

¹³¹ Taberi, II, 263; Merğınani, a.g.e., I, 354.

¹³² Merğınani, a.g.e., I, 258.

gününe inanmışlarsa, rahimlerinde Allah'ın yarattığını gizlemeleri kendilerine helal değildir. Kocaları bu arada barışmak isterlerse, karılarını geri almakta daha çok hak sahibidirler."¹³³ Bir veya iki bاین talakla hanımını boşayan kimse eğer hanımı razı olursa tekrar onunla evlenebilir. Kur'an-ı Kerim'de bu hususla ilgili olarak şöyle denilmiştir: *"Kadınları boşadığınızda, müddetleri sona ermişse, kocaları ile - birbirleriyle güzellikle anlaşmışlarsa- evlenmelerine engel olmayın. İçinizden Allah'a ve ahiret gününe inanan kimse bundan ibret alır. Bu sizin için daha nezih ve daha paktır. Allah bilir siz bilmezsiniz."*¹³⁴ Bu ayetteki hitap, Ey veliler¹³⁵ veya ey müminler kadınları boşadığınızda onlar da ecellerine erdiğinde yani iddetlerini bitirdikleri zaman karşılıklı rıza bulunduğu meşru bir şekilde eski kocalarıyla evlenmelerine engel olmayın. Yani iddet bittikten sonra ilk kocanın kendiliğinden dönüş hakkı kalmaz. Ancak kadının rızasıyla nikahı yenilenebilir. Buna da dinin uygun gördüğü bir şekilde olmak koşuluyla veliler olsa bile hiç kimsenin engel olmaya hakkı yoktur. Örneğin şahitsiz mehri misilden aşağı bir mehre razı olmak gibi dinin emrine aykırı bir durum söz konusu olursa o zaman velisi engel olabilir. Dolayısıyla iki boşamada karşılıklı rızayla nikah yenilenebilir. Rivayete göre Ma'kil İbn Yaser kız kardeşi Cümlü, Ebu'l-Velid Asım İbn Adiyy'le evlendirmişti. O da sonra boşamış ancak iddeti bittikten sonra pişman olup yeniden istemeye gelmiş kadın da buna rıza göstermişti. Bunun üzerine Makil da kız kardeşine "O seni boşadığı halde sen yine ona varmak istiyorsun. Eğer tekrar varırsan yüzüm yüzüne haram olsun" demişti. Cabir b. Abdullah da amcasının kızını engellemişti. Bu olaylardan biri veya her ikisi için bu ayet inmişti. Hz. Peygamber (s.a.v) Makil'i çağırıp bu ayeti okumuş, Makil de "Rabbimin emriyle burnum yere sürtüldü. Allahım razı oldum ve emrine boyun eğdim." Diyerek kız kardeşini kocasına nikahlamıştı. Hz. Cabir de "bu ayet benim hakkımda nazil oldu"¹³⁶

İbn Abbas ve Zühri'nin şöyle dedikleri rivayet olunmuştur: Bu ayet karılarını boşadıktan sonra başka bir kocaya varmalarına engel olan erkekler hakkında inmiştir. Çünkü cahillikten kaynaklanan bir onurla bazıları boşadıkları kadınlara baskı yaparak zulüm ederler ve evlenmelerine imkan bırakmazlardı.¹³⁷

¹³³ Bakara, 2/228.

¹³⁴ Bakara, 2/232.

¹³⁵ İmam Kuşeyri, *Letaifu'l-İşarat Tefsiru Sufiyyin Kamilin li'l-Kur'an'il-Kerim*, Tah: Dr. İbrahim Besyuni, yy., 1981, I, 183.

¹³⁶ Taberi, *Camiu'l-Beyan*, II, 657 vd.

¹³⁷ Taberi, *Camiu'l-Beyan*, II, 659.

V- Üçüncü Talaktan Sonra Nikah

Kadın kocasından üç talakla boşandıktan sonra ikinci bir kocaya varıp onunla sahih evlilik yaşayıp cima gerçekleşmedikçe ilk kocayla evlenmesi helal olmaz. Bu hususta Kur'an'da şöyle denilmiştir: *“Bundan sonra kadını boşarsa, kadın başka birisiyle evlenmedikçe bir daha kendisine helal olmaz. Eğer ikinci koca da onu boşarsa, Allah'ın yasalarını koruyacaklarını sanırlarsa eski karı kocanın birbirlerine dönmelerine bir engel yoktur. Bunlar, bilen kimseler için Allah'ın açıkladığı yasalardır.”*¹³⁸ Cumhur ayette geçen nikahın cima olduğunu¹³⁹ söyleyerek şu hadis-i şerifi delil olarak ileri sürmüştür:

Hz.Aişe'den şöyle rivayet edilmiştir: “Rifa el-Kurazi'nin hanımı gelerek Hz. Peygamber (s.a.v)'e şöyle dedi:

-Ben Rifa'nın hanımıydım. O kesin olarak ben boşadıktan sonra Abdurrahman b. Zubeyr'le evlendim. Ancak ondakini elbisenin saçağı gibi buldum. Hz.Peygamber (s.a.v):

-Tekrar Rifa'ya mı dönmek istiyorsun? hayır, Abdurrahman senin balcağızından, sen de onun balcağızından tatmadıkça bu mümkün olmaz.”¹⁴⁰ dedi.

Bu ayetin sebep olduğu tartışmalardan biri de tahlildir. Eski kocasıyla yeniden evlenmesini helal kılmak için kadını nikahlamaya tahlil denir. Eski kocasına helal kılmak için kadını nikahlayan kocaya “muhalil”, ilk kocaya da “muhalilun leh” denir.

Cumhur, muhalillin yaptığı nikahın batıl olduğunu ve bu nikahın kadını ilk kocasına helal kılmadığını söyleyerek delil olarak şunları ileri sürmüştür:

a. Hz.Peygamber (s.a.v) bu işi yapana da yaptırana da lanet etmiştir.¹⁴¹

b. Hz.Peygamber (s.a.v) size “iğreti tekedden” haber vereyim mi?, diye sorunca “evet” denildi. Bunun üzerine “Hulle yapandır” diye cevap verdi.¹⁴²

İmam Şafii ve Ebu Hanife'ye göre, böyle bir nikah mekruhtur ancak batıl değildir. Çünkü bu nikahı yapan, kadını ilk kocasına helal kıldığı için muhalil olarak

¹³⁸ Bakara, 2/235.

¹³⁹ Savi, Ahmed, *Haşiyetu's-Savi ala Tefsiri Celaleyn*, İst., trs, I,107; el-Hafeci, Şihabuddin Ahmed b. Muhammed b. Ömer, *İnayetü'l-Kadi ve Kifayetu'r-Radi ala Tefsiri Beydavi*, Beyrut, 1997, II,538-539; Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, İst., trs I,146.

¹⁴⁰ Buhari, *Libas*, 23, *Talak*, 7,37; Nesai, *Talak*,9; Ebu Davud, *Talak*,49; İbn Mace, *Nikah*, 32; Darimi, *Talak*, 7; Malik, *Nikah*, 17,18.

¹⁴¹ Tirmizi, *Nikah*, 28; Nesai, *Talak*, 13; Ebu Davud, *Nikah*, 15; İbn Mace, *Nikah*, 33.

¹⁴² İbn Mace, *Nikah*,33; Beyhaki. Ebu Bekr Ahmed b. Huseyn b. Ali, *Marifetu's-Sünen ve'l-Asar*, Beyrut, 1991, V, 346.

isimlendirilmiştir. İmam-ı Evzai, yapılan işin çok kötü olmakla birlikte caiz olduğunu söylemiştir. Said El-Müseyyib, şazz bir görüş ileri sürerek, “kadın sadece evlenme akdiyle de ilk kocasına helal olur. Zira söz konusu ayetin ifadesi genel olup cima şartı yoktur,” demiştir.¹⁴³

Müslüman bir erkeğin üç talakla boşadığı Hıristiyan bir kadın, hür veya köle bir Hıristiyan erkekle evlenip boşanırsa, bu kadını Müslüman olan ilk zevcesi tekrar nikahlayabilir. Çünkü ayette mutlak olarak müslüman ve müslüman olmayan ayrımı yapılmaksızın zevc kavramı kullanılmıştır.¹⁴⁴

Hulle yapan kişinin işi, münafığın yaptığı eyleme benzemektedir. Çünkü münafık nasıl ki içinde bulunan küfrün aksine olarak imanlı olduğunu söylüyorsa, muhallil de niyetinde evlenme olmadığı halde zahiren evlenme isteğini ortaya koyuyor.¹⁴⁵

VI- Nikahta Veli Şartı

Veli, erkek veya kadının babası, dedesi amcası kardeşi ve oğlu gibi kendisine bakacak durumda olan yakın akrabası daha sonra hakim ve valilerdir.¹⁴⁶ Birincisine velayeti hasse ikincisine ise velayeti amme denir. Veli olmak için hür baliğ ve akıllı olmak gerekir. Ayrıca veli olunan kişi müslümansa velinin de müslüman olması gerekir.¹⁴⁷ Kafir bir kişi, müslüman bir kıza veli olamaz.¹⁴⁸ Velide adalet şartı aranmaz. Zira günahkarlığı rezillik derecesine varmadıkça fasıklık, kişiyi evlendirmeye ehil olmaktan çıkarırmaz.

Küçüklerin velisiz evlenemeyecekleri hususunda ve bülüğ çağındaki kendisinde herhangi bir mani bulunmayan erkeğin velisiz evlenebileceklerinde ittifak vardır. Fakat bülüğ çağındaki kızın velisiz evlenip evlenemeyeceği konusunda değişik fikirler ortaya konmuştur:

¹⁴³ Şevkani, *Fethu'l-Kadir el-Cami Beyne Fenneyi'r-Rivayeti Ve'd-Dirayeti min İlmi't-Tefsir*, Beyrut, 1997, I,310.

¹⁴⁴ Eş-Şafii, Muhammed b. İdris, *Kitabu'l-Umm*, Tah: Ahmed Abidinayc, Beyrut, V, 473.

¹⁴⁵ İbn Kayyim, *İğasetü'l-Lühfan min Mesayidi's-Şeytan*, Mısır, trs. I,296-297.

¹⁴⁶ Soysaldı, *Evlenme ve Boşanma*, s.23.

¹⁴⁷ Nisa, 4/141.

¹⁴⁸ İbn Münzir, Ebu Bekr Muhammed b. İbrahim, *Kitabu'l-İcma*, Tah: Abdulkadir Şener, Ank., 1983, s.76.

a.Hanefiler böyle bir evliliğin sahih olduğunu¹⁴⁹ söyleyerek kanıt olarak şunları ileri sürmüşlerdir:

1) “Bundan sonra kadını boşarsa, kadın başka birisiyle evlenmedikçe bir daha kendisine helal olmaz”¹⁵⁰ “Kadınları boşadığımızda, müddetleri sona ermişse, kocaları ile - birbirleriyle güzellikle anlaşmışlarsa- evlenmelerine engel olmayın.”¹⁵¹ “Müddetleri sona erdiğinde, onların kendi haklarında uygun şekilde yaptıklarından dolayı size sorumluluk yoktur.”¹⁵² Bu ayetlerde evlilik kadına isnad edilmiştir. Isnatta asıl olan gerçek işi yapana dayandırılmasıdır.

2) Kadın, alışveriş ve diğer akitlerde tek başına akit yapabildiği gibi evlenme akdini de tek başına yapabilmesi gerekir. Zira akitler arasında herhangi bir fark yoktur. Evlilikte velayeti şart koşan hadisler küçük ve deli olma gibi ehliyetin noksan olduğu durumlar olarak tevil edilir.

3) Hz.Peygamber (s.a.v)’in şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Dul kadın kendi nefsi hakkında tasarrufa velisinden daha fazla hakka sahiptir. Bakireden ise izin istenir. Onun izni ise susmasıdır.”¹⁵³ Bu hadiste geçen “*eyyim*” kavramı, bakire veya evlenip boşanmış kocası olmayan kadın anlamındadır.¹⁵⁴ Buna göre kadın kendi nikah akdinde tasarruf hakkına sahiptir.

4) Bu nikahın geçerli olmadığına dair Kur’an’da bir ifade yoktur.

Malik ve Şafii velisiz nikahın caiz olmadığını iddia ederek¹⁵⁵ delil olarak şunları ortaya koymuşlardır:

1.Allah Teala şöyle buyurmuştur: “İçinizdeki bekarları, kölelerinizden ve cariyelerinizden iyi olanları evlendirin.”¹⁵⁶ “İnanmalarına kadar; puta tapan erkeklerle mü’min kadınları evlendirmeyin.”¹⁵⁷ Burada hitap kadınlara değil erkekleredir. Sanki ey veliler, velisi bulunduğunuz kadınları müşriklerle evlendirmeyiniz denilmiştir.

¹⁴⁹ İbn Hümmam, Kemaleddin Muhammed, *Fethu’l-Kadir*, Bulak, 1356, II, 392; El-Berni, Muhammed *Aşkı İlahi, et-Teshilu’d-Daruri li Mesaili Kuduri*, Beyrut, 1998, II, 292.

¹⁵⁰ Bakara, 2/230.

¹⁵¹ Bakara, 2/232.

¹⁵² Bakara, 2/234.

¹⁵³ Müslim, Nikah, 66-68; Ebu Davud, Nikah, 25; Tirmizi, Nikah, 17; Malik, Nikah, 4.

¹⁵⁴ El-Boşayhi, Ahmed, *Hel Tecuzu li’l-Mer’eti en Tubaşire Akda’n-Nikahi Em La?*, Mccelletu’l-Kulliyati’l-Adab ve’l-Ulumu’l-İnsaniyye, Fas, 1991.

¹⁵⁵ İbn Rüşd, a.g.e., II, 16.

¹⁵⁶ Nur, 24/32.

¹⁵⁷ Bakara, 2/221.

2. Ebu Musa, Hz.Peygamber (s.a.v)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Nikah ancak veli ile olur”¹⁵⁸ Aişe de şöyle Hz.Peygamber (s.a.v)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: “Velisinin izni olmadan nikahlananın nikahı batıldır. Nikahı batıldır. Nikahı batıldır. Eğer zıfâf gerçekleşmişse zıfâftan dolayı mehir gerekir. Eğer bunları evlendirmezlerse velisi olmayanın nikahı kadıdır.”¹⁵⁹

3. Evlenmekte bir çok gayeler vardır. Kadın çoğunlukla şefkatinin tesirinde kalarak iyi bir seçim yapamaz. Bundan dolayı evlenmekteki gayenin gerçekleşmesi ve evlenmenin en güzel bir şekilde olabilmesi için nikah akdinde velayet, kendisine değil velisine bırakılmıştır.

Ayrıca hiçbir anne baba herhangi bir kimseyle evlenme konusunda çocuğunu zorlayamaz. Çocuk bu konuda anne babasının dediklerini yapmadığı zaman onlara isyan etmiş sayılmaz.¹⁶⁰

VII- Nikah Öncesi Hazırlıklar

Kur'an-ı Kerim'in ağır ve mesuliyetli bir sözleşme dediği nikah akdinin aceleyle getirilmeyip taraflara düşünme fırsatı verilmesi gerekir. Bundan dolayı İslâmiyet'te iki tedbir örf ve adet haline getirilmiştir:¹⁶¹

A. Görüşme:

İslâm'ın evleneceklerin önceden birbirlerini görme hususundaki tavrı hem aşırılıktan uzak hem de maksada ulaştırma açısından tatmin edicidir. Buna göre taraflar yanlarında veya yakınlarında bir üçüncü mahrem şahıs bulunmak şartıyla bir araya gelir¹⁶², birbirini görerek¹⁶³ konuşurlar. Ancak alimlerin çoğuna göre kadının sadece el ve yüzüne bakılabilir. Bundan fazlasına bakmak caiz değildir.¹⁶⁴ Evleneceklerin birbirlerini görmeden evlenmeleri, ömür boyu devam edecek bir beraberlik için hoş olmayan sonuçlar doğurabilir. Bunun için Hz. Peygamber (s.a.v), evlenmek isteyen erkeklerden evlenmek istedikleri gelin adayını önceden görmelerini istemiş, bunun ileride anlaşmaları için gerekli olduğunu belirtmiştir. Muğire b. Şube evleneceğini

¹⁵⁸ Buhari, *Nikah*, 36; Ebu Davud, *Nikah*, 19; Tirmizi, *Nikah*, 14; İbn Mace., *Nikah*, 15.

¹⁵⁹ Tirmizi, *Nikah*, 15; Ebu Davud, *Nikah*, 16; İbn Mace, *Nikah*, 15.

¹⁶⁰ Muflilihi'l-Mukaddes, Şemseddin Ebu Abdillah, *El-Adabu'l-Şeriyeye ve'l-Minhu'l-Meriyye*, Kahire, trs., I, 446 vd.

¹⁶¹ Karaman, *İslam'da Kadın ve Aile*, s.207, İst., 1994.

¹⁶² Buhari, *Nikah*, 3; *Cihad*, 140; Ahmed b. Hanbel., II, 239, 447.

¹⁶³ Ukle, Muhammed, *Nizamu'l-Usreti fi'l-İslam*, 1983, Amman, I, 152; Askalani, İbn Hacer, *Büluğu'l-Meram min Edilleti'l-Ahkam*, Beyrut, 1997, s.403

¹⁶⁴ Karaman, *İslam'da Kadın ve Aile*, s.207; Soysaldı, *Evlenme ve Boşanma*, s.20.

söyleyince Hz. Hz.Peygamber (s.a.v) alacağı kızı görüp görmediğini sormuştu. “Görmedim” cevabını alınca: “Git onu gör, çünkü bu ileride mutlu olmanız için en iyisidir,” demiştir. Muğire diyor ki: Gittim ensardan bir kadını annesi ve babasından isteyerek Hz.Peygamber (s.a.v)’in bu sözünden onlara haber verdim. Bu durum onların hoşlarına gitmemiş gibiydi. Fakat evlenmek istediğim kız, perdenin arkasından dediklerimi duymuştu. Bana seslenip: Eğer gerçekten sana bunu Hz.Peygamber (s.a.v) emretmişse gel gör. Aksi halde Allah bunun hesabını senden soracaktır. Muğire onu görüp evlendiğini söylemiştir.¹⁶⁵ Ebu Hureyre’den nakledildiğine göre bir şahıs Ensar’dan bir kadına talip oldu. Hz.Peygamber (s.a.v):

- Sen ona baktın mı?, dedi.

- Hayır, deyince,

- O zaman git, bak! Çünkü Ensar’ın gözlerinde bir şey olur, buyurdu.¹⁶⁶

Sehl b. Hasme’den rivayet edilmiştir: Muhammed b. Seleme’nin onu görmek amacıyla Dahhak kızı Büseyne’yi gözleriyle takip ettiğini gördüm. Sen Muhammed ashabından olduğun halde ona bakıyorsun, öyle mi, deyince şöyle cevap verdi: Hz.Peygamber (s.a.v)’in şöyle dediğini duydum: “Allah bir erkeğin kalbine bir kadınla evlenme isteği koyarsa o kimsenin o kadına bakmasında herhangi bir sakınca yoktur.”¹⁶⁷

Cabir b. Abdillan’tan Hz.Peygamber (s.a.v)’in şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Sizden biriniz bir kadının nikahına talip olduğunda onunla evlenmeye karar verebilecek kadar ona bakma imkanı varsa bunu yapsın.” Cabir diyor ki: Seleme oğullarından bir kızın nikahına talip oldum. Onu görmek maksadıyla sazlıkta saklanıyordum. Sonunda onunla evlenmeye karar verecek kadar onu görerek onunla evlendim.¹⁶⁸

Bundan ileri bir görüşme ve beraber yaşama, kız aleyhine bazı neticeler doğuracağı ve buna herhangi bir zaruret olmadığı için nikahsız olanların yalnız kalıp görüşmelerine veya bir müddet beraber yaşayıp gezip tozmalarına izin verilmemiştir.¹⁶⁹ Hz.Peygamber (s.a.v) de bu meseleyle alakalı olarak şöyle buyurmuştur: “Bir erkek

¹⁶⁵ İbn Mace, Nikah, 19.

¹⁶⁶ Müslim, Nikah, 74.

¹⁶⁷ İbn Mace, Nikah, 9.

¹⁶⁸ Ebu Davud, Nikah, 17-18.

¹⁶⁹ Karaman, Mukayeseli İslam Hukuku, İst., 1996, I, 295.

yabancı bir kadınla ancak kadının bir mahremi olmak koşuluyla beraber bulunabilirler.”¹⁷⁰ “Bir erkek yabancı bir kadınla kapalı bir yerde yalnız kaldıklarında üçüncü kişi şeytan olur. Bundan kendisinin mahremi olan kadınlar istisna edilmiştir.”¹⁷¹

B. Nişanlanmak:

Örf ve adetlerimizde evlenmedeki kız istemek, söz vermek ve nişanlanmak safhalarını kapsayan bir terim olarak “hıtbe” tabiri kullanılmaktadır.

Hıtbe, erkeğin kadına evlilik teklif ederek onu arzulaması, belirli bir mehir üzerine anlaşmaları ve karşılıklı razı olmaları sırf akdın bulunmamasıdır.¹⁷² Kız isteme de belirli kurallara göre¹⁷³ yapılır:

a.Kız isteme, ya açık bir ifade ile olur ya da kinayeli yolla olur. Kesinleşen kız isteme işinin gizli olmaması gerekir.¹⁷⁴

b.Kişi, kendisine ebediyen veya muvakkat olarak haram olan birine evlilik teklifi yapamaz.

c.Başkasının dünür götürdüğü kimseye evlilik teklifi yapmak yasaklanmıştır. Ebu Hureyre Hz.Peygamber (s.a.v)’in bir kimsenin mümin kardeşinin dünürü üzerine dünür götürmesini yasakladığını rivayet etmiştir.”¹⁷⁵ Böyle bir kıza ancak isteyenin vazgeçmesi yahut izin vermesi halinde istenileceğini Hz.Peygamber (s.a.v) yine bildirmektedir.¹⁷⁶

İslâm’da nişanlanma bir çeşit evlenme vaadi olarak kabul edilmekle birlikte nikahın bir bölümü değildir. Nişanlanma ve nişan yüzüğü takmanın Kur’an ve hadislerde herhangi bir dayanağı olmamakla birlikte yasak olduğuna dair bir işaret de yoktur. Gerek nişan, gerekse ondan önce yapılan tüm uygulamalar bölgelerin örf ve adetlerine göre farklılık arz etmektedir.¹⁷⁷

¹⁷⁰ Buhari, *Nikah*, 111, *Cihad*, 140; Müslim, *Hacc*, 434; Tirmizi, *Rada*, 16; Ahmed b. Hanbel., II, 239, 447.

¹⁷¹ Tirmizi, *Rada*, 16, *Fiten*, 7.

¹⁷² İbn Esir, *Mecduddin Ebu’s-Saadet b. Muhammed, el-Cezeri, en-Nihaye fi Garibi’l-Hadis ve’l-Eser Tah: Muhammed Mahmud Tanahi, Tahir Ahmed ez-Zavi, Kum. h.1327, II. 45.*

¹⁷³ Yılmaz, a.g.e., s.82-83.

¹⁷⁴ Bakara, 2/31.

¹⁷⁵ Buhari, *Buyu*, 1, *Menakibu’l-Ensar*, 3, *Nikah*, 7, 54, 56, *Edeb*, 67; Müslim, *Nikah*, 78, 80, 81, Ebu Davud, *Nikah*, 29; Tirmizi, *Nikah*, 10, *Birr*, 22; İbn Macc, *Nikah*, 24, Darimi, *Etime*, 28, *Nikah*, 22; Malik, *Nikah*, 47; Ahmed b. Hanbel., III, 165, 190, 205, 271.

¹⁷⁶ Buhari, *Nikah*, 45; Müslim, *Nikah*, 6; Ebu Davud, *Nikah*, 16; Nesai, *Nikah*, 21; Malik, *Nikah*, 1.

¹⁷⁷ Ünal, *Asife, Yahudilik’te, Hıristiyanlık’ta ve İslam’da Evlilik*, Ank., 1998, s.163,164.

VIII- Düğün Yemeği

İslâmi gelenekte düğün yemeğine has bir isim olarak velime kavramı kullanılır. Bazı fıkıhçılara göre her sevinçli olaydan dolayı verilen yemeğe de velime denir.¹⁷⁸ Hz.Peygamber (s.a.v) düğün yemeğini verilmesini emretmekle birlikte Kur'an'da bununla ilgili herhangi bir kayda rastlamıyoruz. Enes b. Malik'ten naklediliyor: Abdurrahman b. Avf Resulullah'ı ziyarete geldi. Kendisinde evlenenlere mahsus olan sarı boya izi vardı. Resulullah ona sorunca o da kendisinin Ensar'dan bir kadınla evlenmiş olduğunu haber verdi. Hz.Peygamber (s.a.v):

- O kadına ne kadar mehir verdin?, diye sordu.

Abdurrahman:

- Altından bir çekirdek ağırlığı verdim, dedi. Resulullah ona:

- Bir koyunla da olsa düğün aş yap, buyurdu.¹⁷⁹

Hz.Peygamber (s.a.v) de kendisi evlendiği zaman velime denilen düğün yemeği vermiştir. Enes'den rivayet edildiğine göre: Allah resulü Zeynep'le evlendiğinde verdiği ziyafeti kadınların hiçbirinde vermemiştir. O zaman bir koyun keserek ziyafet verdi. Diğer bir rivayette: onlara ekmek ve et yedirdi. Yediler, doydular, bitirmeden geride bir çok yemek terk ettiler.¹⁸⁰

Safiye b. Şeybe'den rivayet edildiğine göre: Hz.Peygamber (s.a.v) evlendiği kadınlardan birinin düğününde iki müd arpa ile ziyafet verdi.¹⁸¹

Evliliğe şahitlik ve ondan haberdar olma hiçbir ayırım gözetmeksizin tüm toplumun hakkı olduğuna göre düğün ziyafetine sadece belli bir tabakayı çağırarak yerine fakir zengin ayırımı yapmaksızın çevreyi davet etmek gerekir.¹⁸² Ebu Hureyre'den şöyle nakledilmiştir: En kötü yemek zenginlerin çağrıldığı fakirlerin çağrılmadığı düğün yemeğidir. Kim de davete gitmezse Allah'a ve Hz.Peygamber (s.a.v)'e isyan etmiş olur. Diğer bir rivayette "ona asıl gelmesi gereken kişileri çağırılmaz da gelmeyecek olanları davet eder."¹⁸³ denilmiştir.

¹⁷⁸ İbn Kudame, VIII, 105.

¹⁷⁹ Buhari, *Nikah*, 68; Müslim, *Nikah*; Ebu Davud, *Nikah*; Tirmizi, *Nikah*; Nesai, *Nikah*; Malik, *Nikah*

¹⁸⁰ Buhari, *Nikah*, 68, 69; Müslim, *Nikah*, 90, 91; Ebu Davud, *Etime*, 2; İbn Mace, *Nikah*, 24; Ahmed b. Hanbel., III, 172, 227.

¹⁸¹ Buhari, *Nikah*, 70; Ahmed b. Hanbel., VI, 113.

¹⁸² Ebu'n-Nur. a.g.e., s.145.

¹⁸³ Buhari, *Nikah*, 72; Müslim, *Nikah*, 197, 109, 110; Ebu Davud, *Etime*, 1; İbn Mace, *Nikah*, 25; Darimi, *Etime*, 28; Malik, *Nikah*, 50; Ahmed b. Hanbel., II, 241, 267, 405.

IX- Nikah Töreni

İslâm'da nikahın gerçekleşmesi için özel bir tören gerekmemektedir. Nikahın iki rüknü¹⁸⁴ vardır:

a. İcab: Evlenme teklifidir.

b. Kabul: Ortaya atılan bu teklifi kabul etmektir.¹⁸⁵ Bu teklif ve kabulü evlenecek kişilerin bizzat kendileri veya velileri yapabilir. Nikah akdi esnasında iki şahidin bulunması gerekir. Şahitlik için iki erkek veya iki kadın bir erkek yeterlidir. Sadece bir erkek veya birçok kadının bulunması yeterli değildir. Şahitlerin bulunmasındaki maksat bu birlikteliğin meşru olduğunu ilan etmek ve tarafların haklarını telef olmaktan kurtarmaktır.¹⁸⁶

X- Zifaf

Kur'an-ı Kerim'de zifaf hakkında herhangi bir şey geçmemektedir. Ancak Hz. Peygamberin (s.a.v) hadislerini baktığımız zaman zifaf gecesinde yapılacaklar uzun uzadıya anlatılmaktadır.

Öncelikle erkeğin elini gelinin başına koyarak dua ederek feyiz ve bereket dilemesi müstehabdır. Resulullah bu konuda şöyle buyuruyor: "Sizden biri bir kadınla evlendiği zaman elini onun başının ön kısmına koyarak Allah'ın adını ansın. Sonra bereketle dua edip şöyle desin: Allahım senden bu kadının hayrını ve onu üzerinde yarattığın hayrı istiyorum. Bunun şerrinden ve onun üzerine yarattığın şerden sana sığınıyorum."¹⁸⁷

Zifaf gecesi kadınla erkek iki rekat namaz kılarak dua etmesi gerekir. Rivayete göre Ebu Hariz adında bir adam gelerek şöyle dedi: Doğrusu ben genç bir kızla evlendim. Onun beni sevmemesinden ve bana buğz etmesinden endişeleniyorum. Bunun üzerine İbn Mes'ud ona şöyle dedi: Ülfet ve sevgi Allah'tandır. Tiksini sevmeme ise şeytandandır. Çünkü şeytan, Allah'ın size helal kıldığını kötü bir şey olarak göstermek ister. Evleneceğin kız sana geldiği zaman arkanda durup iki rekat namaz kılmasını söyleyerek şöyle dua et: "Allahım! Eşimi bana mübarek kıl, beni de

¹⁸⁴ İbn Kudame, VIII, 105.

¹⁸⁵ Bu hususta ayrıntı için bkz., Soysaldı, *Dinî Hitabet*, Ank., 2002, s.202,203.

¹⁸⁶ el-Hatib, Muhammed eş-Şirbini, *Muğni'l-Muhtac ila Marifeti Meani Elfazi'l-Minhac*, Mısır, 1958, III,139; Merğınani, I, 185.

¹⁸⁷ Buhari, *Nikah*, 57

ona mübarek eyle. Allahım! Hayırla bir araya getirdiğin sürece bizi hayırla bir araya getir. Hayırla ayırdığın zaman aramızı ayır.”¹⁸⁸

Erkeğin o gece hanımına biraz yiyecek ve içecek ikram etmesi yine müstehab olduğu söylenmiştir. Nitekim Esmâ binti Yezid şöyle anlatıyor: Hz. Aişe'yi evleneceği gece iyice süsledim. Derken Hz. Peygamber (s.a.v) gelerek Hz. Aişe'nin yanına oturdu. Az sonra büyük bir bardakla süt getirildi. Allah'ın elçisi ondan azıcık içtikten sonra Hz. Aişe'ye uzattı. O da utanıp başını eğdi.¹⁸⁹

Zifaf sabahında damadın eve kendisini ziyarete gelen yakınlarını karşılayıp selam vermesi, onlara dua etmesi misafirlerin de aynıyla mukabele etmesi müstehabdır. Enes b. Malik şöyle rivayet etmektedir: Hz. Hz. Peygamber (s.a.v) Hz. Zeynep'le evlendiği zaman düğün yemeği verdi. Müslümanlar et ve ekmekle doymuşlardı. O gecenin sabahı Hz. Peygamber (s.a.v) hanımlarının odalarını gezerek, onları selamladı ve dua etti. Onlar da aynı şekilde kendisine mukabelede bulundular.¹⁹⁰

Damadın yeni gelinle kalma süresi bakire kızlarla evlenilmişse bir hafta dul bir kadını almışsa üç gün olarak belirlenmiştir. Enes b. Malik şöyle demiştir: “Erkek, dul üzerine bir kızla evlendiği zaman o kızın yanında yedi gün kalır, sonra nöbet taksimi yapar. Bakire üzerine dul bir kadınla evlendiği zaman o dulun yanında üç gün kalır, sonra nöbet taksimi yapar. İşte bu sünnettendir.”¹⁹¹

XI- Cima

İslâmiyet'te gelişmiş güzel cima yapılmaz. Hayızlı kadına yaklaşmak yasaklanmıştır. Kur'an-ı Kerimde şöyle buyrulmuştur: “*Sana, kadınların aybaşı hali hakkında da sorarlar, de ki: "O bir ezadır." aybaşı halinde iken kadınlardan el çekin, temizlenmelerine kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri zaman, Allah'ın size buyurduğu yoldan yaklaşın. Allah şüphesiz daima tevbe edenleri sever, temizleri de sever.*”¹⁹² Bu ayetin nüzul sebebi olarak şu rivayetler¹⁹³ zikredilmiştir:

1. Hz. Enes rivayet ediyor: Yahudiler hayızlı olan kadını evden dışarı çıkarırlardı. Onunla birlikte yemez içmez birlikte oturmazlardı. Hz. Peygamber (s.a.v)'e Yahudilerin bu durumu sorulduğunda; “*Sana, kadınların aybaşı hali hakkında da sorarlar, de ki: "O*

¹⁸⁸ İbn Ebi Şeybe, IV, 311.

¹⁸⁹ Ahmed b. Hanbel., VI, 269.

¹⁹⁰ Müslim, Nikah, 89.

¹⁹¹ Buhari, Nikah, 102.

¹⁹² Bakara, 2/222.

¹⁹³ Bu konu hakkında sahâbi ve tabiinden gelen rivayetler için bkz. Taberi, Camiu'l-Beyan, II, 519 vd.

bir ezadır” ...” ayeti nazil oldu. Hz.Peygamber (s.a.v), “onlarla birarada oturabilir cinsi münasebet dışında her şeyi yapabilirsiniz” buyurunca Yahudiler, “bu adam hiçbir adetimizi beğenmeyerek hepsine karşı çıkıyor” dediler.

2. Yahudiler, bir kimse hanımının önüne arkasından cinsel temasta bulunursa, doğacak çocuk şaşı olur derler ve bunu Tevrat’a dayandırıyorlardı. Hz.Peygamber (s.a.v)’e bu durum aktarılmış o da “Yahudiler yalan söylemiştir” buyurmuş. Sonunda bu ayet nazil olmuştur.

Yahudiler hayız halinde kadınlara yaklaşmama hususunda aşırıya gidiyorlardı. Onlarla birlikte yemiyor, içmiyor ve oturmuyorlardı. Kadınlara bir hastalık, pislik ve necaset nazarıyla bakıyorlardı. Hıristiyanlar da çok müsamahalı davranarak ileri gidiyorlardı. Hiç aldırış etmeyerek onlarla cima ediyorlardı. İslâmiyet ise, bu iki tutumun arasını bularak orta yolu tercih etmiştir.¹⁹⁴

Kadın hayızlı iken kadının hangi uzuvlarından yararlanıp yararlanılmayacağı hususunda üç görüş ortaya çıkmıştır:

- a.İbn Abbas, Ubeyde es-Selmani’ye göre kadının tüm bedenine yaklaşılmaz.
- b.Ebu Hanife ve Malik’e göre kadının diz kapağı ile göbeği arasına dokunulmaz.
- c.Şafii’ye göre ise sadece eza yeri olan fercine dokunulmaz.¹⁹⁵

Birinci görüş sahipleri delil olarak şunları ileri sürmüşlerdir:

Allah bir tahsis yapmayarak kadınlara yaklaşmamayı emretmiştir. Ayetin umumiliği kadının tüm bedenine yaklaşmamayı gerektirir. Kurtubi bu görüşün şaz olduğunu söylemektedir. Zira her ne kadar ayet genel bir ifade içeriyorsa da sünnet bunun hilafına olarak tahsis edici olarak gelmiştir:

Hz.Aişe’den rivayet edilmiştir: “Hz.Peygamber (s.a.v) ve ben bir kapta cünüp iken gusül yapardık. Bana izar takmamı emrederdi. Ben hayızlı iken bana mübaşeret ederdi.”¹⁹⁶

Meymune’ni şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Hz.Peygamber (s.a.v) hanımları hayızlı iken onların izarları üzerinde onlara mübaşeret ederdi.”¹⁹⁷

¹⁹⁴ Müslim, Hayz, 16; Ebu Davud, Taharet, 102, Nikah, 46; Tirmizi, Bakara Suresinin Tefsiri, 24; Nesai, Taharet, 180, Hayz, 8; Ahmed b. Hanbel., I, 132, 133, 246; Sabuni, Ahkam, I, 277.

¹⁹⁵ Zuhayli, Fıkhu’l-İslami, III, 553.

¹⁹⁶ Buhari, Hayz, 5, İtikaf, 4; Tirmizi, Taharet, 99; Darimi, Vudu, 107-108.

¹⁹⁷ Müslim, Hayz, 2; Ebu Davud, Taharet, 106, Nikah, 46; Nesai, Taharet, 179, Hayız, 13; Malik, Taharet, 95.

Mesruk'tan rivayet edilmiştir: Hz. Aişe (r.a.)'ye kadın hayızlıyken kocasına neyi helal olur diye sorunca ona şöyle cevap vermiştir: Cima dışında her şeyi helal olur.¹⁹⁸

Hayızlı iken kadına yaklaşmanın keffareti hakkında alimler arasında ihtilaf vardır. Malik, Şafii, Ebu Hanife'ye göre Allah'a tövbe ve istiğfardan başka bir şey gerekmez. Bu da diğer günahlar gibi bir günahdır. Bu gibi konular hakkında bir delil yoktur. Beraati zimmet asıldır. Ahmed b. Hanbel, bir veya yarım dinar verir, demiştir. Bu konudaki dayanağı Hz. Abbas'tan gelen hayızlı iken hanımına yaklaşan birisinin bir veya yarım dinar tasadduk edeceği hususundaki hadistir.¹⁹⁹

Bir kısım alimler, ayette geçen "onlar temizleninceye kadar" ifadesinden maksadın hayzın kesilmesinin değil, aksine güsul veya teyemmümle büyük abdestsizliği gidermek olduğunu savunmuşlardır.²⁰⁰

Ayrıca normal hallerde arkadan yapılan birleşmeler haram kılınmıştır. Peygamberimiz böyle bir harekete girişen erkeğin Allah'ın lanetine uğracacağını haber vermiştir.²⁰¹

XII- Mehir

Mehir, nikah akdi ile kadının kocasından almayı hak ettiği maldır. Çoğulu muhur veya emhar'dır. Mehre fariza ecir ukr, hibe, sadak, sadakat nihle, alaik, tavl ve nikah da denilmiştir.²⁰² Allah şöyle buyurmuştur: "*Sizden, hür mü'min kadınlarla evlenmeye güç yetiremeyen kimse, ellerinizdeki mü'min cariyelerinizden alsın.*"²⁰³ "*Evliliğe imkan bulamayanlar, Allah kendilerini lütfu ile zenginleştirene kadar iffetli davransınlar.*"²⁰⁴ Birinci ayette mehir, "*tavl*" ikinci ayette ise, "*nikah*" olarak kullanılmıştır. Tavl için farklı yorumlar yapılmıştır.

a. Bu kelime, tavl olarak okunduğu zaman refah ve zenginlik demektir. Falan şahıs tavl sahibidir, denildiğinde mali güce sahip olduğu ifade edilmiş olur.

b. Tul olarak okunduğu zaman kisanın karşıtı olan uzunluk anlamındadır. Bir şahsın mehir verecek güce sahip olduğunu anlatmada kullanılır.

¹⁹⁸ Taberi, Camiu'l-Beyan, II, 520.

¹⁹⁹ Nesai, Hayz, 8; Darimi, Vudu, 112; Ahmed b. Hanbel., 1,325.

²⁰⁰ Tahavi, Ebu Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selame el-Ezdi, Ahkamu'l-Kur'an, Tah:Sadettin Önal, İst., 1997, I, 127.

²⁰¹ Ebu Davud, Nikah, 45; Ahmed b. Hanbel, II, 44, 479.

²⁰² İbn Kudame, VIII, 4; Soysaldı, Evlenme ve Boşanma, s.37.

²⁰³ Nisa, 4/25.

²⁰⁴ Nur, 24/33.

c. Evlenmeyi kolaylaştıran maddi ve manevi güç anlamında kullanılmıştır.

d. Satış ve icare verilecek her şey için bu kavram kullanılmıştır.²⁰⁵

İslâm kadının duygularını onura etmesi eşler arasında sevgi bağlarının güçlendirmesi için ona mehir verilmesini istemiştir. Mehir başkasına verilen karşılıksız hediye kabilinden olmakla birlikte kocanın yerine getirmesi gereken bir sorumluluktur. Mehir şu hususlardan dolayı kadını taltif etmektir:

a. Koca hanımını takdir ettiğini onunla hayat ortaklığı kurmayı istediğini ve uğruna gücü yettiği takdirde her şeyini feda etmeye hazır olduğunu belirtmek için sembolik olarak verir.

b. Nimetin külfetsiz olmadığını, evlenmenin de bir takım külfetlerinin bulunduğunu bu hakla da anımsatır.

c. Mehrin bir bağış değil dinin belirlediği bir hak olduğuna, bu hususta kadının kocasına karşı bir eziklik, küçülme veya aşağılama duygusuna gerek olmadığına hakların karşılıklı bir anlam taşıdığına açıklık getirir.

d. Mehir, kadın için manevi bir anlam taşır. Çünkü kendi ailesinden ayrılıp yeni bir aileye adım attığı bu anda bir yalnızlık hisseder. Sadece kendisinin tasarruf hakkı olduğu bu ödenek onun için bir destek anlamı taşır.

e. Erkeğin zorlayıcı bir sebep olmadığı halde keyfi boşamasına engel olur.²⁰⁶

Mehir nikah akdi esnasında ödenip ödenmediği dikkate alınarak birkaç isimle anılır:

1. Mehri Müsemma: Akit esnasında üzerinde açıkça ittifak edilen veya akitten sonra kadın için kararlaştırılan mehirdir. *“Eğer onlara mehir biçer de el sürmeden onları boşarsanız, -kendileri veya nikah akdi elinde olan erkeğin bağışlaması hali müstesna- biçtiğinizin yarısını verin, bağışlamanız Allah'tan sakınmaya daha uygundur.”*²⁰⁷ Ayeti de genel olarak bu anlamda kullanılmıştır. Kocanın zifaktan önce veya sonra örfе göre karısına verdiği zifaf elbiseleri ve gerdek hediyesi gibi şeyle akitte mehri misilden sayılır. Zira insanlar arasında örf olarak kabul edilen durumlar akitte sözlü olarak şart koşulmuş gibidir.

²⁰⁵ Yıldırım, Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, İst., trs., III, 1275.

²⁰⁶ Yıldırım, a.g.e., III, 1213.

²⁰⁷ Bakara, 2/237.

2.Mehri Misil: Kadının babası yönünden, babası olmadığı zaman yaş ve bazı hallerde denk olan kadınlara verilen mehir miktarıdır. Nikah zamanında mehir konuşulmamışsa kadın bu mehri misli hak eder.

3.Mehri Muaccel: Peşin olarak verilmesi şart koşulan mehirdir.

4.Mehri Müeccel: Bilahare verilmesi belirtilen mehirdir. Belirli bir zaman tayin edilmemişse vefat veya talak zamanında verilmesi şarttır.

Bir mehir kısmen muaccel kısmen müeccel olabilir. Mesela nikah esnasında belirlenen iki milyardan ibaret bir mehrin bir milyarı peşin verilip bir milyarı sonraya bırakılabilir. Mehrin ertelenmesini bazı alimler caiz görmezken bazıları da caiz olmakla birlikte gerdeğe girmeden bir kısmının peşin olarak verilmesinin müstehab olduğunu söylemişlerdir. Mehrin sonraya bırakılabileceğini söyleyenlerin bir kısmı “tecil ancak belirli bir süreye kadar caizdir”, bir kısmı da “ölüm veya boşanmaya kadar caizdir” demiştir. Bu ihtilafın kaynağı erteleme evlenme akdinde mi yoksa satış akdinde mi olup olmadığındaki tartışmadır. Onunla aynıdır diyenler ölüm ve boşanmaya kadar tecilini caiz görmemişler, “onun gibi değildir” diyenler ise bunu caiz görmüşlerdir. Hiçbir şekilde mubah görmeyenler ise mehrin ibadet olma cihetini göz önünde bulundurmışlardır.²⁰⁸

Kocanın üzerinden mehir şu sebeplerden birinden dolayı düşer:

1. Birleşme veya sahih halvetten önce kadının sebep olmasıyla ayrılık meydana gelirse mehir sakıt olur. Kadın dengi olmayan biriyle evlendiğinde velisinin itirazı üzerine hakimin evlenmeyi feshetmesi burada örnek olarak hatırlanabilir.²⁰⁹

2.Zifaktan önce veya sonra mehir karşılığında hul’ yapılması. Eğer erkek hanımını mehri karşılığında serbest bırakmayı kabul ederse mehrin tamamı düşer. Eğer mehir alınmamışsa kocanın üzerinden düşer, alınmış ise kocaya iade edilir.²¹⁰

3.İlişkiden önce veya sonra mehrin tamamından veya bir kısmından kadının vazgeçmesi.²¹¹

²⁰⁸ Musuli, a.g.e., III, 140 vd.; Molla Fenari, a.g.e., I, 341 vd.

²⁰⁹ Karaman, Mukayeseli İslam Hukuku, I, 340.

²¹⁰ İbn Rüşd, a.g.e., II, 112.

²¹¹ Merğınani, a.g.e., II, 200; Molla Fenari, a.g.e., II, 342.

A- Nikah Edilen Kadının Mehrini Vermek

Mehrin nikah akdinin sıhhat şartlarından biri olup tarafların evlenme akdinin mehirsiz olarak yapılması hususunda anlaşmaları caiz değildir. Çünkü Cenabı Hak: *“Kadınlara mehirlerini çömertçe verin, eğer ondan gönül hoşluğu ile size bir şey bağışlarsa onu afiyetle yiyin”* buyurmuştur.²¹² Kelbi’ye göre ayetteki “kadınlara mehrini verin” hitabı kadınların velilerinedir. Ebu Salih şöyle demiştir: Cahiliyede bir adam velisi olduğu kadını başkasıyla evlendireceği zaman mehrini kendisi alır ona bir şey vermezdi. Bu ayetle bu çirkin adet yasaklanarak mehrin sahibine verilmesi emredilmiş, böylelikle kadınlar velilerinin zulümlerinden korunmuştur.

Rivayete göre bir kadının velisi onu evlendireceği erkek aynı kabiledense kadına mehrinden hiçbir şey vermezdi. Eğer kocası yabancı ise kadını bir deveye yükleyerek kocasına gönderirler, başka bir şey vermezlerdi. Hazrami şöyle demiştir: Cahiliyede bir adam kız kardeşini veya kızını bir başkasına onun kızını veya kız kardeşini vermesi koşuluyla mehirsiz olarak verirdi. Bu ayetle Allah onları bu muameleden sakındırmış ve nikah akdinde mehirden bahsetmelerini emretmiştir. Diğer bir görüşe göre ise ayetteki hitap kadınların kocalarınadır. Zira cahiliye devrinde kocalar kadınların mehirlerine kıymet vermezlerdi.²¹³ Cenabı Hak kadına mehir verilmesi gerektiğini bu ayetle açıklamıştır ki bu sorumluluğu yerine getirmeyenler Allah katında sorumlu olurlar. Nitekim Ukbe b. Amir Hz. Peygamber (s.a.v)’in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Yerine getirmeniz gereken şartların en haklısı, kendisiyle ferçleri(kadınları) helal kılmak istediğiniz şarttır.(mehirleri ödeminizdir.)”²¹⁴

Zeyd b. Eslem’den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “Her kim bir kadınla mehrini vermemek niyetiyle evlenirse o kişi Allah katında kıyamet gününde zani sayılır.”²¹⁵

İbn Ebi Şeybe Hz. Aişe Ve Ümmü Seleme’in şöyle dediğini rivayet ediyor: “Kadının mehri ile işçinin ücretinden daha mesuliyetli bir şey yoktur.”²¹⁶

²¹² Nisa. 4/4.

²¹³ Reşid Rıza, IV, 307.

²¹⁴ Buhari, Şurut. 6, Nikah, 52; Müslim, Nikah, 63; Ebu Davud, Nikah. 39; Tirmizi, Nikah, 34; Nesai, Nikah, 42; İbn Mace, Nikah, 41; Darimi, Nikah, 41; İbn Hanbel. IV. 144.150. 152.

²¹⁵ İbn Ebi Şeybe, a.g.e., IV, 360.

²¹⁶ Suyuti, ed-Durrü'l-Mensur, I, 519.

B- Mehrin Miktarı

İslâm, mehrin azlığı veya çokluğu hakkında her hangi bir sınır koymamıştır.²¹⁷ Zira insanların toplum içindeki konumları farklıdır. Ayrıca her toplumun kendine göre gelenek ve görenekleri vardır. Onun için her bir fert kendi gücü ve adetleri doğrultusunda mehir vermesi için herhangi bir limit belirlenmemiştir. Demirden bir yüzük, bir ölçek hurma, Allah'ın kitabını öğretme vb. şeyler taraflar kabul ettiği takdirde mehir bedeli olabilir.²¹⁸

Amr b. Rabia'dan rivayet edilmiştir: Beni Fezare kabilesinden bir kadın bir çift ayakkabı karşılığında evlendiğinde Resulullah ona "mehir olarak bir çift ayakkabıya razı olarak kendini evlendirdin mi?" deyince, kadın "evet" cevabını verdi. Bunun üzerine Hz.Peygamber (s.a.v) bu evliliğe izin verdi.²¹⁹

Sehl b. Sa'd rivayet edildiğine göre: Bir kadın gelerek Hz.Peygamber (s.a.v)'e şöyle dedi:

- Ey Peygamber! kendimi sana hibe etmek için geldim. Hz.Peygamber (s.a.v) baştan aşağı ona baktıktan sonra başını eğdi. Hz.Peygamber (s.a.v)'in kendisi hakkında herhangi bir hüküm vermediğin gören kadın oturdu. Hemen sahabelerden biri kalkarak:

- Ya Resulallah! Eğer ona ihtiyacın yoksa benimle evlendirir misin? Hz.Peygamber (s.a.v):

- Ona mehir olarak vereceğin bir şeyin var mı? Diye sordu. Adam:

- Hayır.

- Ailene git bak da belki onlar da bir şey bulursun. Adam gitti, bir müddet sonra döndüğünde şöyle dedi:

- Hayır, Allah'a yemin ederim ki hiçbir şey bulamadım ey Allah'ın Peygamberi.

- Git bak, demir bir yüzük olsa bile al, getir. Adam gitti, döndüğünde şunları söyledi:

- Ey Allah'ın elçisi, vallahi bir demir yüzük bile yok. Ancak işte izarım, yarısı onun olsun. Sehl diyor ki: O adamın tüm malı kaftanıydı. Hz.Peygamber (s.a.v):

²¹⁷ Ceziri, Abdurrahman, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, Çev: Mehmet Keskin, İst., 1993, V, 2167; el-Hilli, Cemaleddin b. Yusuf, *Tabsıratu'l-Müteallimin fi Ahkâmı'd-Din*, Beyrut, 1948, s.317; Soysaldı, *Evlenme ve Boşanma*, s.38, 39.

²¹⁸ Sabık, a.g.c., III,16.

²¹⁹ Tirmizi, *Nikah*, 22; İbn Mace, *Nikah*, 17.

- Senin kaftanını ne yapsın.? Sen giydiğinde onun üzerinde bir şey olmayacak. O giydiğinde de senin sırtında bir şey olmayacak. Adam uzun bir müddet oturdu. Sonra adam kalkıp yürümeye başlayınca çağrılmasını emretti. Gelince:

- Kur'an'dan ne biliyorsun, diye sordu. Adam falan sure falan sure diyerek isimleriyle sureleri saydı. Hz.Peygamber (s.a.v):

- Bunları ezbere biliyor musun? dedi

- Evet.

- Haydi kalk, ezberinde olan Kur'an karşılığında o kadını sana nikahladım.²²⁰ dedi.

Müslüman olmayan birinin İslâm'a girmesi şartını, kadın onunla evlenmek için mehir olarak kabul ederse, İslâm'ın kendisi de mehir olur. Enes'ten şöyle rivayet edilmiştir: Ebu Talha Ümmü Suleym'e talip oldu. Ümmü Suleym de: Ey Ebu Talha Allah'a yemin ederim ki senin gibi birinin teklifi geri çevrilmez. Fakat sen kafirsin. Ben ise müslüman bir kadını. Bundan dolayı seninle evlenmem haramdır. Eğer müslüman olursan bunu mehir olarak kabul ederim. Başka bir şey senden istemem, diye karşılık verdi. Bunun üzerine Ebu Talha müslüman olunca İslâma girişi onun mehri olarak kabul edildi. Sabit der ki: Ümmü Suleym'in mehrinden daha şerefli bir mehir hayatımda duymadım. Onun mehri İslâm'dı. Ebu Talha onunla zifafa girdi. Ona hayırlı bir çocuk doğurdu.²²¹

İbn Kayyım bu hadisleri açıklayıcı nevinden şunları söylemektedir: Ümmü Süleym Talha'nın müslüman olması durumunda kendisiyle evlenebileceğini belirterek en büyük faydayı onun hidayetinde bulmuştur. Bu kocanın Ümmü Süleym'e vereceği maldan daha kıymetlidir. Aslında mehir kadının faydalanması için bir hak olarak meşru kılınmıştır. Kadın ilmi, dini, kocasının müslüman olmasını ve Kur'an okumasını kabul ederse bu mehrin en faziletlisi ve en faydalısıdır. Böylece mehir akidsiz yapılmamış olur. Durum bu halde iken mehrin en azını üç dirhem veya on dirhem takdir etmenin ne anlamı kalıyor. Bu çeşit mehirle evlenme kendini Hz.Peygamber (s.a.v)'e hibe eden kadının evlenmesiyle bir tutulamaz. Çünkü hibe yoluyla evlenme sadece Hz.Peygamber (s.a.v)'e ait bir evlenmedir, müminlere genelleştirilemez. Bu kadın şüphesiz velisiz ve

²²⁰ Buhari, *Nikah*, 32, 40, *Fedailu'l- Kur'an*, 21; Ebu Davud, *Nikah*, 30; Tirmizi, *Nikah*, 23; Nesai, *Nikah*, 69; Darimi, *Nikah*, 19.

²²¹ Ahmed b. Hanbel., II, 106, 181.

mehirsiz olarak kendisini Hz.Peygamber (s.a.v)'e hibe etmektedir. Halbu ki konumuz olan kadın veli ve mal ile olmasa bile mehirle kendini nikahlamaktadır. Kadın Ebu Talha'nın müslüman olmasını mehir olarak kabul etmiştir. Zira kadına menfaat bu şekilde geçmiş kadın kendini hibe etmemiştir.²²²

Fıkıhçılar göre ise mehrin en çoğu için herhangi bir sınır yoktur. Fakat en az limitinde ihtilaf vardır. İmam Şafii, İmam Ahmed, İshak Ebu Sevr, mehrin en azı için de bir sınır olmadığını söyleyerek herhangi bir şeye kıymet veya fiyat olabilecek bir miktarın mehir olabileceğini söylemişlerdir. İmam Malik en az mehrin, altın dinarın dörtte biri, üç dirhem gümüş veya üç dirhem değerinde herhangi bir şey olarak benimsemiştir. Hanefiler, Cabir'den rivayet edilen "hiçbir mehir on dirhemden az olmaz"²²³ hadisiyle ihticac ederek "mehr in en azı on dirhemdir" demiştir.²²⁴

Aynı zamanda evliliği güçleştireceğinden dolayı Hz.Peygamber (s.a.v) mehrin fazla olmasına pek taraftar değildir. Hz. Ömer'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Kadınların mehirlerini fazla tutmayın. Eğer fazlalık dünyada bir şeref, Allah katında bir takva olsaydı başta Hz.Peygamber (s.a.v) bunu yapardı. Halbuki onun kadınlarıyla evlendiğinde de kızlarını evlendirirken de on iki ukyeden fazla mehir tayin ettiğini bilmiyorum"²²⁵

"Hz.Hz.Peygamber (s.a.v) Hz. Fatıma için çeyiz olarak bir kilim ve lifle dolu deri yüzlü bir yastık hazırlamıştır."²²⁶

"Kadınların en bereketlisi mehri az olandır."²²⁷

Mehir bir hediye insani gayeleri hedefleyen bir sembol olduğundan dolayı Hz. Peygamber (s.a.v) onu yüksek tutmaya taraftar değildir:

"Bir demir yüzük olsa bile verecek bir mehir bul."²²⁸

"Kur'an'dan ezberlerini mehir yaparak onunla evlen."²²⁹

²²² İbn Kayyim, *Zadu'l-Maad*, V, 178.

²²³ Darakutni, a.g.e., III, 245.

²²⁴ el-Meydani, a.g.e., II, 15.

²²⁵ Neysaburi, Ebu Abdullah, Muhammed b. Abdullah, *el-Müstedrek ala's-Sahihayn*, Beyrut, 1998, II, 536

²²⁶ Hakim, a.g.e., II, 542.

²²⁷ Hakim, a.g.e., II, 537.

²²⁸ Buhari, *Nikah*, 51.

²²⁹ Buhari, *Fedailu'l-Kur'an*, 21, *Nikah*, 37; Ebu Davud, *Nikah*, 23, İbn Mace, *Nikah*, 17; Darimi, *Nikah*, 19.

“İki avuç dolusu yemek ya da sevik veren evlenmeyi helal kılmıştır.”²³⁰
Müslüman olmayan birinin İslâm’a girmesini kadın onunla evlenmek için mehir olarak kabul ederse İslâm’ın kendisi de mehir olur.

C- Kadının Mehrin Tamamını Almaya Hak Kazanması

Kadın halveti sahihayla veya karı ve kocadan birinin ölmesiyle mehrin tamamını alır. Nitekim Kur’an’da şöyle buyrulmuştur: “*Bir eşin yerine başka bir eş almak isterseniz, birincisine bir yük altın vermiş olsanız bile ondan bir şey almayın. İftira ederek ve apaçık günaha girerek ona verdiğiniz geri alır mısınız?*”²³¹.

Cahiliye döneminde bir kimse eski ailesini bırakıp yeni bir kadın almak istediğinde nikahı altındaki kadını zina ile suçlayarak vermiş olduğu mehri geri almak üzere kadını zorlardı. Verdiği mehri geri aldıktan sonra eski hanımını boşardı. Aldığı malı da yeni hanımına mehir olarak verirdi. Cenabı hak bu gibi çirkin adeti bu ayet-i kerime ile yasaklamıştır.

Ayette geçen kıntar çok mal anlamındadır. Bir zaman Hz. Ömer minber üzerinde hutbe okurken “kadınlarınıza verdiğiniz mehirlerde aşırı gitmeyin” deyince, bir kadın kalkarak “Ey Hattab oğlu! Allah bize veriyor sen ise men ediyorsun”, başka bir rivayette ise “senin sözüne bakacağız yoksa Allah’ın sözüne mi bakacağız” deyip bu ayeti okumuştur. Bunun üzerine Hz. Ömer “Ey Ömer bütün insanlar senden daha fakih çıktı” diğer bir rivayette “bir kadın isabet etti, bir emir ise hata etti” diyerek çok mehir almanın mekruh olduğuna dair olan fetvasından dönmüştür.²³²

Halveti sahihada kadın için mehrin tamamının tahakkuk etmesi için erkeğin kadına dokunması şart olup olmadığı konusunda alimler ihtilaf etmiştir. Malik, Şafii ve Davud dokunma olmadan eşlerin yalnız bir arada kalmalarında mehrin yarısının lazım geleceğini söylemişlerdir. Ebu Hanife ise “erkek ihramda, hasta, ramazanda oruçlu olmadığı ve kadın adet olmadığı durumda mehrin tamamı lazım gelir” demiştir. Ebu Leyla herhangi bir şart ileri sürmeksizin salt halveti sahihada mehrin tamamının tahakkuk ettiğini belirtmiştir. Bu görüş ayrılığının nedeni sahabelerden rivayet edilen hükümlerin Kur’an’ın zahiriyle çelişmesidir. Çünkü Allah ayette “*Nasıl alırsınız ki siz birbirinize katılmıştınız ve onlar sizden sağlam bir te’minat almışlardı.*”²³³ buyurarak

²³⁰ Darekutni, a.g.e., III, 243; Beyhaki, V, 375.

²³¹ Nisa, 4/20.

²³² Hazin, I, 337.

²³³ Nisa, 4/21.

kendisiyle baş başa kalınan kadından mehrin bir kısmını geri almanın caiz olmadığını açıkça ortaya koymuştur. İbn Abbas, Mücahid ve Süddi'ye göre ayette geçen ifda cimadan kinayedir. Bundan maksat cima olmasa bile halveti sahiha²³⁴ olduğu söylenmiştir. Ferr'a ve Ebu Hanife de bu görüştedir. Buna göre ayet nikahtan sonra zifaf olup başından halveti sahiha geçen kadından az da olsa talak bedeli alınmasını yasaklamıştır. Fakat gerdeğe girmeden boşanan kadından mehrin yarısını almak caiz görülmüştür.²³⁵

Kadınların kocalarından aldıkları misakı galizden maksat nikah esnasında mehir hakkında konuşulan sözler ve Allah için bu kadını ya iyilikle tutacaksın ya da güzellikle salıvereceksin, onun hakkında kötü bir niyet taşımayacaksın gibi sözlerdir. Bu sözden maksadın kadını kocasına helal kılan nikah olduğu da söylenmiştir. Nitekim Cabir b. Abdillâh Hz. Peygamber (s.a.v)den şöyle rivayet etmiştir: "Siz kadınları Allah'ın emaneti olarak aldınız ve onları Allah'ın kelimesi ile helal ettiniz"²³⁶

Kur'an'a baktığımızda "Eğer onlara mehir biçer de el sürmeden onları boşarsanız, -kendileri veya nikah akdi elinde olan erkeğin bağışlaması hali müstesna-biçtiğinizin yarısını verin, bağışlamanız Allah'tan sakınmaya daha uygundur. Aranızdaki iyiliği umutmayın. Allah şüphesiz işlediklerinizi görür"²³⁷ ayetiyle de el sürülmeye boşanan kadına tayin edilen mehrin yarısı düştüğü beyan edildiğini görürüz. Buna göre hem el sürülen hem de el sürülmeyen kadın hakkında nass varid olmuştur. Bu iki durumdan başka bir hal bulunmadığına göre açıkça anlaşılıyor ki el sürme ile mehrin tamamı gerekli olur. Zahir'e göre el sürmeden maksat cinsi münasebettir. Bununla birlikte sözcük manası olan salt dokunma da kastedilmiş olabilir. Malik kadın ile birlikte uzun süre kaldığı için erkeklik kuvvetine sahip olmayan kocaya mehrin tamamının düştüğünü söyleyerek cinsi münasebette bulunmadan kadınla birlikte bir süre yalnız kalmanın mehrin tamamını lazım kıldığını belirtmiştir.

Bu konuda sahabeden de sadece "kapıyı kapatan ya da perdeyi indiren kimseye mehrin tamamı gerekir" hükmü rivayet edilmiştir.²³⁸

²³⁴ Bir erkekle bir kadının kimsenin görmediği gizli bir yerde cima etmelerine hiçbir engel olmadığı halde bulunmalarıdır. Bkz. Komisyon, el-Mu'cemu'l-Vasit, Çağrı Yay., İst., 1996, I, 255.

²³⁵ İbn Rüşd, II, 35.

²³⁶ Ebu Davud, Menasik, 56; İbn Mace, Menasik, 84; Darimi, Menasik, 34; Ahmet b. Hanbel, V, 73.

²³⁷ Bakara, 2/237.

²³⁸ İbn Rüşd, II, 36.

D- Mehrin Yarıya İnmesi

Malik kadına mehrin yarısı ancak evlenme akdi sahih olduğu durumlarda düşeceğini söylemiştir. Akid fasid olduğu durum için ondan iki görüş nakledilmiştir:

a.Boşanma kocanın arzusu ile olursa mehir düşer.

b.Erkekke bulunan bir kusurdan dolayı kadının isteği üzerine boşanma gerçekleşirse kadına bir şey mehir olarak verilmez. Ancak kocanın kadını beslemeye veya mehrini vermeye muktedir olmaması halinde kadın boşanmasını talep ederse mehrin yarısının düşüp düşmeyeceği hususunda görüş ayrılığı oluşmuştur.

Zahiri mezhebine göre ise kadının isteğine bağlı olup olmadığına bakılmaksızın kadına dokunma olmadan gerçekleşen tüm boşanmalarda kadına mehrin yarısı düşer. Fesih durumunda ise kadına bir şey düşmediğini belirtmişlerdir.

Bakire olan kız veya cariye eğer dokunulmadan boşanırlarsa kızın babasıyla cariyenin efendisi kıza veya cariyeye düşen mehrin yarısını bağışlayıp bağışlamayacakları hususunda Malik "bağışlayabilir", Ebu Hanife ve Şafii "bağışlayamaz" demişlerdir. "Eğer onlara mehir biçer de el sürmeden onları boşarsanız, -kendileri veya nikah akdi elinde olan erkeğin bağışlaması hali müstesna-biçtiğinizin yarısını verin, bağışlamanız Allah'tan sakınmaya daha uygundur"²³⁹ ayet-i kerimesi iki manaya ihtimalli olmasından dolayı böyle bir ihtilaf ortaya çıkmıştır. Çünkü bağışlamak olarak ifade edilen "afv" kelimesi "vazgeçmek, hibe etmek" anlamlarında kullanıldığı gibi "nikah akdi elinde bulunan erkek" ifadesindeki erkek kaydıyla kadının velisi kastedilmiş olabileceği gibi kadının kocası da kastedilmiş olabilir. Bundan maksat kadının kocasıdır diyenler afv kelimesini hibe etmek anlamında almışlardır. Böyle söyleyenler dinde bulunan bir hükmü ifade etmekten öteye gitmemişlerdir. Zira herhangi bir kimsenin bir hakkını başkasına hibe edebilmesi dinde bilinen bir hükümdür. Asıl amaç kadının velisidir diyenler ise kadına ait bir haktan kocanın vazgeçebileceğini söylemiş oluyorlar.²⁴⁰

XIII- Mehirsiz Nikah

Mehirsiz evlenmek caiz değildir. Bunun nass olarak dayanağı şu ayet-i kerimedir: "Kadınlara el sürmeden ve mehirlerini biçmeden onları boşarsanız size sorumluluk yoktur. Onları -zengine kendi çapına, fakire kendi çapına- uygun bir şekilde

²³⁹ Bakara, 2/237.

²⁴⁰ İbn Rüşd, II, 37, 38.

haydulanıdırın. Bu iyi davrananların şanına yakışır bir borçtur."²⁴¹ Mehirsiz olarak nikahı kıyılan bir kadın kendisine bir mehir tayin edilmesini istediğinde ne yapılır? Bazı alimler, "kocasına ona mehri misil takdir etmek zorundadır. Bunun dışında herhangi bir yetkisi yoktur", demişler bazı alimler ise, "ona bir şey düşmez çünkü onun nikahı mehirsiz olarak kıyılmıştır" demişlerdir. Malik'e göre, "kadının bu isteği karşısında erkek şu durumlardan birini tercih edebilir: Dilerse ona bir şey takdir etmeden onu boşar, isterse ona arzu ettiğini, isterse benzeri bir kadının aldığı kadar mehir biçer. Bu durumda takdir ettiği onun üzerine vacip olur."Evezai ve Malik, "karısına el sürmeden ve mehir belirlemeden ölen kimseye mehir lazım gelmez. Ancak kadına mut'a ile kocasından miras düşer" demişlerdir. Ebu Hanife, Davud ve İmam Ahmed'e göre, kadına kendisine denk olan kimsenin mehri ile miras düşer.²⁴²

Bu ihtilafın nedeni kıyasla konuyla ilgili olarak Ebu Davud, Tirmizi ve Nesai'in sahih olarak kabul edip rivayet ettikleri hadis arasında ortaya çıkan çelişkidir. Rivayete göre Abdullah b. Mesud'dan sorulduğunda O: "Ben kendi fikrimi diyeceğim doğruysa Allah'tan yanlış ise bendendir. Zannımca bu kadına yakın olan kadınların mehri düşer. Ona eksik veya fazla bir şey verilmez. Buna ek olarak ona iddet lazım gelir ve miras kalkar, deyince Ma'kil b. Yesar el-Eşcai ayağa kalkıp, "Allah için şahidlik ederim ki Hz.Peygamber (s.a.v) de Berva binti Vaşık hakkında böyle hükmetmişti," dedi.²⁴³

XIV- Tebettül

Tebettül, kadınlardan uzak durarak onlarla olan ilişkiyi kesmektir. Aynı kelime kadınlar için de kullanılır. Erkeklerle alakası olmayıp onlara karşı arzu duymayan kadına "İmreetun Betulun" denilir. Hz. Meryem kendi devrindeki kadınlardan fazilet, din ve nesep açısından üstün olduğundan dolayı kendisine "betül" denilmiştir. Dünyadan el etek çekip kendisini Allah'a ibadete adanmasından dolayı ona bu ismin verildiği söylenmiştir.²⁴⁴

Kur'an-ı Kerim'de ve sünnette evlilik teşvik edilip evlenmeme hoş karşılanmamakla beraber evliliğin hükmü hakkında insanların durumu göz önünde bulundurulması sonucunda şu hükümler ortaya çıkmıştır:

²⁴¹ Bakara, 2/236.

²⁴² İbn Rüşd, a.g.e., II, 41 vd.

²⁴³ Müslim, İman, 50, Ebu Davud, Nikah, 31, İtak, 6; Tirmizi, Nikah, 44; Nesai, Nikah, 68; Talak, 57; Ahmed b. Hanbel, I, 447.

²⁴⁴ İbnü'l-Esir. en-Nihaye, I, 91.

1. Kişi evlenmediği takdirde zinaya düşeceğini kesin olarak inanırsa, oruç gibi şehveti kırıcı bazı şeyler de onu fuhşa düşmekten alıkoymuyorsa, eşinin de masraflarını karşılamaya güç yetirebiliyorsa ona evlilik farzdır. Evlenmeye arzulu olup ailesinin nafakasını sağlayabilecek kişinin evlenmesi vaciptir.

2. Kişi evlendiği kadına ihtiyaçlarını karşılamama veya ikinci bir kadınla evlendiği takdirde adaletli davranmama gibi yönlerden biriyle zarar vereceği kesin olarak belli ise evlenmesi haramdır.

3. Evlendiği takdirde eşinin haklarına riayet etmeyip kesin olmamakla birlikte kötülükle zarar vermesinden, infak etmede aciz kalmasında veya cima etmeye şevk ve kudretinden korkulursa bu evlilik mekruh olur.

4. Geçim imkanına sahip olmasına rağmen nikahlanmayı istemeyen kimseler, Şafiiye göre nikahlanması mekruh olmamakla beraber bu kimsenin evlenmeyi bırakarak ibadetle meşgul olması daha iyidir.²⁴⁵

Hanefilere göre cima etmeye ailesinin mehir ve nafakasını temine gücü yeten kişilerin evlenmeleri sünneti müekkededir. Terk eden günahkar olur. Namusunu muhafaza ve hayırlı evlat yetiştirme niyetiyle evlenen sevap kazanır.²⁴⁶

Hz. Peygamber (s.a.v) evlenmeye gücü yetenin evlenmesini emrederek: "Evlenecek malı bulunduğu halde evlenmeyen bizden değildir"²⁴⁷ buyurmuştur.

İbn Mes'ud'un şöyle dediği rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber (s.a.v)'le beraberdik. Evlenecek malımız yoktu. Hz. Peygamber (s.a.v) bize şunları söyledi: "Gençlerden evlenmeye gücü yeten evlensin. Zira evlenmek gözü daha çok haramdan sakındırır, iffeti daha çok korur. Gücü yetmeyen ise oruç tutsun. Çünkü oruç şehveti azaltır."²⁴⁸

Ebu Zer'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Akkaf b. Bişr et-Temimi denilen bir kişi Hz. Peygamber (s.a.v)'in yanına girdi.

Resulullah da ona:

²⁴⁵ Nevevi, *Ravdatu't-Talibin* Tah: Adil Ahmet Abdulmevcud, Beyrut, trs., V, 563-564; el-Kuhuci, Abdullah b. Şeyh Hasan, Tah: Abdullah b. İbrahim el-Ensari, *Zadu'l-Muhtac bi Şerhi'l-Minhac*, Katar, trs., II, 165-166; er-Remli, Muhammed b. Ebi'l-Abbas Ahmed b. Hamza, *Nihayetu'l-Muhtac ila Şerhi'l-Minhac*, Mısır, 1938, VI, 178-180; Şirvani, Abdulhamid, *Havaşi Abdulhamid Şirvani ala Tuhfetu'l-Muhtac bi Şerhi'l-Minhac*, yy., trs., VII, 183-185; Ez-Zuhayli, VII, 31-33; Şahvan, Reccb, *Hukmu'z-Zevac fi Şeraiti'l-İslamiyye*, Dubai, 1991, 39 vd.

²⁴⁶ Musili, a.g.e., III, 110.

²⁴⁷ İbn Ebi Şeybe, IV, 251.

²⁴⁸ Müslim, *Nikah*, I.

- Akkaf hanımın var mı? O:
- Hayır, dedi. Hz.Peygamber (s.a.v): Cariyen de mi yok? diye sorunca Adam:
- Cariyem de yok, diye karşılık verince Allah'ın elçisi:
- Allah'a şükür malın mülkün de var değil mi? dedi. O da:
- Evet malım da var, dedi. Bunun üzerine Hz.Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu:
- O halde sen şeytanların kardeşlerindensin. Hıristiyanların içerisinde olsaydın rahiplerden olurdun. Bizim sünnetimiz evlenmektir. Sizin en kötüleriniz bekarlarınızdır. En rezil olanınız da bekar olarak öleninizdir. Şeytanla mı beraber oluyorsunuz. Salihlere karşı şeytanın en etkili silahı kadınlardır. Evli olanlar bundan hariçtir. Onlar ahlâksızlıktan uzaktır. Ey Akkaf sana ne oluyor, nasıl evlenmezsin? Kadınlar Eyyub Davud, Yusuf ve Kursuf'a kardeş olmuşlardır.

Bişr b. Atiyye Kursuf da kim ey Allah'ın Elçisi diye sorunca Hz.Peygamber (s.a.v) şöyle cevap vermiştir:

Deniz sahillerinde oturan ve üç yüzyıl oruç tutup gece ibadetine kalkan bir kişi. Sonra aşık olduğu bir kadından dolayı Allah'ı inkar ederek ibadeti bıraktı. Sonra tövbe edince Allah tövbesini kabul etti. Ne oluyor sana Ey Akkaf evlen yoksa yalpalayanlardan olursun. Akkaf da: Öyleyse beni evlendir ya Resulallah dedi. Hz.Peygamber (s.a.v) de "seni Kerime binti Gülsüm el-Himyeri ile evlendiriyorum" buyurdu.²⁴⁹

Müslümanlar da hiçbir zaman devamlı perhizi ideal olarak görmeyip bekarlığa rağbet etmemişlerdir. İslâm velîlerinin çoğu evlenerek çocuk sahibi olmuştur. Evlilik ve çok hanımlılık cinsi ihtiyaçları öylesine tatmin etmiştir ki Hz. Muhammed ve ondan sonra gelenlerin zamanında fuhuş azalmıştır.²⁵⁰

XV- Çok Kadınla Evlilik:

İslâmiyet'te prensip olarak tek kadınla evlenmek benimsenmiştir. "...şayet, aralarında adaletsizlik yapmaktan korkarsanız bir tane almalısınız veya sahip olduğumuz ile yetinmelisiniz. Doğru yoldan sapmamanız için en uygunu budur."²⁵¹ "Adil hareket etmeye ne kadar uğraşsanız, kadınlar arasında eşitlik yapamayacaksınız, bari bir tarafa kalben tamamen meylettirmeyin ki diğerini askıdaymış gibi bırakmış

²⁴⁹ Heysemi, Mecmea'z-Zevaid, IV, 251.

²⁵⁰ Durant, Will, İslam Medeniyeti, Çev: Orhan Bahaddin, trs., s.63

²⁵¹ Nisa, 4/3.

olmayasınız. İşleri düzeltir ve haksızlıktan sakınırsanız bilin ki Allah şüphesiz bağışlar ve merhamet eder.”²⁵² Bununla birlikte Müslüman erkeklerin iki üç veya dört kadınla evlenmesine izin verilerek Müslüman kadınların tatminkar bir aile kurması sağlanmıştır.²⁵³ Ancak bunun için bazı şartlar gerekli kılınmıştır. Bu izne rağmen çok evlilik sanıldığı kadar çok fazla yaygınlaşmamıştır.²⁵⁴ Kişi aynı anda ancak dört kadını nikahlayabilir. Allahu Teala şöyle buyurmaktadır: “Eğer, velisi olduğumuz, mal sahibi yetim kızlarla evlenmekle onlara haksızlık yapmaktan korkarsanız, onlarla değil, hoşunuza giden başka kadınlarla iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz...”²⁵⁵

Urve İbn Zubeyr, Hz.Aişe’ye bu ayetin tefsirini sorduğunda şu cevabı vermiştir:

“Ey kız kardeşimin oğlu bu ayette geçen yetim kız velisinin velayet ve vesayeti altında bulunarak erkeğe malında ortak olur. Kızın malı ve güzelliği erkek velisinin hoşuna gittiğinden dolayı onunla evlenmek ister. Fakat kızın mehrinde adaletli davranarak başkasının vereceği ölçüde mehir vermek istemez. İşte bu çeşit velilere vesayetleri altındaki yetim kızları haklarında adaletli olup mehirlerini en yüksek miktara çıkarmadıkça nikahlamaları yasaklanıp kendilerine helal olan başka kadınları nikah etmeleri istenmiştir.” Hz.Aişe sözlerine şöyle devam etmiştir: Bu ayet indikten sonra insanlar gelip Hz.Peygamber (s.a.v)’den fetva istediler. Bunun üzerine şu ayet nazil oldu: “Ey Muhammed! Kadınlar hakkında senden fetva isterler, de ki: Onlar hakkında fetvayı size Allah veriyor: Bu fetva, kendilerine yazılan şeyi vermediğiniz ve kendileriyle evlenmeyi arzuladığınız yetim kadınlara ve bir de zavallı çocuklara ve yetimlere doğrulukla bakmanız hususunda Kitab’da size okunandır. Ne iyilik yaparsanız Allah onu şüphesiz bilir.”²⁵⁶ Hz.Aişe demiştir: “Kitapta yüzünüze karşı okunan ayetler vardır” şeklinde Allah’ın zikrettiği ayet hakkında yine kendisi şöyle buyurmuştur: “Eğer yetim kızların haklarını kendileriyle evlendiğiniz takdirde gözetemeden korkarsanız size helal olan diğer kadınlardan nikahlayın.” Allah’ın ikinci ayetteki “ve nikahlamalarını beğenmeyip yetinmediğiniz yetim kızlar” ifadesiyle de sizden birinizin malı ve güzelliği az olup, evinizde bulunan yetim kızdan yüz çevirmeniz, anlamı kastedilmiştir. Böylelikle yetim kızların malına ve güzelliğine rağbet ederek nikahlamak yasaklanmış,

²⁵² Nisa, 4/129.

²⁵³ Watt, Montgomery Watt, *İslam Nedir?*, İst., 1993, s.295.

²⁵⁴ Scilhimmel, Annemaria, *Ruhum Bir Kadındır*, Çev: Ö.Enis Akbulut. İst., 1999, s.57.

²⁵⁵ Nisa, 4/3.

²⁵⁶ Nisa, 4/123.

malları ve güzellikleri az da olsa mirasta mehirde adalet sağlayarak nikahlamalarına teşvik edilmiştir. ²⁵⁷

İkrime İbni Abbas'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Cahiliyede bir adam on yahut daha fazla kadınla evlenirdi. Onları geçindiremeyince yanındaki yetim kızın malından harcama yapardı. Bu ayetle dörtten fazla kadınla evlenerek yetim malını yemeye kalkışmak yasaklanmıştır. ²⁵⁸

Said b. Cübeyr, Süddi ve Kaşade şöyle rivayet etmiştir: İnsanlar yetimlerin mallarında adaletsizlikten kaçınırlar ancak nikahladıkları kadınlar hakkında adaletsizlikten sakınmazlardı. Allahu Teala surenin ikinci ayetinde yetimlerin malları hakkında adaletli davranmayı emrettikten sonra bu ayeti de indirerek, "Yetimler hakkında adaletsizlikten korktuğunuz gibi hanımlarınız hakkında da adaletsiz davranmaktan korkunuz. Bu nedenle geçindirebileceğinizden fazla kadınla evlenmeyiniz. Çünkü kadınlar zayıflık açısından kadınlara benzerler." ²⁵⁹

Birden fazla kadınla evli olan erkeğin şunlara dikkat etmesi gerekir:

1.Kasm (adalet)'e dikkat etmektir. Koca yanında kalma, elinde olan şeylerde hoş geçinme gibi hususlarda ailelerine eşit davranması gerekir.

2.Adalet hususunda bekarı ile dolu genci ile yaşlısı müslümanı ile ehl-i kitap olanı sağlamıyla hastası hayız ve nifas olanı ile temiz olanı eşittir. Çünkü bunlar adaletin vacip olmasını gerekli kılan nikah da eşittirler.

3.Koca hanımları arasında eşit olmak üzere birer, ikişer veya daha fazla gün ve gece tayin ederek her birinin nöbetinde onun yanında bulunur. Tayin edilen sürenin pek uzun olmaması daha uygundur. Zira nöbetlerin uzun olması evlenmenin hikmetlerinden biri olan yalnızlık hissini ortadan kaldırma amacına ters düşer.

4.Hanımlardan birinin nöbetini artırma gayesi ile mehrini azaltma teklifini kabullenme veya bu amaçla vereceği bir malı kocasının alması haramdır. Çünkü bu bir çeşit rüşvet olmakta ve diğer hanımlarının hakkını ortadan kaldırmaktadır.

5.Koca hanımlardan birinin nöbetinde diğer birinin yanına giremez ve nöbetinin dışında kendisiyle yakınlık yapamaz. Ancak bir ihtiyaçtan dolayı gündüz diğerinin yanına gitmesinde hasta olduğunda gece ziyaret etmesinde herhangi bir sakınca yoktur.

²⁵⁷ Reşid Rıza, a.g.e., IV, 280.

²⁵⁸ Reşid Rıza, a.g.e., IV, 281-282.

²⁵⁹ Alusi, Ebu'l-Fadl Şihabuddin es-Seyyid Mahmud, *Ruhu'l-Meani fi Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azim ve's-Sebi'l-Mesani*, Beyrut, 1993, III, 304-305.

Hatta hastalığı artarsa vefatına veya iyileşinceye kadar yanında kalması uygun görülmüştür.

6. Kocanın hastalanmasıyla adalet düşmez. Dolayısıyla koca kadınlarının birinin yanında hastalanırsa fazlaca kalacak olursa iyileştikten sonra diğer hanımının yanında da o kadar kalması gerekir. Şayet ailelerinin olmadığı boş bir hanede hastalanacak olursa hanımlarını nöbetlerinde yanına çağırır.

Hz. Peygamber (s.a.v)'in ölüm hastalığında Hz. Aişe'in yanında kalmak için diğer hanımlarından izin istemesi adaletin hastalıkla ortadan kalkmadığının bir göstergesidir.

7. Bir erkek, iki hanımını onların izinleri olmadığı müddetçe bir evin aynı odasında iskan edemez. Çünkü bu durumda koca ailelerinin haklarını tam olarak yerine getiremez. Ancak her ikisini bir evin kilitli müstakil odalarında barındırabilir. Soylu kızlardan olurlarsa hallerine uygun birer eve yerleştirilmeleri gerekir.²⁶⁰

Koca, bu gibi durumlarda adaletli davranıp her birine aynı derece de eşit muamelede bulunması gerekir. Hanımlarına karşı sorumluluklarını yerine getirmeyen erkek, dünyada bu vazifeleri ifaya mecbur tutulduğu gibi ahirette de mesul olur. Nitekim Ebu Hureyre'in rivayet ettiği bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Kimin iki hanımı olur da bunlardan birini terk edipte diğerine meylederse kıyamet günü bir tarafı sarkık olarak gelir."²⁶¹

Birden fazla evlilik, makbul bir gerekçesi olmadığı, önceki aileye sosyal ve ekonomik zararları dokunduğunda veya evliliğin kendileri için meşru kılındığı gaye ve hedeflerle çeliştiğinde haram olur.

Evlilik psikolojik ve fizyolojik huzura akrabalar arasında şefkat, sevgi ve merhamet duygularının oluşup gelişmesine en büyük yardımcıdır. İkinci evlilik huzursuzluğu ve sinir gerginliğini artırıyor huzursuzluğa neden oluyorsa, anne çocuklarını kocasının başka kadından olan çocuklarına karşı kin, nefret ve düşmanlık duygularıyla yetiştiriyorsa, koca, eşlerden birini daha çok severek ona daha fazla vakit ayırıyorsa ve ona daha çok maddi harcamada bulunup diğer eşini ve ondan olan çocuklarını ihmal ediyorsa, işte o zaman evlilik yapıcı değil yıkıcıdır, huzur ve istikrar

²⁶⁰ Kasani, Alaaddin Ebu Bekr b. Mesud, *Bedaiu's-Senai fi Tertibi's-Şerai*, Beyrut, 1994, II, 332 vd.; Serahsi, Şemsuddin, *Mehsut*, Beyrut, trs., V, 318 vd.; İbn Abidin, Muhammed Emin, *Reddü'l-Muhtar Ala'd-Dürri'l-Muhtar*, Beyrut, 1994, IV, 378 vd.

²⁶¹ Ebu Davud, *Nikah*, 37; Tirmizi, *Nikah* 24; İbn Hanbel, II, 295, 347, 471.

değil huzursuzluk ve fitne kaynağıdır. Bu şekilde bir evlilik gayretlerin boşa gitmesine, zihin dağınıklığına işlerin aksamasına ve gelirin düşmesine sebep olur.²⁶²

Ancak kalbin sevgisi gibi elde olmayan ve görülmeyen şeylerde eşitliği sağlamak mümkün olmayacağından bunu diğerlerine belli etmedikçe sorumlu tutulmaz.

Kölelerin evliliği ve dörtten fazla cariyeyle nikahlama hakkında ihtilaf vardır. İmam Malik meşhur rivayete göre köleye de dört kadınla evlenmek caizdir, demiştir. Ebu Hanife ve Şafii ise, kölenin ikiden fazla kadınla evlenemeyeceği görüşündedirler. Bu ihtilafın kaynağı, köleliğin zina eden hüre lazım gelen cezayı yarıya indirdiği gibi hürün evlenebildiği kadınların sayısını da yarıya düşürüp düşürmediğinde ortaya çıkan tartışmadır.

Şia ve hariciler, ayetteki "*hoşunuza giden kadınlardan ikişer üçer ve dörder evlenin*" ifadesini yorumlayarak dokuz hatta on sekiz kadınla evlenmenin caiz olduğunu söylemişlerdir. Bu konudaki kanıtları şunlardır:

a. Ayetteki mesna sülase ve ruba kelimeleri isneyn selase ve erbaa anlamında kullanılmıştır. Bunların toplamı da dokuz eder. Bu ise bize, dokuz kadınla evlenebileceğini gösterir.

b. Hz. Peygamber (s.a.v)'in dörtten fazla kadınla evli olan sahabilerden dörtten fazlasını boşamalarını istediği ne dair olan rivayetler onlara göre zayıftır. Dörtten fazla kadını tek nikah altında toplamanın sadece Hz. Peygamber (s.a.v)'e ait olduğuna ilişkin bir delil olmadığını ileri sürmüşlerdir.

c. Ayette kullanılan vav harfi muhayyerlik değil cem ifade etmek için kullanılmıştır, zikredilen sayılar toplandığında dokuz eder, demişlerdir.

Alimlerin çoğunluğu ise, bu ayet aynı nikah altında toplanabilecek kadın sayısını gösterdiğini dolayısıyla aynı anda dörtten fazla hanımla evlenmenin caiz olmadığını söylemişlerdir. Bu konudaki delilleri şunlardır:

a. Ayette isneyn isneyn kelimesi yerine mesna ifadesi tercih edilmiştir. Burada ki vav harf cem için değil, tercih için kullanılmıştır. İnsanların çeşit çeşit olduğunu ve bir erkeğin en fazla kaç kadınla evleneceğini belirtmek için böyle bir üslup kullanılmıştır.

²⁶² Ebu'n-Nur, a.g.e., 188.

b.Hz.Peygamber (s.a.v)'den nakledilen birçok habere göre, Hz.Peygamber (s.a.v) bu ayet indikten sonra dörtten fazla kadınla evli olan sahabeleri çağırarak, kadınları arasında dördünü seçip diğerlerini boşamalarını onlardan istemiştir:

İbn Ömer'in bildirdiğine göre Gaylani es-Sakafi Müslüman olduğunda cahiliyye adetlerine göre nikahı altında on kadın bulunuyordu. Kadınlar da onunla birlikte müslüman olmuşlardı. Hz.Peygamber (s.a.v) onlardan dördünü seçmesini onlardan istemişti. "

Kays İbn Haris demiştir ki: Ben nikahlım olarak yanımda sekiz tane kadın varken müslüman olmuşum. Bunu Hz.Peygamber (s.a.v)'e anlattım. Resulullah da: "Bunların dördünü seç diğerlerini bırak" dedi.²⁶³

İmam Şafii Nevfel b. Muaviye'den şöyle rivayet etmiştir:

O müslüman olduğunda nikahı altında beş kadın bulunuyordu. Hz.Peygamber (s.a.v) ona dördünü tut, birini boşa dedi.

c. Sahabe ve tabiinden hiç kimsenin dört kadından fazlasını bir nikahta topladığı rivayet edilmemiştir.

Buna göre İslâmiyet dört kadınla evlenmeyi teşvik etmemiş, sınırsız olan evlenmeyi sınırlayarak en fazla dört kadını aynı nikah altında toplamaya izin veriyor.²⁶⁴ Bunu da adalet şartına bağlayıp güçleştiriyor. Ancak bazı durumlarda toplumun yararı için bir den fazla evliliği yasaklamıyor. Çünkü bazı hallerde çok evlilik zaruri olabilir. Bu hallerden bazılarının şunlar olduğunu söyleyebiliriz:

- a. Kadının kısır olması
- b. Kadının sürekli hasta olması
- c. Erkeklerin az kadınların çok olduğu durumlarda bir tedavi yöntemi olarak kullanılabilir.²⁶⁵

XVI- Evlatlıkların Boşanmış Hanımlarıyla Evlenmek:

Cahiliye devrinde evlatlık öz evlat mesabesinde kabul edildiğinden dolayı evlatlığın hanımıyla evlenilmezdi. Ancak Allah Teala Hz.Peygamber (s.a.v)'e evlatlığı Zeyd'in boşadığı hanımıyla evlenmesini emrederek bu kötü adeti ortadan kaldırmıştır. Konuyla ilgili olarak Kuran'da şöyle buyrulmuştur: "*Ey Muhammed! Allah'ın nimet*

²⁶³ Ebu Davud, Talak, 24; İbn Mace, Nikah 40

²⁶⁴ Soysaldı, Evlenme ve Boşanma, s.29-33.

²⁶⁵ Ez-Zuhayli, a.g.e., VII, 170 vd.; Soysaldı, Evlenme ve Boşanma, s.33-36.

verdiği ve senin de nimetlendirdiğin kimseye: "Eşini bırakma, Allah'tan sakın" diyor, Allah'ın açığa vuracağı şeyi içinde saklıyordun. İnsanlardan çekiniyordun oysa Allah'tan çekinmen daha uygundu. Sonunda Zeyd eşiyle ilgisini kestiğinde onu seninle evlendirdik, ki, evlatlıkları eşleriyle ilgilerini kestiklerinde onlarla evlenmek konusunda müminlere bir sorumluluk olmadığı bilinsin. Allah'ın buyruğu yerine gelecektir."266 Zeyd b. Harise b. Şurahbil'in annesi Suda kendi Zeyd beraberinde olduğu halde kavmini ziyarete gelmişti. Cahiliyede Beni Kayn İbn Cisr süvarileri Beni Ma'n evlerine baskın yaparak Zeydi kapıp aldılar. Ukaz panayırına getirerek onu satılığa çıkardılar. İbn Huzam teyzesi Hatice hesabına dört yüz dirheme onu satın aldı. Hz. Hatice de Hz. Peygamber (s.a.v) ile evlendiği zaman onu Resulullah'a hibe etti. Daha sonra babası Zeyd'i bularak fidye karşılığında Hz. Peygamber (s.a.v)'den almak istemiş, ancak Zeyd Allah'ın elçisini babasına ve amcasına tercih ederek onunla kalmıştı. Bundan böyle İslâm gelinceye kadar Zeyd "Muhammed'in oğlu Zeyd" olarak çağrıldı. Resulullah onu oğul edindiği gibi halası Ümeyme binti Abdulmüttalib'in kızı Zeynep b. Cahş'ı da daha sonra onu nikah etmişti. Fakat Zeynep onurlu bir kadındı. Zeyd kölelikten kurtulduğundan dolayı kendine denk saymamış, ona varmak istememişti. Yalnız Hz. Peygamber (s.a.v)'in emrine itaat etmek için onunla evlenmiş, ama ona tam manasıyla ısınamamıştı. Zaman zaman Hz. Peygamber (s.a.v)'e olan yakınlığından dolayı, şeref ve asaletiyle övünerek Zeyd'e karşı büyüklenmek istiyordu. Zeyd, bir süre buna sabrettiyse de Resulullah'a gelip Zeynep'den ayrılmak istediğini anlattı. Hz. Peygamber (s.a.v) aslında bunu uygun gördüğü halde hemen izin vermeyip dedi ki: Allah'tan korkarak eşini kendi yanında tut. Bir kadını boşamanın önemsiz bir şey olmadığını Allah katında sorumluluğu olduğunu düşün. Çünkü helalin en sevilemeyenini boşamadır.267 Derken Zeyd ondan tamamen ilişkisini kestiği zaman Allah Hz. Peygamber (s.a.v)'e Zeynep'le evlenmesini emretti. Şu halde "Sizin sulbünüzden olan oğullarınızın eşleri ve iki kız kardeşi bir arada nikahlamanız haram kılındı"268 buyrulduğu gibi kendi oğullarının nikahlı hanımları haram kılınmış diye evlatlıkların eşlerini de gerçekte onlar gibi farzetmek gerekmez. Bir adamın oğul edindiği evlatlığı eşini boşayıp iddeti çıktığı zaman o adamın onunla evlenmesi dinen caizdir. Bunda herhangi bir sakınca yoktur.269

²⁶⁶ Alıab, 33/37.

²⁶⁷ Ebu Davud, Talak, 3; İbn Mace, Talak, 1.

²⁶⁸ Nisa, 4/23.

²⁶⁹ Elmalılı, a.g.e, VI, 91.

SONUÇ

Evlilik müessesesi tarih süreci içerisinde beşer yaşamında ne kadar çeşitlilik gösterirse göstereceği toplumun iktisadi ve sosyal yapısına göre ne kadar farklılık arz ederse etsin daima var olmaya devam etmiştir.

Evliliği mutlak manada erkek kadının birlikte yaşamaları anlamında ele aldığımızda İslam'ın doğduğu ortam olan cahiliye Arapları içinde evlilik çeşitlerinin şunlar olduğu görülür: Akit yoluyla evlenme, nikahu'l-bedel, ücret karşılığı evlilik, makt evliliği, hizmet evliliği, errebu (evlatlık) evliliği, deneme evliliği, mut'a nikahı, istibda nikahı, el-muhademe, biğa nikahı, nikahu'l-musebbiyat ve'l-mahtufat ve zina. İslamiyet bu evlilik çeşitlerinden günümüz evliliğiyle tam olarak örtüşen akit yoluyla evlenmeyi kabul ederek diğerlerini tedricen ortadan kaldırmıştır.

Cahiliye'de erkeklerin soydan ve sıhriyetten kaynaklanan yakınlıktan dolayı bazı kadınlarla nikahlanmadıklarını görüyoruz. İslamiyet bu dönemde geçerli olan engellerle birlikte, üvey anneyle evlenmeyi de yasaklamış, süttten kaynaklanan bir takım yakınlıkları da evlilik engeli olarak kabul etmiştir. Ayrıca Cahiliye'de görülen iki veya daha fazla kız kardeşi nikah altında toplama uygulamasını da lağvetmiştir.

Cahiliye'de kız evlilik konusunda söz hakkına sahip değildi. Kız babasından veya velisinden istenir, mehir baba veya diğer velilerine ödenirdi. İslamiyet evlilik konusunda kızın rızasının alınmasını isteyerek, mehrin kızın hakkı olduğunu belirtmiştir.

Evlilik konusunda Cahiliye Araplarında geçerli olan evlatlık müessesini İslamiyet kabul etmemiştir. Müslüman erkeğin ehl-i kitap dışında müşrik kadınlarla evlenemeyeceğini belirtmiştir. Müslüman bir kadın ise hiçbir müşrik erkekle evlenemez.

Cahiliye'de evlilik esnasında bir hutbe verilerek velime yemeğinin verildiğine de tanıklık etmekteyiz. İslamiyet de bu geleneği devam ettirmiştir. Cahiliye'de erkeğe cima konusunda tanınan sınırsız serbestliğe sınır getirilmiştir. Hayızlı iken kadına yaklaşmak yasaklandığı gibi, normal hallerde de arkadan cima yapılması haram kılınmıştır.

İslamiyet Cahiliye dönemindek sınırsız sayıda evlenme iznine, dört sınırını getirmiş ve bir erkeğin adaletli davranması koşuluyla en fazla dört kadınla evlenebileceğini belirtmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

-Kur'an- Kerim

Abbas, Abdulhadi,

-el-Mer'e fi Hadarati's-Şuubi ve Enzimetiha, Dımışk, 1957.

Abdilaziz, Emir,

- Fıkhı'l-Kitab ve's-Sünne, Daru'l-İslâm, Kahire, 1999.

Abdullah b. Şeyh Hasan,

-Zadu'l-Muhtac bi Şerhi'l-Minhac, Tah: Abdullah b. İbrahim el-Ensari, Katar, trs.

Abdussayasine, Mustafa,

- Ususu İhtiyari'z-Zevceti, Mecelletü'l-Buhusu'l-İslâmiyye, Riyad, 1988..

Ahmed Mustafa,

-Tefsiru'l-Meraği, Mektebetu Mustafa el-Babi el-Halebi, Mısır, 1974.

Ali, İbrahim,

-Sahihu's-Sireti'Nebeviyye, Darun'n-Nefais, Ürdün, 1995.

Ali, Mevlana Muhammed,

- İslâm Tarihi Çev:Ömer Rıza, Sebilur'-Reşad Kütüphanesi Yay., İstanbul, 1341.

Alusi, Ebu'l-Fadl Şihabuddin es-Seyyid Mahmud,

- Ruhı'l-Meani Fi Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azim ve's-Sebi'l-Mesani, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1993.

Alusi, Muhammed Şükri el-Bağdadi,

-Buluğu'l-Ereb fi Marifeti Ahvali'l-Arab,Tah:Muhammed Behçet el-Eseri, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, trs.

Ateş, Ali Osman,

- İslâm'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitap Örf ve Adetleri, Beyan Yay., İst., 1996.

-Oryantalistlerin Hz.Peygamber'le İlgili İddialarına Cevaplar, Beyan Yay., İst., 1966.

Ateş, Süleyman ,

-Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, Yeni Ufuklar Neş., İst., 1998.

- Ayni, Bedrüddin Ebu Muhammed Mahmud b. Ahmed,
- **Umdetu'l-Kari Şerhu Sahihi'l-Buhari**, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut,
trs.
- Barlas, Tolan,
- **Toplum Bilimlerine Giriş**, Murat Ktb., 1996.
- Beydavi, Naruddin, Ebi Said Abdillan b. Ömer b. Muhammed,
- **Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Tevil**, Daru Saadet, İst., trs.
- Beyhaki, Ebu Bekr Ahmed b. Huseyn b. Ali,
- **Marifetu's-Sünen ve'l-Asar**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1991.
- Bilmen, Ömer Nasuhi,
- **Hukuk-u İslâmiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kamusu**, Bilmen Bsm. ve Yay.,
İst., trs.
- **Kur'an'ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri**, Bilmen Yay. İst., trs.
- Bodley, R.V.C.,
- **Tanrı Elçisi Hz. Muhammed**, Nebioğlu Yay., İst., trs.
- Brockelmann, Carl,
- **İslâm Ulusları ve Devletleri Tarihi**, Çev: Neşet Çağatay, Türk Tarih Kurumu
Basımevi, Ank., 1992.
- Buhari, Ebu Abdillan Muhammed b. İsmail,
- **el-Camiu's-Sahih**, Çağrı Yay., İst., 1981.
- Canan, İbrahim,
- **Namus Fitnessi Mut'a**, Timaş Yay., İst., 1993.
- Carullah, Musa,
- **Hatun**, Kitabiyat Yay., Ank., 2001
- Celaleddin Abdurrahman,
- **El-İtkan fi Ulumi'l-Kur'an**, Daru İbn Kesir, Beyrut, 1996.
- Cevdet Ahmed,
- **Kısas-ı Enbiya ve Tevarihu'l-Hulefa**, Milli Eğitim Bsm., İst., 1972.
- Cevvad, Ali,
- **Tarihu'l-Arap Kable'l-İslâm**, Daru'l-İlm Lilmelayin, Beyrut, 1973.

Ceziri, Abdurrahman,

-**Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhi**, Çev: Mehmet Keskin, Çağrı Yay., İstanbul, 1993.

Cin, Halil,

-**İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme**, Ankara, 1976.

Cürcani, Ali b. Muhammed,

-**Kitabu't-Tarifât**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988.

Çağatay, Neşet,

-**Başlangıçtan Abbasilere Kadar İslâm Tarihi**, Milli Eğitim Basım Yay., Ank., 1993.

Çağatay, Tahir,

-**Günün Sosyolojisine Giriş**, Ayyıldız Mtb., Ank., 1968

Darekutni, Ali b. Ömer,

-**Sünenü'd-Darekutni**, Tah: Ebu't-Tayyip Muhammed Şemsulhak, Daru'l-Marife, Beyrut, 1996.

Darimi, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman,

-**Sünen**, Çağrı Yay., İst., 1981.

Dehlevi, Veliyullah,

-**Hüccetüllahu'l-Baliğa**, Çev: Mehmet Doğan, İz Yay., İst., 1984.

Derveze, Muhammed İzzet,

-**ed-Dusturu'l-Kur'ani ve's-Sünnetü'n-Nebeviyye fi Şuuni'l-Hayat**, İsa Elbabi Elhalebi Yay., yy., trs.

-**et-Tefsiru'l-Hadis**, Çev: Komisyon, Ekin Yay., yy., trs.

-**Kur'an'ı Kerim'e Göre Hz. Muhammed'in Hayatı**, Yöneliş Yay., İstanbul, 1995.

Doğru, Halime,

- **XVI-XVII Yüzyıllarda Şer'ıye Sicilleri Ve Kanunnamelere Göre Nişanlanma-Evlenme Ve Boşanma**, Anadolu Üniv. Edebiyat Fak. Dergisi, Eskişehir, 1999.

Durant, Will,

-**İslâm Medeniyeti**, Çev: Orhan Bahaddin, Tercüman Yay., yy., trs.

Ebu Ceyb, Sadi,

-**Mevsuatü'l-İcma fi'l-Fıkhî İslâmi**, , Dımaşk, 1984.

Ebu Davud, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistani,

-**Sünen**, Çağrı Yay., İst., 1981.

Ebu'n-Nur, Muhammed Hamdi,

-**Kur'an ve Sünnette Evlilik**, Çev: Said Şimşek, Uysal Ktb., Konya, trs.

El- Hudari, Muhammed,

-**Tarihu Teşrii'l- İslâmi**, Kahire, 1939.

El-Akkar, Abbas Mahmud,

-**el-Felsefetu'l-Kur'aniyye**, Bsm. y., Kahire, trs.

El-Alami, Muhammed Huseyn el-Hairi,

-**Teracimu Alami'n-Nisa**, Muessesetu'l-Alami, Beyrut, trs.

El-Alivi, İbn Halife,

-**el-Münteka fi Beyani Fetava'l-Mustafa**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1992.

El-Amiri, İmaduddin Yahya b. Ebi Bekr el-Amiri,

- **Behçetu'l-Mehafil ve Buğyeti'l-Emasil fi Telhisi'l-Mucizat ve's-Şemail**, Kahire, 1330.

El-Askalani, Ahmed b. Ali b. Hacer,

- **Fethu'l Bari Şerhu Sahihu'l-Buhari**, Daru'l-Beyan Li't-Türas, Kahire, 1987.

- **el-İsabe fi Temyizi's-Sahabe**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, trs.

El-Ati, Hammude Abd,

-**Nasıl Bir Aile**, Çev: Mesut Karaşahan, Pınar Yay., İst., 2000.

El-Berni, Muhammed Aşık İlahi,

-**et-Teshilu'd-Daruri li Mesaili Kuduri**, Daru'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, Beyrut, 1998.

El-Boşayhi, Ahmed,

-**Hel Tecuzu li'l-Mer'eti en Tubaşire Akda'n-Nikahi Em La?**, Mecelletu'l-Kulliyati'l-Adab ve'l-Ulumu'l-İnsaniyye, Fas, 1991.

El-Burhani, Muhammed b. Hişam,

- **Seddu'z-Zerai fi Şeriatil-İslâmiyye**, yy, trs.

El-Cessas Ebi Bekr Muhammed b. Ali,

-**Ahkamu'l-Kur'an**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1994.

El-Cezairi, Ebu Bekir Cabir,

-**Eyseru't-Tefasir li Kelami'l-Aliyyi'l-Kebir**, Mektebeti'l-Ulumi Ve'l-Hikem, Medine, 1998.

El-Hafeci, Şihabuddin Ahmed b. Muhammed b. Ömer,

-**İnayetü'l-Kadi ve Kifayetu'r-Radi ala Tefsiri Beydavi**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1997.

El-Hafız, Abdullah b. Muhammed Ebi Şeybe,

-**Kitabu'l-Musannaf fi'l-Ehadis ve'l-Asar**, Daru's-Selefiyye, Bombay, trs.

El-Hafız, Said b. Mensur eş-Şu'be el-Horasanı,

-**Sünenu Said b. Mensur**, Tah: Habiburrahman El-Azami, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1985.

El-Hatib, Muhammed eş-Şirbini,

-**Muğni'l-Muhtac ila Marifeti Meani Elfazi'l-Minhac**, Mısır, 1958.

El-Hazin, Aladdin b. Muhammed b. İbrahim el-Bağdadi,

-**Lübabu't-Te'vil Fi Maani'l-Tenzil**, Kahire, trs.

El-Heysemi, Nureddin Ali b. Ebi Bekr,

-**Mecmauz-Zevaid ve Menbau'l-Fevaid**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, trs.

El-Hilli, Cemaleddin b. Yusuf,

-**Tabsıratu'l-Müteallimin fi Ahkamı'd-Din**, Müessesetü'l-Alami, Beyrut, 1948.

El-Hüman, Mevlana Şeyh Nizam,

-**el-Fetava'l-Hindiyye**, İhyu't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, 1980.

El-Kalaci, Muhammed Devvas,

-**Mevsuatu Fıkhi İbrahim Nehai**, Mekke, 1979.

El-Kastalani, Şihabuddin Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed,

-**İrşadu's-Sari li Şerhi's-Sahih'i'l-Buhari**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1996.

El-Kurayzi, Takiyuddin Ahmed b. Ali,

-**İmtau'l-Esma bima li'n-Nebiyi mine'l-Ahval ve'l-Emval** Tah: Muhammed Abdulhamid, Beyrut, 1999.

Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır,

-**Hak Dini Kur'an Dili**, Eser Neş., İstanbul, 1979.

El-Maverdi, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed,

-**en-Nüket ve'l-Uyun**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1992.

El-Merğınani, Ebu'l-Hasan Ali b. Ebi Bekr er-Reşidani,

-**el-Hidaye fi Şerhi Bidayeti'l-Mübtedi**, Daru İhyai Turasi'l-Arabi, Beyrut, trs.

El-Musuli, Abdullah b. Muhmud b. Mevdud,

-**el-ihthiyar li Talili'l-Muhtar**, Daru'l-Hayr, Beyrut, 1998.

Emiroğlu, Tahsin,

-**Esbab-ı Nüzul**, İst., 1978.

En-Neccar, Abdulfettah Muhammed,

-**Dirasetun Fıkhıyyetun li Ahkami'l-Üsreti vema Yecri aleyhi'l-Amelu bi Kavanini'l-AhvaliŞ'-Şahsiyye**, yy., trs.

En-Nesefi, Ebu'l-Berakat Abdullah b. Mahmud,

-**Tefsiru'n-Nesefi**, Daru'l-Eda, İst., 1993.

Er-Remeli, Muhammed b. Ebi'l-Abbas Ahmed b. Hamza,

-**Nihayetu'l-Muhtac ila Şerhi'l-Minhac**, Mısır, 1938.

Esad, Mahmud,

-**Tarihi Dini İslâm**, Marifet Yay., İstanbul, trs.

Es-San'ani, Muhammed b. İsmail el-Yemani,

-**Subulu's-Selam Şerhu Buluğu'l-Meram min Edilleti'l-Ahkam**, Kahire 1950.

EŞ-Şafii, Muhammed b. İdris,

-**er-Risale**, el-Mektebeti'l-İlmiyye, Beyrut, 1309.

-**Kitabu'l-Umm**, Tah: Ahmed Abiduinaye, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1996.

EŞ-Şevkani,

-**Neylü'l-Evtar Şerhu Münteka'l-Ahbar**, Mısır, 1357.

-**Fethu'l-Kadir el-Cami beyne Fenneyi'r-Rivayeti ve'd-Dirayeti min İlmi't-Tefsir**, Daru'l-Muğni, Beyrut, 1997.

Et-Tayr, Mustafa Muhammed el-Hadidi,

-**La Tahillu Müslimetun limen Yekfuru bi'l-İslâm**, Mecelletu'l-Ezher, Kahire, 1978.

Et-Terminani, Abdusselam,

-**ez-Zevac inde'l Arab fi'l-Cahiliyyeti ve'l-İslâm**, Haleb, 1984.

Ferruh, Ömer,

-**İslâm Aile Hukuku**, Çev: Y.Ziya Kavakçı, Sebil Yay., İst. 1994.

Firuzabadi, Muhammed b. Yakub,

-**el-Kamusu'l-Muhit**, Kahire, 1986.

Gökçe, Birsen,

-**"Evlilik Kurumu ve Aile Yapısı ile İlişkileri"**, Türk Aile Ansk, Ank., 1991.

Günaltay, Şemsettin,

-**İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri**, Sad. M.Mahfuz Söylemez, Mustafa Hizmetli, Ankara Okulu Yay., Ank., 1997.

Hafna, Abdulhalim,

-**Cevher'ul-İslâm**, 1988.

Halebi, İbrahim,

-**Multeka'l-Ebhur**, Salih Bilici Yay, İstanbul, trs.

Hamidullah, Muhammed,

-**İslâm Peygamberi** Çev: Salih Tuğ, İrfan Yayımcılık, İst., 1993.

Hasan, İbrahim Hasan,

-**Tarihu'l-İslâm es-Siyasi ve'd-Dini ve's-Sekafi ve'l-İctimai**, Mektebetu'n-Nehdeti'l-Mısıryye, Kahire, 1964.

Havva, Said,

- **El-Esas Fi't-Tefsir**, Çev: Beşir Eryarsoy, Şamil Yay., İst., 1989.

Hicazi, Muhammed Mahmud,

-**et-Tefsiru'l-Vadîh**, Daru'l-Ciyl, Beyrut, 1993.

Hitti, K.Philip,

-**İslâm Tarihi**, Çev: Salih Tuğ, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1989.

Hizmetli, Sabri,

-**İslâm Tarihi**, Ank., 1999.

Hulusi,

-**Muhammed Mustafa**, Kitsan Yay., 1994.

İbn Abidin, Muhammed Emin,

-**Reddü'l-Muhtar Ala'd-Dürri'l-Muhtar**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1994

İbn Esir, Mecduddin Ebu's-Saadet b. Muhammed, el-Cezeri,

-**en-Nihaye fi Garibi'l-Hadis ve'l-Eser** Tah: Muhammed Mahmud Tanahi, Tahir Ahmed ez-Zavi, Müessestü'l-İsmailyan, Kum, 1327.

İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalani,

- **Bülüğü'l-Meram min Edilleti'l-Ahkam**, Daru İhyai'l-Ulum, Beyrut, 1997.

İbn Hanbel, Ahmed,

-**el- Müsned**, Çağrı Yay., İst., 1981.

İbn Hibban, Ebu Hatim Muhammed b. Hibban el-Busti,

-**Sahihu İbn Hibban**, Beyrut, 1987.

İbn Hümam, Kemaleddin Muhammed,

-**Fethu'l-Kadir**, Bulak, 1356,

İbn Kayyim, Şemsuddin Abdillan Muhammed b. Ebi Bekr,

-**İğasetü'l-Lühfan min Mesayidi's-Şeytan**, Tah: Muhammed Seyyid Geylani, Mektebeti Mustafa'l- Bali'l-Halebi, Mısır, trs.

-**Zadu'l-Maad Fi Hedyi Hayri'l-İbad**, Tah: Şuayb Arnavut, Abdulkadir Arnavut, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1992.

İbn Kesir, İmaduddin Ebu'l-Fadl İsmail,

-**Tefsiru'l-Kur'an'il-Azim**, Tah: Mukbil b. Hadi, Daru'r-Raye, Riyad, 1993.

İbn Kudame, Muvaffikuddin Ebu Muhammed b. Abdullah,

-**el-Muğni ve Şerhu'l-Kebir ala Metni'l-Mukni**, Daru'l Fikr, Beyrut, 1997.

İbn Mace, Ebu Abdillan Muhammed b. Yezid el-Kazvini,

- **Sünen**, Çağrı Yay., İst., 1981.

İbn Manzur, Muhammed b. Mukerrem,

-**Lisanu'l-Arab**, Beyrut, trs.

İbn Münzir, Ebu Bekr Muhammed b. İbrahim,

-**Kitabu'l-İcma**, Tah: Abdulkadir Şener, Ankara, 1983.

İbn Rüşd, Ebu'l-Velid Muhammed b. Muhammed,

-**Bidayet'ül-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid**, Daru'l-Ciyl, Beyrut, 1989.

İbn Sa'd, Ebu Abdullah Muhammed,

-**et-Tabakatü'l-Kübra**, Beyrut, 1968.

İmam Kuşeyri,

-**Letaifu'l-İşarat Tefsiru Sufiyyin Kamilin li'l-Kur'an'il-Kerim**, Tah: Dr. İbrahim Besyuni, Merkez, 1981.

Karabulut, Osman,

-**İslâm'da Evlilik ve Mahremiyetleri**, Konya, 2000.

Karaman, Hayreddin,

-**Mukayeseli İslâm Hukuku**, Nesil Yay., İstanbul, 1996.

-**İslâm'da Kadın ve Aile**, Ensar Neş, İstanbul, 1994.

-**Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku**, Ensar Neş., İst., trs.

Kasani, Alaaddin Ebu Bekr b. Mesud,

-**Bedaiu's-Senai Fi Tertibi's-Şerai**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1994.

Kaşani, el-Feyz,

-**Tefsiru's-Safi**, Müessesetü'l-Alami, Beyrut, trs.

Keskioğlu Osman,

-**Fıkıh Tarihi ve İslâm Hukuku**, D.İ.B. Yay., Ankara, 1999, s.244.

Komisyon,

-**"Evllenme mad."**, Büyük Larouesse Sözlük ve Ansiklopedisi, İnterpress Bsm. ve Yay., trs,

Komisyon,

-**"Evlilik mad "**, Temel Britannica, Ana Yay., trs.

Komisyon,

-**el-Mucemu'l-Vasit**, Çağrı Yay., İst., 1996.

Kummi, El-Hasan Ali b. İbrahim,

-**Tefsiru'l-Kummi**, Tah: Tayyib el-Musevi, Mektebetü'l-Hedy, yy., trs.

Kurtubi, Abdullah Muhammed b. Ahmed,

-**el-Cami Li Ahkami'l-Kur'an**, Daru'l-Kutubi'l-Arabi, 1997.

Kutub, Seyyid,

- **Fizilali'l-Kur'an**, Çev: Komisyon, Hikmet Yay., İst., trs..

Mahmasani Subhi,

-**el-Evdau't-Teşriyye fi'Duveli'l-Arabiyye Madiha ve Hadiruha**, Daru'l-İlm Lilmelayin, Beyrut, 1957.

Malik b. Enes, Muvatta,

-**Muvatta**, Çağrı Yay., İst., 1981.

Mevkufati, Mehmet,

-**Mülteka Tercemesi ve Şerhi**, Mevkufat, Sağlam Ktb., İstanbul, 1980.

Molla Husrev, Muhammed b. Feramuz,

-**Dureru'l-Hukkam fi Şerhi Gururu'l-Ahkam**, Fazilet Neş., İstanbul, trs.

Muflihi'l-Mukaddes, Şemseddin Ebu Abdillah,

-**el-Adabu'l-Şerriyye ve'l-Minehu'l-Merriyye**, Müessesetu Kurtuba, Kahire, trs.

Muğniye, Muhammed Cevvad,

-**et-Tefsiru'l-Kaşif**, Daru'l-İlm, Beyrut, 1990.

Musa, Muhammed Yusuf,

-**Fıkhı İslâm Tarihi** Çev: Ahmed Meylani, Arslan Yay., İstanbul, 1973.

Müslim, Ebu Huseyn, Müslim el-Haccac,

-**Sahih'u Müslim**, Çağrı Yay., İst., 1981.

Nevevi, Ebu Zekeriye Yahya b. Şerif,

- **Muğni'l-Muhtac ala Metni'l-Minhac**, İst., 1958.

-**Ravdatu't-Talibin Tah**: Adil Ahmet Abdulmevcud, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, trs.

Nevevi, Muhammed b. Ömer,

- **Tedricu'l-Edani**, Salah Bilici Ktb., İst. trs.

Neysaburi, Ebu Abdullah, Muhammed b. Abdullah,

-**el-Müstedrek Ala'a-Sahihayn**, Daru'l-Marife, Beyrut, 1998.

Ozankaya, Özer,

-**Toplumbilime Giriş**, Ankara Üniv. Basımevi, Ankara, 1977.

Parmaksızoğlu, İsmet,

-**“Evlenme ve Evlilik”**, Türk Ansiklopedisi, Milli Eğitim Bsm., Ankara, 1968,

Pati, Şah Muhammed İsmail Pani,

-**İslâm Tarihi**, Çev: Ali Genceli, Toker Yay., İstanbul, 1977.

Peker, Hüseyin,

- "Evlilik", Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, Risale Yay., İstanbul, 1990.

Razi, Fahrüddin Ebi Abdillâh Muhammed b. Ömer,

-et-Tefsiru'l-Kebir, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, trs.

Rıza, Muhammed Reşid,

-Tefsiru'l-Menar, Tah: İbrahim Şemseddin, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1935.

Rodinson, Maxime,

-Muhammed, Çev: Atilla Tokatlı, Özne Yay., yy., trs.

Sabık, Seyyid,

-Fıkhı's-Sünne, Çev: Tayyar Tekin, Pınar Yay., İstanbul, trs.

Sabuni Muhammed Ali,

-Kabesun min-Nuri'l-Kur'an'ı'l-Kerim, Daru'l-Kur'an'ı'l-Kerim, Beyrut.

-Reaiu'l-Beyan Tefsiru'l-Ahkam min'el-Kur'an, Dersaadet Yay., İst., trs.

-Safvetü't-Tefasir, Dersaadet, İstanbul, trs.

Sarıçam, İbrahim,

-Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, T.D.V Yay., Ank., 2001.

Savi, Ahmed,

-Haşiyetu's-Savi ala Tefsiri Celaleyn, Eser Neş., İst., trs.

Sayın, Önal,

-Sosyolojiye Giriş, İzmir, 1994.

Schact, Joseph,

-“Nikah mad.”, İslâm Ansiklopedisi, Milli Eğitim Bsm., yy. trs.

Scihimmel, Annemaria,

-Ruhum Bir Kadındır, Çev: Ö.Enis Akbulut, İz Yay. İst., 1999.

Semerkandı, Muhammed Ali,

-Tuhfetu'l-Fukaha, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, trs.

Sena, Cemil,

-Hz. Muhammed'in Felsefesi, Remzi Ktb., yy. trs.

Serahsi, Ebubekr Muhammed bin Ahmed,

-Usulu Serahsi, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993.

-Mebcut, Daru'l-Marife, Beyrut, trs.

Serbasi, Ahmed,

-**Sorularla İslâm Fıkhı**, Çev: Mustafa Özcan, Özgü Yay., 1998.

Soysaldı, H. Mehmet,

-**Kur'an ve Sünnete Göre Evlenme ve Boşanma**, Şule Yay., İst., 1999.

-**Dinî Hitabet**, Bizim Büro Basımevi, Ank. 2002.

-**"Nisa Suresi 24.Ayeti Işığında Mut'a Nikahı"**, F.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:2, Elazığ, 1997.

Suyuti, Celaleddin b. Ebi Bekr,

-**Durru'l-Mensur Fi Tefsiri'l-Me'sur**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2000.

-**Lübabü'n-Nükul Fi Esbabı'n-Nüzul**, el-Mektebeti'l-Asriyye, Beyrut, 1994

Şahinkaya, Rezan,

-**Psiko-Sosyal Yönleriyle Aile**, Kardeş Basm., 1979.

Şahvan, Receb,

-**Hukmu'z-Zevac fi Şeraiti'l-İslâmiyye**, Mecelletu Kulliyeti't-Diraseti'l-İslâmiyye ve'l-Arabiyye, Dubai, 1991.

Şeyhzade, Abdurrahman b. Şeyh Muhammed b. Süleyman,

-**Mecmau'l-Enhur fi Şerhi Münteka'l-Ebhur**, el-Mektebetu'l-Hanefiyye, İst., trs.

Şirbasi, Ahmed,

-**Yeseluneke Fi'd-Din Ve'l-Hayati**, Beyrut, trs.

Taberi, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir,

-**Camiu'l-Beyan an Tevili Ayi'l-Kur'an**, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1998.

-**Tarihu Taberi**, Çev:Faruk Gürtünca, Sağlam Yay., İst., trs.

Tahavi, Ebu Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selame el-Ezdi,

-**Ahkamu'l-Kur'an**, Tah:Sadettin Önal, İst., 1997.

-**Muhtasaru İhtilafu'l-Ulema**, Tah: Abdullah Nezir Ahmed, Daru'l-Beşair'il-İslâmiyye.

Tezcan, Mahmut,

-**Sosyolojiye Giriş**, Feryat Mat., Ank., 1995.

Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa,

-**Sünen**, Çağrı Yay., İst., 1981.

- Uğur, Ahmet,
-İslâm Tarihi, Kayseri, 1995.
- Uğur, Mücteba,
-Hicri I. Asırda İslâm Toplumu, İst., 1980.
- Ukle, Muhammed,
-Nizamu'l-Usreti Fi'l-İslâm, Mektebetü'r-Risaleti'l-Hadiseti, Amman, 1983.
- Ulvan, Abdullah Nasih,
-Terbiyetü'l-Evlad fi'l-İslâm, Daru's-Selam, 1996.
- Üçok, Çoşkun,
-Türk Hukuk Tarihi Dersleri, Başnur Matbası, Ank., 1966.
- Ünal, Asife,
-Yahudilik'te, Hıristiyanlık'ta ve İslâm'da Evlilik, Ank., 1998.
- Vehbi, Konyalı Mehmed,
-Hulasatu'l-Beyan, Üçdal Neş., İst., trs.
- Ahkamı Kur'aniye, İst., 1966.
- Vicdani, Fbu Rıdvan M. Sadık,
-Hz. Muhammed Niçin Çok Evlendi, D.İ.B Yay., Ankara, 1997.
- Watt, Montgomery Watt,
-İslâm Nedir?, Birleşik Yay., İst., 1993.
- Yazır, Elmalılı Hamdi,
-Hak Dini Kur'an Dili, Birleşik Yay., İst.
- Yıldırım, Celal,
-İmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri, Anadolu Yay., İst., trs.
- Yılmaz, Musa Kazım,
-Kur'an Ailesi, Hilal Yay., Şanlıurfa, 1994
- Zehra, Muhammed,
-Son Peygamber Hz. Muhammed, Birleşik Yay., İst., 1993.
- Zemahşeri, Carullah Muhammed b. Ömer,
- el-Keşşaf an Hakaiki't-Tenzil ve Uyuni'l-Akavil Fi Vucuhi't-Te'vil, trs., yy.
- Zeydan, Abdulkerim,
-el-Mufassal fi Ahkami'l-Mer'e, Muessesetü'r-Risale, Beyrut, 1993,

Zuhayli, el-Vehbe,

- el-Fıkhı'l-İslâmi ve Edilletuhu, Daru'l-Fıkr, Dımeşk, 1989.

-et-Tefsiru'l-Münir fı'l Akide ve's-Şeria ve'l-Menhec, Daru'l-Fıkr, 1991.

ÖZGEÇMİŞ

Enes ERDİM 15.10.1976 tarihinde Elazığ'da doğdu. İlk öğrenimini Vali Tevfik Gür İlkokulu'nda, orta öğrenimini ise Elazığ İmam Hatip Lisesi'nde tamamladı. Daha sonra 1996 yılında kayıt yaptırdığı Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni 2000 yılında bitirdi. Aynı yıl Tefsir Bilim Dalı'nda yüksek lisansa başladı. 25.06.2003 tarihinde "İslam Öncesi Evlilik Kurumu'na Kur'an'ın Yaklaşımı" adlı tezini sunarak mezun oldu.

